

# Vetenskaps societeten i Lund

Årsbok 1977

Vetenskaps societeten  
i Lund  
Årsbok 1977



*Yearbook of  
the New Society of Letters  
at Lund*

---

*CWK Gleerup*

*CWK Glerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga skrifter  
utgivna av LiberLäromedel Lund*

---

*Redigering: Louise Vinge*

*Formgivning: Lars Tempte*

*Omslagsbild: Ektrappan i Lundagårdshuset från 1732. Foto: Erik Liljeroth, Allhems förlag*

*ISBN 91-40-04475-0*

*Berlingska Boktryckeriet*

*Lund 1977*

# Innehåll

## Artiklar

- 5 *Nils Erik Enkvist*: Text, lingvistik och textlingvistik
- 22 *Harald Elovson*: Vilhelm Ekelund och Herman Bang. En studie i komparativ litteraturhistoria
- 55 *Sten Åke Nilsson*: Åsnesekvensen i Los Caprichos

## Minnesord

- 78 Hugo E. Pipping av *Johan Åkerman*
- 81 L. L. Hammerich av *Erik Rooth*
- 90 Herman Siegvold av *Bertil Pfanzenstill*
- 97 Algot Werin av *Bernt Olsson*
- 103 Sixten Belfrage av *Gösta Holm*
- 112 Jerker Rosén av *Lars-Arne Norborg*
- 119 Gunnar Qvarnström av *Louise Vinge*

## Vetenskapssocieteten i Lund

- 125 Matrikel
- 135 Verksamheten 1976
- 137 Räkenskaper
- 140 Revisionsberättelse
- 141 Skriftförteckning



*Nils Erik Enkvist*

# Text, lingvistik och textlingvistik

I begynnelsen, heter det, var ordet – men för »ordet» borde vi egentligen läsa »texten». Ty utan sammanhang i talsituation och text är det enskilda ordet, liksom den enskilda satsen, som fiskar på torra land. Man kan dissekera dem och beskriva deras byggnad, men man kan inte få någon ordentlig uppfattning om deras funktioner så länge man bortser från deras naturliga miljö och ekologiska sammanhang. Och ordets eller satsens miljö är texten: för ordet och satsen är texten vad vattnet är för fisken. Fiskar bör man ju inte heller studera enbart på dissektionsbordet. Vill man lära sig hur de lever och fungerar måste man också undersöka deras beteende i levande tillstånd i det vatten som är deras normala omgivning.

Att texten är en central angelägenhet för språkvetenskapen visste man mycket väl i språkvetenskapens gryning. Då de forna grekerna började syssla med grammatik utgick de först från två centrala kategorier, *onoma* och *rhema*, ungefär det man *talat* om och det man *talat om* för att använda Natanael Beckmans svenska ordlek. Man definierade sålunda inte ordklasser utan snarare ordgrupper eller satsled efter deras funktioner i sats och text. Textens betydelse framhövdes dessutom av att två av vetenskaperna om det språkliga uttrycket – logiken och retoriken – sysslade med samband mellan sats i texten, och bara en – grammatiken – med satsens inre byggnad. Men när grammatiken blev bättre utbyggd fick den sin egen snävare karaktär: skilsmässan från retoriken blev allt tydligare. Stoikerna, post-stoikerna och grammatikerna i Alexandria utvecklade sedan stegvis en lära om formellt defi-

Med tack till Erik Andersson för kommentarer till ett första utkast till detta föredrag.

nierade ordklasser som ersatte den äldre, mera funktionspåverkade modellen med dess onomata och rhemata.

Vetenskaper har ofta mycket att vinna på en skarp avgränsning och förenkling av sina frågeställningar. Att isolera en variabel åt gången och att medvetet försöka utesluta andra variabler är ju en grundläggande metod i all forskning. Etymologer och ljudhistoriker hör till de språkforskare som lättast kan koppla bort textens större språkliga makrostrukturer från sitt arbete. Och just etymologerna och ljudhistorikerna kom att spela en avgörande roll inom språkvetenskapen på 1800-talet och under 1900-talets första decennier.

Avgränsningen av lingvistikens till studiet av språkets mikroenheter nådde inom den västerländska språkvetenskapen sin kulmen hos de amerikanska strukturalisterna på fyrtioalet. Bland dem var det på modet att studera två komplex av problem. Det ena aktuella komplexet var fonologin. Det andra var morfologin. Här studerade man olika allomorfers grupperingar till de minsta betydelsebärande enheterna, morfemen, och begründade morfemens sätt att ingå förbindelser med varandra. Men redan satsens byggnad visade sig vara alltför komplicerad för att kunna behändigt hanteras med en sådan klassificerande, taxonomisk metod. Det fanns så många olika sätt att koppla ihop morfem till satser att ingen kunde räkna upp dem alla – det var ungefär som att beskriva en världsstad tegel för tegel. Och hur många satstyper grammatikern än lyckades infånga i sitt nät hittade han ändå alltid nya. Därför gav många språkmän upp syntaxen. Det var tacksammare att arbeta med hanterliga enheter, med fonem och morfem. Semantiken, betydelseläran, var ännu besvärligare än syntaxen: den var hal som en ål, den fick man inget grepp om alls. Man kunde notera att satser var tvetydiga, men man kunde inte bygga en formellt explicit apparat som nyttjade textsammanhang för att välja betydelse som i

- (1) (a) I fell asleep when listening to Enkvist's guest lecture. Visiting professors can be terribly boring.  
(b) I had an awful time when staying with the Enkvists last summer. Visiting professors can be terribly boring.

Jag har här, kanske en smula negativt, karikerat den extrema strukturalism som blev en av den amerikanska lingvistikens huvudströmmar på fyrtioalet. I dagens perspektiv gör en sådan karikatyr det lättare att förstå att en så begränsad språksyn – låt vara en syn som ledde till vackra resultat inom fonologi och morfologi just tack vare snävt preci-

serade och klart avgränsade frågeställningar – snart måste vika för en reaktion. Inom det amerikanska vetenskapsparadigmet kom reaktionen med Noam Chomskys bok *Syntactic Structures*, som utgavs 1957. Ett av de väsentligaste kännetecknen hos den nya, generativt-transformationalistiska grammatiken var att syntaxen nu kom att stå i centrum. Allt annat – fonologi, morfologi, lexikon, semantik – inordnades i, eller underordnades, syntaxen: grammatiken blev syntaxcentrerad där den tidigare hade varit morfemcentrerad.

På så sätt hade den transformationella revolutionen smidit av några av lingvistikens tyngsta bojar: lingvisterna blev, bildligt talat, lättare på foten. 1957 års revolution tillät dem att röra sig med en ny frihet och att vidga sin horisont. Men revolutioner plägar utlösa nya revolutioner och äter ofta upp sina egna barn. Symptom på en sådan utveckling kan vi hitta även inom lingvistikens under de senaste åren. Chomsky har själv gång på gång modifierat sina språkmodeller. Hans lärjungar och efterkommande har utvecklat nya typer av grammatik sådana som Fillmores kasusgrammatik eller den djupsemantiska grammatik som utgår från av predikatlogiken påverkade betydelsemodeller. Ibland har språkmän som står på ett visst avstånd från den amerikanska debatten tyckt sig finna en viss sekterism i de hätska diskussionerna, kanske rentav en medveten, bildstormande reaktion mot tidigare generationer av revolutionärer. Men det jag vill framhålla är att textlingvistikens är en av de grenar av språkvetenskap som har vuxit fram ur det friare lingvistiska klimatet på sextio- och sjuttiotalen. Och själv tror jag inte att textlingvistikens som sådan kan avfärdas som en sekt. Hellre skulle jag då säga att textlingvistikens är ett perspektiv på språket. Inom textlingvistikens förekommer självfallet olika rörelser och sekter. Men det textuella greppet som sådant står ovanför sektbildning: textlingvistikens bygger på ett allmänt krav att beakta språkliga företeelser i ett vidare perspektiv än den enskilda satsens. Textlingvistikens blir en ansats till en modern retorik. Hur detta mål bäst skall nås är sedan en fråga om vilken olika sekter av textlingvister kan ha olika åsikter.

Jag har här antytt att en av textlingvistikens viktigaste källor är att söka i lingvistikens frigörelse från en snävare tradition. Låt mig emellertid också strax påminna om att det alltid har funnits folk som har intresserat sig för texthelheter. Stilforskarna hör till denna kategori. För en stilforskare var det lättare att inse att stilen hos en text kan påverkas, inte bara av de enskilda satsernas utstyrsel utan också av det



sätt på vilket satserna kopplas till varandra. Vill man förklara allt som ingår i stilen räcker det inte att se på enskilda satser: man måste också betrakta satsernas sammankoppling och helheten.

Men den konkretaste stimulansen för textlingvistiska betraktelser av språket kom ändå från satsgrammatiken. En av påstötarna kan härledas ur frågan huruvida en sats är välformad eller avvikande, alltså ur frågan om satsers godtagbarhet eller acceptabilitet. Inom generativ grammatik hade nämligen acceptabilitetsproblemet aktualiserats på ett särskilt påtagligt sätt. Den generativt arbetande grammatikern ställer upp serier av regler som bildar satser. Och om satserna är bra är reglerna bra, men om satserna inte kan godtas måste reglerna justeras eller förkastas. Därför måste grammatikern lära sig att skilja mellan godtagbara och förkastliga satser. Men andra lingvister, bland dem Randolph Quirk och Jan Svartvik, insåg också att människor inte alltid indelar satser i två klart avgränsade kategorier, godtagbara och förkastliga. Språkets värld innehåller inte bara svart och vitt utan många schatteringar av grått. Acceptabiliteten bildar således en skala. Den som grubblar vidare på acceptabilitetsfrågor märker dessutom snart att acceptabiliteten hos en sats påverkas av dess sammanhang i texten. För att visa prov på detta har jag begått mig på Fritiof Nilsson Piratens *Bombi Bitt och jag* och experimenterat med några omformuleringar av bokens andra mening, så här:

- |  |   |
|--|---|
| (2) Min vaggva vaggade<br>i Färs härad<br>av Malmöhus län. | $\left. \begin{array}{l} \text{(a) Min fader var stins i Tosterup.} \\ \text{(b) I Tosterup var min fader stins.} \\ \text{(c) Stins i Tosterup var min fader.} \\ \text{(d) Stins var min fader i Tosterup.} \end{array} \right\}$ |
|--|---|

Mina föräldrar var goda och ömma. Jag var en vanartig son.

Jag skall senare återkomma till dessa satser. Men låt oss redan nu anteckna att satsvarianterna (a)–(d) inte alla passar lika bra in i ramtexten. Deras godtagbarhet påverkas alltså av textsammanhanget.

I det jag sade för en stund sedan kan man lätt finna en paradox. Transformationsgrammatiken, sade jag, är syntaxcentrerad, och syntax är ju detsamma som satsbyggnad – men hur kan nu en grammatik som är starkt satscentrerad leda till en textlingvistik? Detta kräver en förklaring. Och mitt eget förslag till en sådan förklaring låter så här.

Flera av de närvarande kanske minns från skoltiden hur en och annan språklärare brukade visa på samband mellan satser av olika typ: på-

stående-sats, nekande sats och fråga, eller aktiv och passiv. Att ändra en sats från en typ till en annan var en gouterad övning. (Gouterad åtminstone av lärarna!) Men på den tiden var övningar av detta slag didaktiska knep utan stöd i gängse språk teori. Det var först den generativa transformationsgrammatiken som upphöjde sådana sammanhang till rangen av grundläggande teorier. Chomsky började nämligen 1957 att betrakta frågesatser som transformationer av en underliggande påstående-sats, passiver som transformationer av en underliggande aktiv-sats, osv.

Anledningen till detta är lika uppenbar som den är intressant. En karakteristisk egenskap hos språket är ju att vi med dess hjälp kan både förstå och bilda satser som ingen någonsin har bildat förut, och att dessa satserns antal är oändligt stort. Transformationsgrammatikern vill därför förkasta den behavioristiska modell som förklarar språkinläringen genom en enkel och mekanisk stimulus-respons-mekanism. Behavioristerna hade nämligen antytt att vi lär oss en sats genom imitation. Vi härmar en sats, som vi har hört eller läst, och om vi får en belöning för duktigt språkligt beteende – ungefär som råttan får sitt sockerpiller då den har hittat ut ur psykologens labyrint – blir beteendemönstret förstärkt. Vi lär oss satsen och satsmönstret och använder dem gärna på nytt.

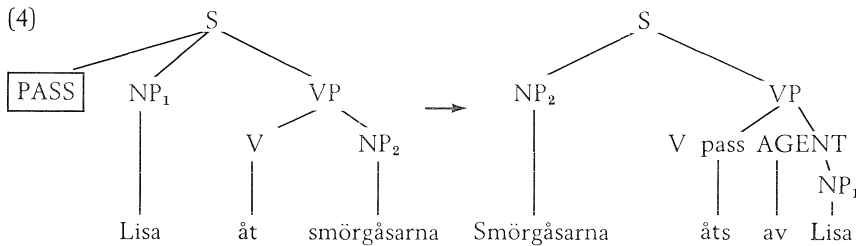
Detta var alltså en karikatyr av den behavioristiska mekanism som transformationsgrammatikern *inte* tror på. Om de språkliga satsernas antal är oändligt stort, säger han, så måste vi kunna både alstra och tolka nya satser på något sätt. Detta kan behavioristen inte förklara om hans modell för språkinläring endast bygger på imitation av färdiga, alltså redan uttalade eller utskrivna satser. Alstringen och tolkningen måste därför ske med hjälp av regler. Följaktligen består språket av ett system av regler snarare än av ett enormt stort lager av färdiga satser. Då man bygger upp en modell för människans språkliga beteende blir idealet ett system som med ett minimum av regler kan skapa ett oändligt stort antal välformade satser. Transformationerna förbättrar på ett avgörande sätt systemets ekonomi. Vi bildar först ett mindre antal grundläggande satstyper genom en viss typ av regler som kallas frasstrukturregler. Och sedan kan vi ur dessa enkla satstyper skapa ett oändligt stort antal olika, mera komplicerade, satser genom att transformera och kombinera de enklare utgångssatserna på olika sätt. Just kombinationen av frasstrukturregler och transformationer hjälper oss att optimera ekonomin i systemet.

Låt oss nu konkret illustrera detta med ett exempel, passivtransformationen. Själva regeln ser ut så här hos Chomsky 1957:

(3) *Passive: optional*

$NP_1 + Aux + V + NP_2 \rightarrow NP_2 + Aux + be + en + V + by + NP_1$   
 John past eat the sandwich the sandwich past be en eat by John  
 John ate the sandwich the sandwich was eaten by John

I 1957 års grammatikmodell var passivtransformationen optionell, frivillig: man tillgrep den så att säga vid behov. Men en sådan vag optionalitet tycker de flesta grammatiker illa om. Deras uppgift är att få språket att se så deterministiskt ut som möjligt. De tycker inte om konstateranden att folk ibland säger *si* och ibland *så*, att de ibland använder aktiv och ibland passiv. De vill hellre exakt bestämma de betingelser som motiverar bruket av en viss form: i fall *x* använder man passiv, i fall *y* använder man aktiv. I Chomskys reviderade grammatikmodell av årgång 1965 införde man följaktligen en särskild symbol för passiv redan i djupstrukturen. Om en sats hade ett PASS utlöstes passivtransformationen. Och om den inte hade något PASS utlöstes passivtransformationen inte. För att ge ett svenskt exempel:



Man kan naturligtvis säga att införandet av passivutlösaren PASS ökar den grammatiska programmeringens determinism: transformationen utlöses inte längre optionellt utan av en explicit utlösningmekanism. Men man får inte glömma bort att fråga var passivutlösaren PASS kommer ifrån. Om PASS införs godtyckligt har vi inte gjort några reella framsteg sedan 1957, vi har bara infört en ny notation. För att komma vidare måste vi lära oss att formulera de villkor under vilka passiven används. Om dessa villkor är uppfyllda får satsen sin passivutlösare, PASS. Och om de inte är uppfyllda inför vi ingen passivutlösare och satsen förblir aktiv.

Den explicita formuleringen av en grammatisk operation har alltså

nu stimulerat oss att ta reda på när denna operation måste utlösas, respektive när den inte äger rum. Men vill vi få tag på de krafter som utlöser passivtransformationen måste vi bege oss utanför satsens ram. Nästa steg blir alltså att observera ett antal passiver i texter. Gör vi det så märker vi att vissa passiver motiveras av agentstrykning rätt och slätt. Kanske vi inte vet vem som utförde en handling, som i

(5) (a) En kort tid efter detta ökades mina skatter drastiskt.

Kanske vill vi skrämma vår omvärld att tro att vissa påbud härstammar från verkligt hög auktoritet, som i *Rökning förbjudes* – säkert effektivare än *Kontorschefen förbjuder rökning*. Ibland är man hövlig – *Has det hund?* – och ibland hör det till god ton att inte tala om sig själv eller sina assistenter i aktiv, som i vetenskaplig prosa:

(b) Patienterna undersöktes enligt Smiths metod.

(c) Två cc HNO<sub>3</sub> hälldes i en bägare.

Men en annan mycket viktig orsak till bruket av passiv är textuell.

(d) Då gänget kom hem till oss hade mor lagt fram en skål med choklad och dessutom lagat en väldig bricka med smörgåsar. Smörgåsarna åts i all tysthet upp av den alltid hungriga Lisa, medan vi andra snaskade i oss chokladen.

Passiven motiveras här tydligt av textkohesionen. Genom att flytta fram ledet *smörgåsarna* binder vi ihop de två satserna. Passivtransformationen utlöses i detta fall uppenbart av en kraft utanför satsen, av en kraft i texten. En grammatiker kunde säga att passiveringens här äger rum för att flytta fram en nominalfras som innehåller bekant information, alltså information som syftar på ett led som förekommer i föregående sats, och för att härigenom binda satserna samman.

Nu har vi kommit in på ordföljd, eller med en bättre term på frågan om språkets linearitet. Det som språkmän en smula slarvigt brukar kalla för ordföljd är ju inte bara frågan om ordens följd utan också frågan om hur vi radar upp satsled och satser efter varandra. Jag skall därför säga några ord om språkets linearitet och försöka visa hur textsammanhanget påverkar den enskilda satsens och meningens byggnad.

Ett viktigt bidrag till förståelsen för språkets lineära karaktär kommer från informationsteorin. All information kan betraktas som ett ute-

slutande av alternativ. Vi kan rentav mäta informationshalten hos ett tecken om vi kan räkna antalet uteslutna alternativ. I vår vanliga sifferkod som har 10 tecken – siffrorna från 1 till 9 och dessutom 0 – utesluter varje siffra de övriga nio siffertecknen. Men i ett alfabet med låt oss säga 29 bokstavstecken utesluter varje bokstav 28 andra bokstäver. En bokstav innehåller följaktligen mera information än en siffra. Det lönar sig alltså att använda bokstäver då man registrerar bilar: man kan bokföra fler bilar utan att behöva göra nummerplåten större.

Då vi arbetar med naturliga språk är det på satsnivå knappast möjligt att räkna antalet uteslutna alternativ. Vi kan ju inte räkna alla de ord en talare eller skribent beslöt utesluta ur sin sats. Men informationsteorin är ändå användbar, bl.a. för att den får oss att tänka på hur informationen successivt ökar från textens och satsens början till dess slut. Då någon börjar ett yttrande kan han säga nästan vad som helst. Men så fort vi har hört satsens första ord och led har möjligheterna begränsats, och varje tillägg till satsen begränsar dem ytterligare, tills den talande eller skrivande har beskrivit en, eller några, av oändligt många möjliga världar. (Jag frånser här från den komplicerande omständigheten att antalet alternativ varierar från ett ställe i satsen till ett annat.) Säger man

(6) (a) I Belfast exploderade två bomber i går kväll.

och börjar med platsadverbialet, talar man om vad som hände i Belfast. Men ändrar man ordningen till

(b) I går kväll exploderade två bomber i Belfast.

talare om vad som hände i går kväll. Skillnaden mellan dessa två satser ligger inte i sanningshalt: är den ena satsen sann så är den andra det också. Skillnaden ligger här i informationsdynamiken, i den strategi och den ordning man har valt för att öka informationen genom att utesluta alternativen. Börjar vi med *i Belfast* har vi härigenom uteslutit alla andra orter, börjar vi med *i går kväll* har vi uteslutit alla andra tidpunkter. Och valet av strategi påverkas självfallet av satsens sammanhang i situation och i text.

Men den lineära ordning som jag här har betraktat från informationsteoretisk synvinkel – dvs. som den ordning i vilken man utesluter alternativ – har samtidigt en psykologisk eller sociopsykologisk bakgrund.

Det har observerats att människor i naturlig kommunikation sällan behöver utgå från absolut noll. Tvärtom utgår våra yttranden vanligen från hänvisningar till information som även mottagaren av budskapet känner till. Mottagarens kunskaper varierar naturligtvis enormt. Alla människor vet om dag och natt, många känner till drottning Elizabeth av England, men bara ett fåtal vet vem Peckie är (Peckie är min katt). Den allmänna principen är att man i ett budskap får hänvisa till sådan information som man tror att budskapets mottagare känner till. Situationskontexten ger ytterligare bekant information: är man i ett rum kan man sålunda utan vidare tala om *fönstret* eller *dörren*. Och vissa saker är bekanta för att de har omtalats tidigare i texten.

De flesta påståendesatser i sammanhängande text brukar faktiskt börja med hänvisningar till sådan bekant information. Den nya informationen brukar placeras senare i satsen. Vi ordnar alltså helst satsens byggnad så att led som uttrycker bekant information kan hamna i satsens början. Eftersom subjektet och vissa slag av adverbial vanligen förekommer i början av satser strävar vi efter att placera bekant information just i dessa satsled. Vi väljer alltså gärna till subjekt ett led som uttrycker bekant information. I svenskan kan vi vid behov också flytta fram exempelvis ett objekt så länge skillnaden mellan subjekt och objekt inte suddas ut av flyttningen. Jämför

- (7) (a) Sin flicka älskade sjömannen. / Hans flicka älskade sjömannen.  
(b) Älgen jagade jägmästaren inte. / Älgen jagade inte jägmästaren.  
(c) Den här boken läste Agneta.

Språket bjuder dessutom på ordpar, s.k. konverser, som ytterligare ökar våra möjligheter att placera vissa satsled i spetsställning:

- (8) (a) Pelle köpte bilen av Kalle.  
(b) Kalle sålde bilen åt Pelle.  
(c) Askkoppen står på boken.  
(d) Boken ligger under askkoppen.  
(e) Anders var morfar till Per.  
(f) Per är dotterson till Anders.

Men det kan hända att vi inte vill, eller inte lyckas, placera bekant information i början av en sats. Därför bjuder språket också på konstruktioner som visar att satsen antingen inte innehåller någon bekant information – existentialkonstruktionen till exempel – eller att den nya

informationen har placerats på en ovanlig plats. Betoning (eller markerad focus) som i

(9) (a) KALLE åt smörgåsen.

eller utbrytningen i

(b) Det var Kalle som åt smörgåsen.

varnar mottagaren att ny information denna gång presenteras i satsens början, alltså på en plats där man vanligen har bekant information. Då vi använder denna konstruktion med markerad focus antar – »presupponerar» eller »implicerar» (termerna är i dag kontroversiella) – vi att mottagaren redan vet att någon åt smörgåsen. Det nya är att denna »någon» är Kalle. Med ett uttryck från matematiken kunde vi säga att vi ger värdet *Kalle* åt variabeln *någon*.

Vi har alltså hittills talat om två principer som återspeglas i satsens linearitet. En princip var att det första satsledet utesluter ett maximalt antal möjliga alternativ: det innehåller i denna bemärkelse mest information. Och den andra principen var att det första ledet, eller de första leden, anknyter till bekant snarare än till ny information. Man kan dessutom spekulera om ett samband mellan dessa två principer. Man vill kanske fördela informationen någotsånär jämnt på satsens olika delar för att inte i onödan belasta mottagaren. Då verkar det rationellt att placera tidigare bekanta satsled just på den plats i satsen som på grund av sin position innehåller mest information. Men det finns ännu fler principer förutom dessa två. Som sagt brukar vissa satsled – subjekt, satsadverbial, ramadverbial som uttrycker tid och plats till exempel – särskilt ofta placeras i, eller nära, satsens början. Detta är en tredje princip som påverkar lineariteten: vi fyller just dessa satsled med bekant information. Och det finns ännu en fjärde omständighet, nämligen räckvidden, som är beroende av ett satsleds plats i den lineära följd. Jag skall nu säga några ord om räckvidd.

Vi har redan sett hur man i de klassiska transformationsgrammatiska modellerna ansåg aktiven och passiven vara transformationer av varandra (vanligen så att passiven bildades ur aktiven). Man ansåg att passiveringen inte rubbade satsens grundbetydelse: satserna

(10) (a) Stina åt upp smörgåsarna.

(b) Smörgåsarna åts upp av Stina.

betydde precis detsamma, fastän man sade det på olika sätt (vi har också sett att motivet för passiveringen ofta kunde sökas i textstrategiska principer, i metoden att sammanbinda sats till en text). Men sedan började man grubbla över satspar sådana som

- (11) (a) Alla som sitter i Carolinasalen talar fyra språk.  
(b) Fyra språk talas av alla som sitter i Carolinasalen.

Exempel av denna typ var besvärliga, för när man började granska dem grundligare märkte man att satserna mot förmodan *inte* betydde precis detsamma. I sats (11 a) kan de fyra språken vara olika. Men (11 b) har som en av sina betydelser 'det finns fyra språk sådana att alla som sitter i Carolinasalen behärskar dem'. Då lingvisterna kom underfund med detta började de söka efter en förklaring. Och en förklaringsmodell hittade man i logikens teori om kvantifikatorräckvidd. Man kan tillämpa den på vårt naturliga språk och säga att i sats (11 a) har *alla som sitter i Carolinasalen* en större räckvidd som innefattar *fyra språk*, och att *fyra* således faller innanför räckvidden av *alla*. Men i sats (11 b) har *fyra språk* den större räckvidden, som innefattar *alla som sitter i Carolinasalen*. I exempel av detta slag påverkas räckvidden av kvantifikatorns och ledets plats i satsen: satsled i början av satsen tolkas i allmänhet så att de har större räckvidd än led i slutet av satsen. Eller omvänt: önskan att ge ett led en viss räckvidd påverkar på motsvarande sätt dess placering i satsen.

Låt oss nu anta att vi har grubblat över ett större textmaterial och kommit fram till ett antal principer som påverkar satsens lineära struktur. Fyra av dem är principen om informationsökning genom eliminering av alternativ i en viss bestämd ordning, principen som säger att människor plägar gå från bekant till ny information, principen om den syntaktiska strukturen som bestämmer att vissa satsled vanligen förekommer i början av en sats medan vissa andra satsled placeras längre bak i satsen, och principen om semantisk räckvidd som säger att satsled i början av en sats vanligen har större räckvidd än satsled i slutet av en sats. Nu ligger två frågor nära till hands. Våra principer verkar faktiskt väldigt grundläggande och tycks förklara vissa drag i människans språkliga beteende i stort, inte bara vissa detaljer hos språkstrukturen. Har då lingvisterna inte alls märkt dessa företeelser under språkvetenskapens över tvåtusenåriga historia? Och den andra frågan är: kan våra fyra principer kanske härledas från en enda, mera grundläggande princip?



Vad den förra frågan beträffar så står det fast att vissa skolor av grammatiker faktiskt har begrundat ordföljdens samband med informationsdynamik och opererat med satsers s.k. »tema» och »rema». Ordföljdens samband med människans sätt att tänka sysselsatte flera rationaliserande språkforskare på 1600- och 1700-talen. På 1800-talet skrev språkmän ibland om att satser inte bara hade en syntaktisk struktur utan också en temastruktur, en informationsdynamik. En pionjärinsats i denna bransch gjordes av den franska forskaren i klassiska språk Henri Weil på 1840-talet, och den tidigare bortglömda Weil framstår därför i dag som en föregångare. Men skall man hedra dem vilkas skrifter man i dag har den största nyttan av bör priset gå till Tjeckoslovakien, till pragskolans lingvister, till Vilém Mathesius och hans efterföljare: František Daneš, Jan Firbas, Petr Sgall och många fler. De har utvecklat analysen av satsens informationskomponenter, av temat och dess motpol remat, till att börja med inom satssyntaxen men på senare tid med allt större förståelse för tema-remastrukturernas textuella roll. Det engelska uppslagsordet är för övrigt hos tjeckerna *Functional Sentence Perspective*, och på ryska nyttjas termen *aktual'noe členenie predloženiija* – detta sagt med tanke på dem som vill inhämta mera nytt om denna gren av språkvetenskapen.

Men den som fördjupar sig i informationsdynamikens begreppsvärld och läser om tema och rema (eller topik och kommentar, två liknande begrepp som används av vissa andra skolor av språkmän), och ytterligare om presupposition och fokus, den blir lätt förbryllad. Dagens lingvister är nämligen inte överens om hur dessa termer bäst kan definieras. För vissa språkmän är tema och rema enheter i den semantiska djupstrukturen, enheter som man försöker definiera med hjälp av en logisk apparat. Andra föredrar mera psykologiska definitioner: temat är satsens psykologiska utgångspunkt, det markerar satsens startplats eller *take-off point* som den engelska lingvisten Halliday säger med en elegant metafor. En tredje grupp utgår från skillnaden mellan bekant och ny information: temat uttrycker bekant, remat ny information. Jan Firbas i Brno opererar med en skala av kommunikationsdynamik, *Communicative Dynamism*: ett minimum av CD kännetecknar temat, ett maximum remat, med ett antal steg av tematicitet och rematicitet mellan polerna. (Svårigheten här är hur man skall mäta CD!) Många lingvister föredrar att hålla sig till objektiva, morfologiska eller syntaktiska kriterier. I vissa språk går detta lätt. Exempelvis japanskan – ett mera temaorienterat språk än svenskan eller engelskan – har en

särskild temamarkör, partikeln *wa*, som placeras omedelbart efter temat, så att satsen

- (12) (a) Boku wa ashita ongakkai ni yukimasu.  
'jag' 'i morgon' 'konsert' 'att' 'gå'

med någon överdrift kunde översättas till svenska i formen

- (b) Vad mig beträffar så ska jag gå på konsert i morgon.

Men i språk som saknar temamarkör blir det ordföljden, eller lineariteten, som vid sidan om sina övriga uppgifter får bära ansvaret också för en stor del av tema-remamarkeringen. (Jag säger försiktigt »en stor del»: ordföljdens och tema-remastrukturs förhållande till syntaktisk struktur, intonation, och eventuella s.k. ikoniska drag i texten borde här diskuteras av den som vill behandla ämnet mera uttömmande.)

Ett sådant svep över litteraturen om tema och rema visar alltså att språkmännen inte är överens (för övrigt ingalunda en ovanlig upptäckt i dagens värld!). Men det visar också att oenigheten kring tema- och remabegreppen i själva verket syns återspegla våra fyra principer: vissa språkmäns logiska tema-remadefinitioner nyttjar räckvidd, vissa andra bygger på psykologiska omständigheter, och somliga nyttjar syntaktisk form. På denna punkt blir det följaktligen naturligt att gå över till nästa fråga: kan dessa olika principer reduceras till en enda princip?

För att alls kunna diskutera detta problem har jag på denna punkt ibland tillgripit vad man kunde kalla en terminologisk pseudolösning. Jag har talat om textstrategi som den princip som reglerar textens byggnad. I textstrategisk belysning är varje sats en taktisk dellösning som bidrar till genomförandet av textstrategin. Den enskilda satsen är inte autonom. Man kunde likna den vid en del av en skarvad elektrisk ledning. Satsen måste förses med sådana kontakter i början och i slutet som gör det möjligt att sammankoppla den med textens övriga satser. Också annars måste satsen ordnas så att den leder och modulerar informationsströmmen på önskat sätt.

Men att tala om textstrategi och att tillgripa vaga liknelser löser inga problem. Frågan om precis hur de olika principerna tillsammans bildar strategier skulle jag vara böjd att betrakta som tills vidare olöst. Man kunde tänka sig att tema på det psykologiska och textstrategiska planet definieras som satsens utgångspunkt ur bekant information. På det logiskt-semanticiska planet blir temat en konstituent med maximal räck-

vidd, som sedan på textytan ofta – men inte alltid – markeras genom placering i satsens början. Samband av detta slag har diskuterats bl.a. av Erik Andersson i några uppsatser. Men som Andersson påpekar finns det också andra omständigheter som ingriper här. I naturliga språk måste vi alltid räkna med att pragmatiska faktorer kan påverka tolkningen av räckvidd. Satsparet

- (13) (a) Varje minister drack två glas champagne.  
(b) Två glas champagne dracks av varje minister.

påminner ju precis om vårt satspar i (11) om alla i Carolinasalen som talar fyra språk. Men i (13 b) är tolkningen entydig: eftersom det är absurt att tänka sig att en grupp ministrar delar på innehållet i samma två glas tolkar vi satsen distributivt (varje minister fick sina egna glas) hellre än kollektivt. Tolkningsstrategin låter sig alltså påverkas av världsbilden och av vad man kunde kalla sunt förnuft. Men det av världsbilden påverkade sunda förnuftet, en gren av livets gyllne träd, är dessvärre svårt att pressa in i den lingvistiska teorins gråa herbarium.

Jag lovade återkomma till Fritiof Nilsson Piratens satser om Bombi Bitt, som citerades ovan under (2) och som jag upprepar här för att läsaren skall slippa bläddra tillbaka i texten:

- (2) Min vaggga vaggade  
i Färs härad  
av Malmöhus län.       $\left. \begin{array}{l} \text{(a) Min fader var stins i Tosterup.} \\ \text{(b) I Tosterup var min fader stins.} \\ \text{(c) Stins i Tosterup var min fader.} \\ \text{(d) Stins var min fader i Tosterup.} \end{array} \right\}$

Mina föräldrar var goda och ömma. Jag var en vanartig son.

Nu har vi till vårt förfogande en del av den begreppsapparat som vi behöver för att diskutera alternativen. Alternativ (a) är den ursprungliga satsen och den naturligaste i sammanhanget. Den börjar med *min fader*, information som kan anses vara bekant eftersom den impliceras av *min vaggga*: den som ligger i vaggan måste ha en far. Och *min fader* har gjorts till subjekt, och subjektet står naturligast tidigt i satsen. Alternativ (a) följer alltså två huvudprinciper genom att börja med bekant information som har placerats i subjektet. I alternativ (b) kan *i Tosterup* betraktas som bekant information, åtminstone av dem som vet att Tosterup finns i Färs härad. Subjektet står emellertid inte längre främst. Därför verkar strukturen mera konstlad, starkare markerad. Satserna (c) och (d) skulle verka direkt underliga och stötande i detta

textsammanhang. Deras naturliga bruk kräver starkare motivering i kontexten, och de vore naturligare i texter där de framställda leden genom bekant information anknyter till föregående satser, som i

- (14) (a) Som pojke brukade jag ofta gå till järnvägsstationen i Tosterup. Detta var ju inte särskilt märkvärdigt. Stins i Tosterup var min fader.  
(b) »Farbror Anders var ju stins i Lund, eller hur?» »Nej. Stins var min fader i Tosterup. I Lund hade han en gång arbetat som stationskarl.»

Att i detalj analysera dessa texters informationsdynamik, bl.a. i ljuset av olika fokusbetoningar, skulle här föra alltför långt. Det är principen jag vill få fram. Och principen var att textsammanhanget kan starkt påverka den enskilda satsens byggnad. I vissa sammanhang kan en sats te sig naturlig, i andra sammanhang onaturlig: det finns alltså någonting man kunde kalla för textuell acceptabilitet. Textlingvistikens borde nu lära oss att definiera de krafter och principer som påverkar valet av slutlig form för en sats. Några av dessa principer har jag talat om i det föregående. Genom att definiera dem kan vi få fram tidigare oanalyserade kausalsammanhang i språket. Vi behöver inte längre nöja oss med att konstatera att språket bjuder på ett val mellan strukturer för kognitivt likvärda satser, alltså för satsvarianter som »betyder det samma» för att de har samma sanningskriterier. Vi kan nu försöka definiera de principer som bestämmer över valet mellan sådana satsvarianter. Vi kan försöka förklara varför en satsvariant kan te sig naturlig i ett visst sammanhang men onaturlig i ett annat.

Jag har hittills mest talat om ett enda av textlingvistikens många områden, nämligen informationsdynamiken, det vill säga studiet av de sätt på vilka satsens informationsflöde anpassas efter textstrategiens krav. Detta är ju ett studium som på ett påfallande sätt visar hur satser påverkas av deras omgivning, talsituation och kontext: den tyder klart på att en sats inte är så självständig, så autonom, som en traditionellare grammatik plägar antyda. Men textlingvistikens har också andra aktuella arbetsområden. Ett sådant arbetsområde består i utarbetandet av textmodeller. Man kan betrakta en text som ett arrangemang av textatomer, enkla predikationer, kärnsatser, propositioner eller vad man nu vill kalla dem. Vill man konstruera en modell för textgenerering skulle input i en sådan textgenerator bestå dels av sådana textatomer jämte deras relationer, dels av en strategi eller ett textualiseringsprogram som

bestämmer hur textatomerna fogas samman till en text. Skall textatomerna radas upp efter varandra, eller skall de inbäddas i varandra, och hur? Skall texten återge händelser i kronologiskt riktig tidsföljd, eller i någon annan ordning? Dessa och många fler är frågor som textstrategin måste svara på. Ett annat arbetsområde består av studiet av syftningar och betydelsesamband mellan satsled i olika satser och meningar – alltså av sådana samband som bygger bro mellan meningarna i en text.

Har vi en gång en apparat som beskriver syftningar och en annan apparat som beskriver informationsdynamik kan vi sammankoppla de två apparaterna och särskilja mellan olika typer av statsfogningar. I fogningstypen

(15) (a) Kalle kom in. Han var hungrig.

löper syftningen från tema till tema. I fogningstypen

(b) I korridoren mötte jag Kalle. Han såg väldigt dålig ut och jag fäste mig särskilt vid hans ögon. De hade en alldeles irrande blick.

har vi däremot syftningar från satsslut, alltså rema, till satsbörjan, alltså tema. Den förra fogningstypen kunde man kalla för temauppreppning, den senare för temaproggression. Proportionerna av dessa två, och andra med dem jämförbara, textstrategier och sätt att koppla samman meningar i en text kan i själva verket fungera som stilmärkörer. Exempelvis Hemingways beskrivande avsnitt domineras starkt av temauppreppningar, medan resonerande samhällsvetenskapliga artiklar får en mycket hög proportion – ända upp till 60 % – satskopplingar med temaproggression. Märk att vi nu opererar med en i egentlig mening textlingvistisk stilmärkör: vi talar nu om kopplingar mellan satserna, inte längre om egenskaper som kan beskrivas inom den enskilda satsens gränser.

Vad, frågar man sig kanske efter allt detta, är nu nyttan av textlingvistik? En sådan fråga är självfallet berättigad. Fastän jag själv hör till de frälsta vill jag till att börja med framhålla att textlingvistiken inte är någon helt ny vetenskap: som jag tidigare underströk har den djupa rötter ända till antiken. Nytt är tillämpningen av vissa nya lingvistiska begrepp på texträckor större än den enskilda meningen. Men det är klart att textlingvistiken i dess nya form har en mängd praktiska följder. Den ger grammatikern nya parametrar, nya sätt att

förklara varför vissa strukturer används (vårt exempel var här passiven, men det finns många fler). Vi kan finna nya samband mellan orsak och verkan i språket. Språkläraren, inte minst modersmåsläraren, kan få en mängd idéer och uppslag från textlingvistiken. I läromedelsproduktionen har man ställt upp övningar som bygger på textlingvistiska begrepp och frågeställningar, till exempel uppgifter kring bedömningen av satsvarianters godtagbarhet i en bestämd textram. Också inom informationsbehandlingen och informationssökningen är textlingvistiken nyttig. Informationsdynamiken i en text är dessutom ett av de kriterier en översättare bör tänka på, eftersom den idealiska översättningen borde följsamt beakta originaltextens informationsdynamik.

Sådana tillämpningar och tillämpningsmöjligheter gör textlingvistiken till en av språkvetenskapens praktiska, människonära och i denna bemärkelse humanistiska grenar. Den belyser nya aspekter av vårt språkliga beteende och ger oss ökad förståelse för språket som kommunikationsmedel och också som materie för litteratur och poesi. Men sådana insikter kan vi nå bara om vi lyckas bygga upp ett solitt teoretiskt underlag för vår tillämpade textlingvistik. Detta underlag är inte färdigt än. Textlingvistiken behöver omsorg och vård, gärna i en miljö där språk- och litteraturforskare med olika intressen har lätt att komma till tals och att förstå varandra. Här finns en av anledningarna till att jag har uppehållit mina åhörare med dessa textlingvistiska betraktelser. Jag är tacksam för den uppmärksamhet textlingvistiken har fått i kväll.

*Föredrag vid Vetenskaps societetens i Lund årsmöte den 20 november 1976.*

*Harald Elovson*

# Vilhelm Ekelund och Herman Bang

En studie i komparativ litteraturhistoria

Vilhelm Ekelunds liv och författarskap erbjuder ett ur olika synpunkter fängslande fält för den komparativa litteraturhistorien. Han hade djupa, avgörande rötter i inhemska odling, men han kom tidigt att få vitt skilda, ofta starkt inspirerande kontakter med utländskt andligt liv. Utslag av de kulturella utlandsförbindelser, som han började knyta som helt ung och som han livet igenom kom att vidga, har givetvis blivit beaktade av kritiker och forskare. Ekelund själv har i stor utsträckning gett anvisningar om och dröjt vid de skiftande internationella inflytanden han upplevde. Gång på gång tog han upp till prövning utländska litteratur- och tankeströmningar, personligheter och verk. Dessa företeelser hörde till de framträdande och viktiga inslagen i hans livsbetraktelse och litterära produktion. Man kan i detta sammanhang erinra om att Ekelund personligen av allt att döma inte var utan kunskap om den djupgående förnyelse, som det komparativa litteraturstudiet under åren kring sekelskiftet 1900 genomgick, främst i Frankrike, och som starkt återverkade på litteraturforskningen i Sverige, inte minst i Lund under hans studieår här. Han kom, som jag haft tillfälle att visa, med tiden att på sitt sätt fördjupa sig i det epokbildande verket på området, Joseph Textes stora doktorsavhandling, *J. J. Rousseau et le cosmopolitisme littéraire*, utgiven 1895.<sup>1</sup> Man kan också erinra om att en av hans studiekamrater, Birger Liljekrantz, vars verksamhet han följde, tog intryck av det nya komparativa litteraturstudiet.

Även om många av Ekelunds utländska förbindelser av olika slag berörts av forskningen och på vissa punkter inträngande kartlagts, så ifråga om hans relationer till anglosaxisk litteratur i en lärd och känsligt utförd studie av Claes Schaar,<sup>2</sup> har ännu inte framlagts någon mera

samlad, fördjupad teckning av hans upplevelser av främmande dikt och tanke av den art, som t.ex. Fernand Baldensperger, den komparativa litteraturhistoriens grand-maître under förra hälften av vårt sekel, utfört ifråga om Balzac i sitt arbete *Orientations étrangères chez Honoré de Balzac* (1927). För Ekelunds del är emellertid tiden knappast mogen för ett sådant djuplodande översiktsverk. Studiet av hans förbindelser med främmande länder och kulturer försvåras av att hans utblickar över och intryck från utländsk litteratur ofta är starkt komplicerade, inflätade i varandra. Det torde tillsvidare vara säkrast och även mest givande att inrikta sig på specialundersökningar av Ekelunds förhållande till enskilda länder, deras folk och kultur, såsom Tyskland, Italien, Frankrike, England, Amerika, Ryssland och Danmark. Att för komparativa undersökningar i Ekelunds *œuvre* ta som utgångspunkt ett enskilt land kan te sig desto mer berättigat, som Ekelund, i åtskilligt en son av sin tid, var starkt influerad av de föreställningar om fasta land- och folkkaraktärer, som florerade runt om i världen under decennierna kring senaste sekelskiftet. Den inte minst viktiga och fängslande av de nyss antydda komparativa säruppgifterna erbjuder Ekelunds upplevelser av Danmark, dess natur och folk, historia och samtidsliv, språk och livssyn, diktning och tänkande. På denna punkt föreligger vissa förstudier och resultat, men i enskilda avseenden kan nytt material och nya synpunkter föras fram. Det gäller bl.a. hans förhållande till Herman Bang (1858–1912), från omkring 1880 till sin förtidiga död en av sitt lands mest uppmärksammade litterära gestalter, observerad även utomlands, inte minst i vårt land.

Ekelunds förhållande till Bang är föga beaktat i litteraturen om honom. Betecknande är, att Algot Werin i sin stora monografi i 2 band över Ekelund (1960–61) inte får tillfälle att införa Bang i sin framställning. I anknytning till ett omnämnande av den danske diktaren, som Ekelund gjort vid ett tillfälle mera i förbigående, låter Nils Gösta Valdén denne ha lärt som lyriker av Bang. När han på samma ställe berör Ekelunds intresse för dansk prosa, danska berättare, blir Bang inte aktuell för honom.<sup>3</sup> Det var emellertid, som man kan visa, epikern Herman Bang, som Ekelund tidigt, kanske redan under gymnasiståren i Lund, blev upptagen av. Han gjorde sig tydligen snabbt väl förtrogen med den danske diktarens produktion som berättare. Några av Bangs romaner och noveller skänkte honom intensiva läsoplevelser, främst *Ved Vejen* och *Tine*, och han skulle livet igenom behålla sin uppskattning av dessa och deras upphovsman. Bangs lyrik syns han senare ha



upptäckt, en erfarenhet som också fick stor betydelse för honom. I det viktiga kapitlet om Herman Bang och Sverige, av forskningen ännu endast antydningssvis, punktvis, vidrört, förtjänar Vilhelm Ekelund en framskjuten plats. Den starka litterära upplevelse, som kontakten med den danske författaren gav den unge Ekelund, får uppfattas som i hög grad karakteristisk för denne personligen, men den var också i hög grad tidstypisk. Ekelunds tidiga möte med Bang får ses mot en dubbel bakgrund, dels den uppmärksamhet han som ung visade samtida nyare dansk litteratur, dels den roll den danske diktaren spelade i svenskt kulturliv under tiden från 1880 fram till sekelskiftet 1900, då Ekelund lärde känna honom. I det förstnämnda avseendet bör framställningen här göras mer ingående, i det andra kan den endast erhålla en rapsodisk översiktskaraktär.

Ekelunds inställning till nyare litteratur i Danmark har relativt lite beaktats. Med hänvisning till ett par tidningsbidrag från Ekelunds första studentår har Valdén i sin nyss nämnda sak- och synpunktsrika, starkt koncentrerade översikt över Ekelunds relationer till utländska författare mera allmänt förklarat, att Ekelund tidigt blev förtrogen med modern dansk litteratur.<sup>4</sup> Den äldsta av dessa artiklar inflöt under överskriften »Den danska sedlighetsrörelsen» i *Malmö-Tidningen* 1.6 1899, den andra i *Arbetet* 1.8 1900 under den i tidningen stående rubriken »Nya böcker», en utförlig recension av den på sin tid uppskattade C. M. Norman-Hansens bok *Nordost til Øst*, utgiven samma år. Härtill kan läggas ännu en artikel i ämnet, under titeln »Johannes Jørgensens nya bok» med signaturen V.E. meddelad i *Arbetet* 27.7 1900, alltså några dagar före anmälan av Norman-Hansens skrift. Ekelund ger en rätt utförlig, starkt personligt hållen karakteristik av Jørgensens arbete *Vor Frue af Danmark*, en ny del av hans »stora bekännelseautobiografi», såsom Ekelund presenterade den, där Jørgensen enligt recensenten på nytt skildrade »det religiösa omslag som fört honom från hans ståndpunkt som afgjord naturalist öfver i den katolska kyrkans armar». Anmälan vittnar om att Ekelund måste ha tagit del av andra skrifter av den danske konvertiten.

Ett gemensamt drag i den unge Ekelunds tre tidiga artiklar om aktualiteter i danskt litterärt liv är, att han är väl förtrogen med den skarpa uppdelning i två läger, ett radikalt och ett konservativt, som kulturlivet i Danmark uppvisade alltsen Georg Brandes omkr. 1870 inledde »det moderne Gjennembrud», ett slagord, som Ekelund för resten själv an-

spelar på, när han i den första av sina här berörda artiklar talar om »den litterära epok i Danmarks vittra historia, som nämnes 'Gennembrudet'». Anmärkningsvärt är nu, att den unge lundastudenten, som på försommaren 1899 kände sig uppfordrad att rapportera om de starka religiösa-litterära brytningar, som framkallats av ett par nyutkomna böcker av två företrädare för den radikala falangen, Edvard Brandes, Georgs yngre bror, och Peter Nansen, en av de mer beaktade av en yngre generation, som uppträtt på den litterära arenan, ställde sig kritisk till dessa. Den »exotisk-sensuella riktning», som enligt Ekelund på senare tid vuxit fram med de två nämnda skribenterna som typiska företrädare, betecknas av honom som »utan tvifvel osund». Han saknar uppenbarligen inte sympati för de prästmän och teologer, som ur moralisk synpunkt gått till anfall mot den nyare danska litteratur det här gällde. En fördel med sedlighetsfejden i Danmark hade varit, understryker Ekelund, att den »döda stiltje, som allt för länge varit rådande på de politiska, sociala och litterära strömningarnes haf» på andra sidan Sundet, åtminstone för ögonblicket syntes bruten. Den »sedlighetsagitation», som han observerat och ansett sig böra berätta om, är kanske, förklarar han i slutet av sin artikel, »i så måtto ett för Danmark lyckligt evenement».

Den som 1899 gav denna bild av det samtida kulturlivet i Danmark kom emellertid rätt snart att helt ändra inställning. Han skulle i själva verket indirekt bestämt ta avstånd från den teckning av förhållandena i grannlandet, som han gett i sin artikel 1899.<sup>5</sup> Ekelund hade klart orienterat sig i radikal riktning, när han på sommaren 1900 skriver om Jørgensens bok *Vor Frue af Danmark*; ett utslag härav var att han under år 1900 framträdde med bidrag i *Arbetet*, det socialdemokratiska arbetarpartiets ledande organ i Sydsverige, där hans äldre vän botanisten Bengt Lidforss i Lund var en beaktad medarbetare. Han framhåller som en förtjänst hos boken, att den uppvisar en del nya drag hos dess upphovsman. Jørgensen, som i tidigare omvändelseböcker sysselsatt sig med det religiösa spørsmålet uteslutande från rent personlig synpunkt, hade nu, påpekar Ekelund, upptagit det som samhällsfråga. Som naturligt kunde vara för den som förde pennan i en arbetartidning dröjer Ekelund rätt utförligt vid den »katolskt-sociala kristendom», som Jørgensen »predikade» i sin bok. Den danske författarens framställning hade åtskilligt av intresse, finner den unge kritikern, men han reagerar häftigt mot hans »täta beskärmelser öfver den socialistiska rörelsens kristendomsfiendtliga tendenser», ett inslag i boken, som han betecknar som

»osmakligt i längden». Han tar också bestämt avstånd från den enligt honom perfida teckning av livet i Köpenhamns radikala kretsar, som möter i boken, bl.a. träffande Holger Drachmann. »Denna hatfullt stoltserande ton», fastslår Ekelund, »denna kolportörsilka – ville jag kalla det – vis-à-vis motpartiet återkommer ofta och bidrar till att göra intrycket av boken betydligt svagare än man väntat sig.» Det var en sida hos framställningen i boken som den unge svenske diktaren var beredd att uppskatta, det var de partier, där »poeten Jørgensen talar», kursiveringen är recensentens. Vilhelm Ekelund skulle senare ge sig tillfälle att närmare karakterisera och värdera Jørgensen som lyriker, och det är intressant att finna, att han därvid kom att erinra just om Bang som skald; se nedan s. 45 f.

Ekelunds intresse för nyare litteratur i Danmark får tydligast uttryck i den anmälan av Norman-Hansens nyss nämnda bok, som han bör ha skrivit ungefär samtidigt med artikeln om Johannes Jørgensen. Inledningsvis ger han här en snabbskiss av danska författare, som enligt hans åsikt gjort sig beaktade under det senaste decenniet, 1890-talet. Han framhäver två drag hos de nya skribenterna. Han vänder sig mot uppfattningen att de yngre författarna skulle ha sin »andlige stamfader» i J. P. Jacobsen. Dennes inflytande hade överdrivits, hävdar han och hänvisar istället till återverkan hos dem från senare fransk litteratur, bl.a. Maupassant och Daudet. Ett särskilt kännetecken hos nyare dansk litteratur var, fortsätter Ekelund, att den stod totalt främmande för »allt hvad tendens heter». Yngre författare, hos vilka han anser sig ha urskilt de två berörda dragen, var Viggo Stuckenberg, Carl Ewald, Gustav Wied och Peter Nansen, av vilka han synbarligen bör ha läst en del. Det var, betonar han kompletterande, inte heller ifråga om problem och idériktningar, som det franska inflytande som han lagt märke till i nyare dansk vitterhet, gjort sig gällande, utan detta spårades, ansåg han, främst i stil och komposition, i »den afgjorda förkärleken för det fina detaljmåleriet, miniatyren med utsökta färger, där hvarje ord öppnar perspektiv och en säregen ordförbindelse kan sätta det hela i belysning, ge oanade utsikter». »Det danska språket», erinrar han vidare, »med sina stora rytmiska möjligheter, sin smidighet och sin känslighet för nyanser lämpar sig i sällsynt grad för detta slags akvarellkonst.» Såsom »en i många afseenden representativ och typisk» produkt av den moderna diktkonst, som han anser sig ha kunnat urskilja i den nyare litteraturen i Danmark, tedde sig för honom den bok av Norman-Hansen, som närmast föranlett honom att ge den översikt över modern

dansk litteratur, som här analyserats, och som han tydligen på eget initiativ tagit upp till omnämnande.

C. A. Norman-Hansen (1861–1947) var egentligen vetenskapsman, ledande ögonläkare i sitt hemland, internationellt känd. Han hade för studier gjort resor i Gamla och Nya världen, och det var främst intryck från dessa färder han särskilt utnyttjade för sitt skönlitterära författarskap, förresten beaktat även utanför Danmark. Den bok som Ekelund anmälde innehöll som titeln antyder skildringar från Ryssland och Finland. Reseskissen, finner Ekelund, hade hos Norman-Hansen fått form av »prosodikter», »lyriska stycken». Dansken var framför allt »målare, folk- och landskapsmålare», fastslår han. För att ge en föreställning om detta drag hos den danske författaren, efterdiktar Ekelund på ett skickligt koncentrerat sätt några av skisserna i den anmälda boken, delvis med förlagans egna ord, han kommer på det viset att själv i sin artikel ge intensiva småbilder ur livet på den ryska landsbygden. Han slutar sin recension med att i översättning lämna ett längre utdrag ur den skiss han funnit bäst hos Norman-Hansen, betitlad Kreml, »en storartad rundmålning af Moskwa, de hvita murarnes stad». Tolkningen har sitt intresse som ett tidigt prov på Ekelunds insats som översättare. Den är känsligt gjord, följsam, några gånger fri, undantagsvis direkt felaktig.<sup>6</sup> »Allt är», samlar Ekelund sitt intryck av den danske diktarens skisser, »levande och stilfullt i dessa skildringar, hvilka bäras af en viss behärskad patos, som aldrig blir banal eller konstlad. Prosan är lugn, klar och rytmisk, rik på färg och karaktär utan spår af effektsträfvan.» Det kan i förbigående påpekas att man i citatet möter ett tidigt prov på Ekelunds bruk av ordet »levande» som uttryck för ett starkt erkännande, ett huvudord hos honom, som inte blivit observerat. Det finns nu ett drag hos den danske reseskissförfattaren, som den unge svenske poeten inte låter framträda, kanske inte lagt märke till, om han inte syftar därpå med de något oklara orden om »en viss behärskad patos», som han anser bära upp hans skildringar, och det är ett tydligt inslag av social medkänsla med de hårt pressade breda folklagren i Tsar-Ryssland och en markerad opposition mot det tunga trycket mot rikets nationella minoriteter, främst finnar och polacker. Det bör påpekas, att Ekelund känt till Norman-Hansens inställning. Det framgår av hans artikel, att han vet, att den danske författaren medarbetade i den radikala köpenhamnstidningen *Politiken* och att han varit sitt lands representant i den stora deputation av internationellt kända kulturpersonligheter, som 1899 vädjat till Nicolaus II om libera-

lisering av den ryska politiken. Noteras kan, att Norman-Hansen visar sig ha djupt upplevt Dostojevski – han hänvisar direkt till denne i två skisser, dels »Svidrigailov», som bär underrubriken »Dostojevskijsk Motiv», dels »Raskolnikov», där en professor i medicin tydligt får vara författarens språkrör, när han förklarar: »For mig er Sankt Petersburg først og fremmest Raskolnikovs By. Aldrig har jeg levet mig ind i en Bog som i Bogen om Raskolnikov» (s. 108). Norman-Hansens skrift bör ha gett näring åt det intresse för Ryssland och ryskt väsen, som Ekelund redan som ung visade.<sup>7</sup>

Den unge svenske poeten måste ha varit medveten om att den karaktistik han i artikeln om Norman-Hansen gav av yngre danska författare i mycket svarade mot den litterära uppfattning, som drivit honom själv, när han mot slutet av 1890 skrev de dikter på vers och prosa, av vilka han framlagt några på våren 1900 i en studentkalender med den talande titeln *I skilda färger* och som han under hösten nämnda år skulle ge ytterligare prov på i samlingen *Vårbris*. I denna i stort sett tendensfria lyriska produktion framträdde Ekelund själv just som »målare, folk- och landskapsmålare» för att använda hans egen formulering i Norman-Hansenrecensionen, han valde motiv från en bestämd region, Skåne, ville visa bilder från slättlandet i sin hemprovins, han var inställd på att återge färg- och ljuseffekter, han höll sig i regel till det lilla formatet, han gav små »tavlor», han använde vid tillfälle själv uttrycket »miniatyr», som han nyttjat i sin anmälan av Norman-Hansen, när han beskrev den danske ordmålaren. Han måste hos denne ha känt igen sin egen strävan, sitt eget maner. Det var säkert därför han skänkte hans skisser så starkt erkännande, därför han lockades att efterdika honom, att översätta ett avsnitt ur hans bok. Ekelund bör ha blivit stärkt i den strävan mot åskådlighet, som drivit honom som poet, en strävan, som i intensifierad form skulle visa sig i samlingen *Syner*, som han gav ut året efter det han med sådan sympati fördjupat sig i Norman-Hansens reseskisser. I sin nya bok byggde Ekelund främst på synupplevelser, visuella intryck. Hans mål var att i ord fånga färger, färgspel, de mest sammansatta skiftningar, nyanser; han kan direkt klaga över att han vid ett tillfälle måste överge tanken att återge ett visst färgdrag, som han iakttagit. Han anlitar betecknande nog i *Syner* en rad målarartermer: duk, färgton, linjer, konturer, grund, bakgrund, solröksfond, silhuetter, teckna i kol, staffage, perspektiv, dagar, skuggning, streck, toning, landskap, stycke, interiör.

Man kan fästa sig vid att Ekelund, när han på sommaren 1900 i

recensionen av Norman-Hansens skiss-samling tecknade den tendenslösa, intima, färgrika, lyriska prosadiktning, influerad av franska författare, som han ansåg sig ha funnit i modern dansk litteratur, inte ger sig tillfälle att nämna Herman Bang, som vid den tid det här gäller onekligen framstod som den märkligaste målsmannen för en sådan diktning i Danmark. Av detta förhållande får man nog inte sluta, att Ekelund när han skrev om Norman-Hansen inte skulle ha känt till författaren av *Ved Vejen* och *Tine*.

Den unge lundastudenten Ekelunds orientering i samtida dansk litteratur var i sig själv inget mera anmärkningsvärt. Att följa med danskt kulturliv var i Lund en gammal tradition. Denna inriktning hade mot slutet av 1800-talet fått särskild styrka. Kontakterna mellan Sydsverige och Köpenhamn var under Ekelunds studietid livliga. Påfallande hos honom är det starkt engagerade sätt, varpå han reagerade inför nyare författare i Danmark, men han var i själva verket inte heller på den punkten ensam. Det är i detta sammanhang av intresse att erinra om en efter vad det syns obeaktad teckning av den litterärt aktiva miljö i sekelskiftets Lund, där Ekelund rörde sig. Den möter i en självbiografisk berättelse, som Artur Möller, en samtida till Ekelund, ett kvarts sekel efter händelserna gav ut, *Den vita fjärilen* från 1923.<sup>8</sup> Det är en relativt lättdechiffrerad nyckelroman. Skildringen är inte precis djuplodande men den ger en del uppgifter, fångar onekligen något av en tidsstämning.

Artur Möller var född i Lund 1883 som son till en lektor vid Katedralskolan, han blev student 1900 sjutton år gammal. Han hade redan som gymnasist varit litterärt verksam, skrivit vers och prosa, relativt väl förtrogen med nyare inhemsk och utländsk litteratur, särskilt fransk och engelsk. Han bör redan under skoltiden ha lagt märke till den ett par år äldre kamraten Vilhelm Ekelund, känd som litterärt intresserad. Som student kom Möller snart in i kretsen kring Bengt Lidforss (BL), i boken kallad Lars Brander eller L.B., han invaldes i diskussionsföreningen D.Y.G., där vid denna tid det vittra intresset övervägde det politiska. Han kom att tillhöra de unga skribenter i Lund, som fick publicera sig i den kortlivade *Illustrerad svensk tidskrift*, som gavs ut 1900–1901 av publicisten Ragnar Lundborg, redaktör för Lunds Dagblad under nämnda tid. Möller bidrog med en längre essä om Oscar Levertin som litteraturkritiker. Andra som uppträdde i Lundborgs tidskrift var Fredrik Böök, Gustaf Ullman, Gustaf Hellström och Vil-

helm Ekelund. Artur Möller lärde tydligen känna den sistnämnde genom Bengt Lidforss. Han var starkt intagen av Ekelunds lyrik. Roland Hammar, i romanen Artur Möllers alter ego, blev glad, när Brander ville föra honom samman med »Oveskalden», som Ekelund efter sin signatur Ove i kalendern *I skilda färger* kallas i romanen. Det heter där om honom: »Den finaste och utvaldaste lyrikern av det klöverblad, som bidragit till förra årets studentkalender, därom kunde bara råda en mening. På Roland hade aldrig någon strof av Ola Hansson gjort tillnärmelsevis det intryck av källfrisk renhet, av spröd – det var just adjektivet då! – kristallklang som ett par av dessa dikter till slätten. Han skulle ha kunnat läsa upp dem närsomhelst men i det avseendet hade han många medtävlare» (s. 195 f.). Ekelund porträtteras så: »Det var en lång spenslig ung man, lite krökt i ryggradstoppen redan. Han hade slätt hår av gult silke, klar ren hy och en liten körsbärsröd mun, som han bistert snörpte ihop. Men ögonen voro stora och uttrycksfulla, emellanåt kom det en säregen hård glans i dem» (s. 197). I de kretsar, där Roland umgicks, var man livligt intresserad just av nyare dansk litteratur. Författare, som nämns i boken, är bl.a. Wied, Gustav Esman, Nansen och Ewald, utom Esman berörda av Ekelund i hans artiklar om danska litteraturförhållanden. I kamratkretsen satte man betecknande nog gärna danska författare över inhemska. Villigt lyssnade Roland Hammar, berättas det i romanen, när Daniel Wolle, täcknamn för Gustaf Ullman, en dag på en soffa i Botaniska trädgården anställde en jämförelse mellan Strindberg och J. P. Jacobsen, som helt utföll till favör för »Marie Grubbes' författare» (s. 201). För långt tyckte emellertid Cristofferson, dvs. Fredrik Böök, att Qvidam Qvidamsson, signatur för Nils P. Svensson, en av Ekelunds kamrater i kalendern *I skilda färger*, gick, när han förklarade Wied vara en större författare än Heidenstam (s. 269 f.).<sup>9</sup> Det var endast en dansk diktare, som Möller låter Roland vara skeptisk mot, och det var Herman Bang. Han får uppfatta denne som »till ytterlighet affekterad, feminin och forskruet», men på denna punkt stod han ensam. Hans vänner lät Bang bli föremål för formlig »dyrkan» (s. 202). Denna motsättning aktualiserades på ett intressant sätt under vårterminen 1901.

Herman Bang hade snabbt blivit beaktad i Sverige. Han blev till en början uppskattad i skilda läger. Hans framgång här i landet får nog delvis sin förklaring i det starkt personligt färgade intresse han å sin sida på olika sätt visade för grannlandet i norr, dess historia, politik och

kulturliv. Som publicist uppmärksammade han Sverige i flera sammanhang. Han arbetade bl.a. för att göra den nya litteratur på realistisk grund, som växte fram hos oss omkr. 1880, vad man kallade Unga Sverige, känd bland sina landsmän. Han blev personligen bekant med några av gruppens medlemmar, bl.a. Gustaf af Geijerstam och Ola Hansson. När Bang i nov. 1883 föreläste på Akademiska föreningens festsal i Lund, fick Hansson tillfälle att i *Lunds Weckoblad* publicera en längre, förståelsefull och uppskattande studie över Bang som kritiker, omtryckt i Ola Hansson, *Efterlämnade skrifter i urval*, band III, Hålsingborg 1930, s. 5 ff. Geijerstam översatte Bangs två första romaner, *Haabløse Slægter*, 1882, och *Fædra*, 1883. I förord till dessa tolkningar tackade Bang varmt för den »sympati» och den »godhed» man visat honom på svenskt håll. Bang hade i sitt hemland framträtt inte bara som journalist och skönlitterär författare utan också som föredragshållare och uppläsare av egna och andras arbeten. Inte minst för denna senare verksamhet blev han under 1880-talet applåderad i Sverige. Han uppträdde inte bara i Stockholm och Göteborg, Lund och Uppsala utan företog vidsträckta turnéer i landsorten och det svenska Finland. Han vann beundrare på skilda ställen, uppmärksammades livligt i pressen. Han blev relativt snabbt den väl mest kände yngre danska kulturpersonligheten i Sverige.

Bang blev emellertid i sitt hemland tidigt föremål för växlande värderingar. Kritiken riktade sig inte endast mot honom som diktare utan också som människa och aktör. Man retade sig på hans privata och offentliga uppträdande, särskilt hans sätt att agera på talarstol och tribun. Han anklagades för självupptagenhet, tillgjordhet. Han blev hänsynslöst åtgången i boulevardpress och skämttidningar. Denna negativa inställning gav med tiden eko på andra sidan om Öresund. I ett brev från ett besök i Finland 1885 skildrade Bang hur han kände sig bemött i svensk kulturvärld: »Forgudet idag, nerstyrtet imorgen.» Han varierar temat i samma brev: »Mit Navn er som det røde Klæde for Tyren for nogle, for andre en Fanfare.»<sup>11</sup> I åtskilliga svenska tidningar och tidskrifter möter man under 1880- och 1890-talen inte sällan utfall mot Bang som skribent, estradör och privatmänniska. Kritik mot honom finner man också i brev och annat biografiskt material från den nämnda tiden och i litteraturkritik under skedet. Janne Bruzelius, en av de nya realisterna, som spelade en betydande men tidigt omstridd roll i 1880-talets litterära liv som utgivare från 1883 av boulevardbladet *Budkaflen*, slöt till en början upp kring Bang, men från mitten av decenniet blev



han en envis häcklare av honom. Victoria Benedictsson, förresten nära släkting till Janne Bruzelius, kände sig väsensfrämmande inför den danske diktaren och lånade drag från honom, när hon i *Fru Marianne* 1887 tecknade en företrädare för den allmänneuropeiska dekadensen på svensk botten. När Bang grep in i den strid, som Heidenstam mot slutet av 1880-talet framkallade, avfärdade den unge svenske poeten honom med en skarp men muntert hållen polemisk dikt, »Bing-Bang-Bång», tryckt i *Ny Svensk Tidskrift* 1890. Ola Hansson, som under sin tidiga ungdom i Bang sett en av sina mästare på det kritiska området och även skattat honom som diktare, riktade i essäsamlingen *Tolke og Seere*, 1893, ett häftigt hugg mot sin forne vän: »Hvad har derimod Herman Bang i hele sin senere, visselig vidløftige Produktion at opvise, der tilnærmelsesvis i Værd vilde komme op imod hans 'Haabløse Slægter', der greb alle os samtidige som en ny 'Werthers Leiden'?» (s. 162). Angreppet smärtade Bang djupt.<sup>12</sup> Det ser ut, som om denne under 1890-talet efterhand förlorade i aktualitet i Sverige. Av de skrifter han gav ut under åren från 1885 till 1902, finns under den angivna perioden ingen överförd till svenska utom ett par skisser ur *Stille Eksistenser*, 1886, tryckta i Åbo s.å., och *Vid vägen*, tryckt i Helsingfors 1899; undantagen kom alltså betecknande nog ut i Svenskfinland. Han hade givetvis läsare även nu i vårt land, kända och okända personer. Under sina läroår under början av 1890-talet sökte sig en yngre skribent som Hjalmar Söderberg till honom som mönster och mästare. När Bang under decenniets sista år drabbades av svår sjuklighet, sände honom den äldre svenske diktarkollegan Carl Snoilsky, Danmarkskännare och Danmarksvän, som högt värderade Bangs senare alstring, särskilt *Ved Vejen* och *Tine*, en varmhjärtad hälsning med en sonettsvit, där han talar om Bangs »rika diktarbord». Med det nya seklets inbrott uppstod uppenbarligen en svängning i den svenska Bangopinionen. Han börjar plötsligt bli mera uppmärksammas hos oss. Det kom till uttryck bl.a. just i Lund. Unga litterärt inriktade studenter kunde omfatta honom med »dyrkan», som vi sett en av dem, Artur Möller, personligen kritisk i sin syn på den danske diktaren, berätta i sin roman *Den vita fjärilen*. Man omsatte sin beundran i handling. På våren 1901 ordnade den radikala studentföreningen D.Y.G. en uppläsningsserie. Initiativet härtill kan ha tagits av föreningens ordförande under vårterminen 1901, Nils P. Svensson, Ekelunds redan nämnde diktarvän från våren 1900, verksam under signaturen Qvidam Qvidamsson, som var en ivrig beundrare av den danske författaren.<sup>13</sup> Förste uppläsare blev August Lindberg, den

berömd teatermannen, den förnämste recitatören i landet, förresten vän till Bang, som spelade upp sitt virtuosstycke, Shakespeares *Stormen*, den andre blev Herman Bang, Danmarks, enligt någras mening Nordens störste i genren. Bangs framträdande på Akademiska föreningens stora sal den 4 maj 1901 blev en framgång för uppläsaren och föreningen. Programmet upptog dels texter av J. P. Jacobsen, dels av Bang själv, bl.a. två av hans bravurnummer, »Dannevirkenatten» ur *Tine* och den på en gång patetiska och humoristiska berättelsen »Irene Holm» ur *Under Aaget* (1890). Bang fick starkt erkännande i lokalpressen, såväl i den radikala *Folkets Tidning* som i det konservativa *Lunds Dagblad*.<sup>14</sup> Man kan erinra om att Artur Möller låter sitt alter ego Roland Hammar i *Den vita fjärilen* besöka evenemanget på Akademiska föreningen för att hämta ytterligare näring för sin kritiska syn på den danske författaren, men han får snabbt bli fängslad av uppläsaren (s. 202 f.). Bang var efteråt gäst hos D.Y.G. vid en supé på Lilla salen. På en skål, som utbragtes för honom, rimligen av Nils P. Svensson, värdföreningens ordförande, svarade Bang med ett längre anförande, buret av hans gamla kärlek till Sverige, enkannerligen Lund, återgivet in extenso i *Folkets Tidning* den 6 maj. Bestämd av den politiska oro, som rådde i världen vid sekelskiftet, vädjade han om samarbete mellan svensk och dansk akademisk ungdom, mellan Sverige och Danmark.

Det är inte känt om Vilhelm Ekelund befann sig bland publiken vid Bangs uppläsning, men han bör under alla förhållanden i pressen ha läst om den danske författarens framträdande. Man kan väl räkna med att han tagit del av den recension av Bangs recitationsafton, som just hans vän Nils P. Svensson under sin vanliga signatur Qvidam Qvidamsson under rubriken »Herman Bang i Lund» fick införd den 6 maj i *Malmö-Tidningen*, där Ekelund vid denna tid flitigt medarbetade. Svensson började sitt »Bref» med att mera allmänt tala om publiken och de upplevelser denna hade under uppläsningen, och han fick därvid även tillfälle att ge uttryck åt sin beundran för Bang som diktare:

I andlös tystnad hölls den [publiken] fängslad af denna lilla spensliga gestalt med det vackra, sydländska hufvud, som vi ofta – både på allvar och skämt – sett aftecknad i Danmarks illustrerade präss. Men så har han också en vidunderlig förmåga – det gäller uppläsaren likaväl som författaren – att med ett språng gripa tag i lifvet och hålla fast dess mångskiftande uttryck. Det är en intim, nervös konst, som måhända stöter bort en och annan just genom sin nervositet, men rycker de flesta med sig till ett säreget uppgående i aflägsna, främmande lifsöden. Och denna konst, lika stor som svår, den lämnar i hvarje fall ingen i slö likgiltighet.

Efter att på ett starkt upplevt sätt ha bedömt Bangs prestationer som uppläsare i de enskilda programpunkterna kan Svensson ge recensionen denna personligt hållna avslutning:

»Det borde varit rosor» att hylla Herman Bang. Nu fick han dock i rikt mått publikens varma förståelse och tacksamma applåder. Och jag vet, att han kände sig glad åt att möta dessa mottagliga sinnen. Det lär ej ha hänt alltför ofta i Sverige.

Svensson kunde tydligen här bygga på vad han hört Bang själv yttra under D.Y.G.-supén efter recitationen. Hans artikel i *Malmö-Tidningen* kan uppenbarligen uppfattas som ett representativt utslag av den »dyrkan», som enligt Artur Möller den danske författaren var föremål för i radikala kretsar i Lund under Vilhelm Ekelunds studentår där vid sekelskiftet 1900.

Under följande år, 1902, skulle Herman Bang uppleva en formlig renässans i vårt land. Inte mindre än fyra av hans romaner framlades i svensk språkdräkt. *Tine* från 1889 kom i februari, översatt av ingen mindre än Erik Axel Karlfeldt, på hösten publicerades de två självbiografiska skildringarna *Det hvide Hus* (1898) och *Det graa Hus* (1901) i en volym med titeln *Två hem*, utgiven av den unge uppmärksammade kritikern David Sprengel, och fram mot julen kom en ny roman av Bang, *Sommerglæde*, samtidigt på danska och svenska. Som ett utslag av det nyvaknade intresset för den danske diktaren får man uppfatta, att Karl Wåhlin, redaktör för *Ord och Bild*, den ledande litterära tidskriften vid denna tid i Sverige, någon gång på våren 1902 anhöll hos Bang om ett bidrag. Uppenbart förvånad men också tydligen glad skrev Bang en personligt hållen artikel, »Et Bidrag – –», tryckt i tidskriftens oktoberhäfte, där han först dröjde vid de förbindelser han haft med svenskt kulturliv under början av sin författarbana, erinrande om sitt gamla intresse för »hvad Svensk er», och sedan uttalade sig om några för honom aktuella svenska skribenter, Selma Lagerlöf, Heidenstam, Levertin, Geijerstam och Snoilsky, vilken senare han särskilt varmt hyllade.<sup>15</sup> Herman Bang torde inte ha erfarit, att en av de lovande yngre svenska diktarna, Vilhelm Ekelund, fick tillfälle att under år 1902 yttra sig i hög grad erkännamt om honom i en hittills förbisedd recension av Karlfeldts översättning av Bangs krigs- och kärleksroman *Tine*, signerad V.E. införd den 17 juni i *Social-Demokraten*, där han sedan föregående år sporadiskt medarbetat.<sup>16</sup> Hur det kom sig att just Eke-

lund fick uppdraget att anmäla Bang-översättningen, är inte känt. Det kan ha varit någon i redaktionen för den nämnda tidningen, som sändt boken till honom för recension, men uteslutet bör inte vara, att han själv har anhållit om att få anmäla den. Den artikel han efter vad det synes ganska snart utarbetade blev tydligen liggande rätt länge på *Social-Demokratens* redaktion, innan den infördes. Den är försedd med denna ursäktande not: »Införandet fördröjt af vårens stormar. Red.» Under förra hälften av år 1902 rådde stor oro på den svenska arbetsmarknaden med strejker av olika omfattning och kraftig politisk verksamhet från Socialdemokratiska arbetarpartiets sida, vilket allt ställde stora krav på utrymmet i det till formatet rätt lilla bladet. Att man dröjde med att ta in recensionen kan, känner man sig uppfordrad att misstänka, även ha berott på att den hade en utformning, som nog inte kunde anses göra den direkt läslämplig för tidningens bredare publik. Den blev också Ekelunds sista bidrag till *Social-Demokraten* i denna omgång. Den infördes under rubriken »Literatur» och lyder så:

»Tine» intar väl ej den rangplats i Bangs författarskap som »Ved Vejen», »Det hvide Hus» eller vissa af novellerna i »Liv og Død» och annorstädes, men är i alla fall ett betydelsefullt led i hans diktning. »Tine» hör till Bangs tidigare produktion och är måhända hans första fullmogna skapelse; i alla händelser är det här han för första gången möter oss sådan som vi sedan lärt känna honom i hans bästa alster, och här är ett afgjort steg taget från »Stuk» etc. Framställningen är redan präglad af den skarpa klarhet och eldiga liflighet, det visionära patos, som är så eget för Bang. Den förra trängseln och oron är borta och har efterträds af en begränsning och en lugn afmätthet, som långt ifrån att ha aftrubbat, fastmer ökat hans sällsynta pregnans och skärpa.

Som så ofta i Herman Bangs diktning är det ett barndomsminne, eller snarare en stämning från barndomen, ur hvilken historien spirat upp. En gammal melodi, som plötsligt runnit upp igen hans själ, en situation, en åtbörd, som med ens kastat ljus öfver de dunkla näjderna i det allra tidigaste hågkomstlifvet – och led efter led formar sig dikten. Bang har den särskilda förmågan att ge sin berättelse en karaktär af vision, och hela hans sätt att ordna och afdela sitt stoff är beräknat på denna speciellt Herman-Bangska effekt.

Här berättar han om kriget, om Dannevirke och Dybbøl så som bild efter bild, situation efter situation föds ur stämningen i hans första otydliga intryck och hågkomster från barndomshemmet på Als, och allt hvad han skildrar har denna visionära åskådlighet öfver sig. Den lilla fredliga byn med sina gårdar och pilläckar, sin kyrka och sin skola och med jägmästargården, där Tine, klockaren-skollärarens dotter, är ett slags hjälpredda och väninna – den lilla byn har med ett slag blifvit, om också ej skådesplatsen för, så dock ett blott alltför nära vittne till krigets ohyggligheter och fador. Dag efter dag och natt

efter natt runga kanonskotten från skansarna, hela det lilla landet ligger som under ett skälfvande täcke af rök och granateld och de gamla husen hålla på att störta samman i sina grundvalar. Beständigt bäres den ena hopen efter den andra af sårade och sjuka in i byn. I jägmästargården har Tine blifvit den ordnande anden och husets enda styre, sedan frun med barnet skickats undan förödelsen till Köpenhamn.

Tine är en barnsligt ren och vehjärtad natur, skygg och oskärad och med nästan dotterlig tillgifvenhet fäst vid jägmästarens fru, hvilkens plats hon nu kommer att ersätta. Jägmästaren är bland de inkallade, och det blir oroliga dagar för Tine. Det är något sömngångaraktigt öfver henne; nästan oreflekterat och nästan mot sin vilja kommer hon småningom under denna tid att öfverflytta sin tillgifvenhet från hustrun på mannen, och då hon sedan, när denne vänder tillbaka hem, blir sin väninna otrogen, sker det fortfarande lika sömngångarligt oreflekterat, och hon har nästan ett skimmer af kyskhet öfver sig.

Jägmästaren är en hederlig själ, och då han märker att hvad som för honom endast var ett tillfälligt, för henne är något helt annat, ångrar han leken och faller af, hvilket emellertid endast gör ondt värre. En natt går Tine i vattnet. Det är strax efter Dybböls fall. Historien är ju liten nog, men Bang har afvunnit den åtskilligt vackert.

Tines historia är knappast mer än en episod bland alla de andra otaliga i boken, en silhuett mot den stora oroliga grunden: *kriget*. Här utvecklar Bang hela sin impressionistiskt visionära förmåga i hastigt löpande scener, hvilka aldrig trötta intresset, tack vare sin stora åskådlighet. Det brinnande landet, där marken darrar af kanonernas oafbrutna dunder, de flyktandes tåg likt en hejdlös öfersvämning öfver marker och stigar, de sårades jämmer, och öfver det hela likt brinnande regnbågar, granaternas eldar – allt är målat med präktig fart och glans.

»Tine» har ej varit någon lätt bok att öfversätta. Bangs nervösa oroliga stil med sin sprittande liflighet kan väl öfverhufvud knappast återgifvas på svenska; det kan ej nekas, att något tungt, ogenomskinligt vidlåder Karlfeldts öfversättning.<sup>17</sup>

Ekelunds artikel om Herman Bangs roman är intressant ur skilda synpunkter. Man kan först allmänt framhålla den höga uppskattning han ägnar den danske författaren. Det är tydligen angeläget för honom att få föra fram sina intryck av och synpunkter på Bangs roman, ge sina läsare en så allsidig belysning av boken som möjligt. Anmärkningsvärt är, att han i sin syn på den danske diktaren tydligen räknar sig som företrädare för en mera allmän mening: vid ett tillfälle använder han direkt pronomenen »vi» och »oss». Artikeln vittnar vidare om en intim förtrogenhet med Bangs produktion som prosaförfattare; Ekelund uttalar sig inte endast allmänt om hans insats utan nämner en rad av hans enskilda berättande arbeten, äldre och nyare, av dessa senare bl.a. novellsamlingen *Liv og Død*, utgiven så nyligen som på hösten 1899.

Att han i sin recension inte aktualiserar Bangs verksamhet som kritiker, journalist, dramatiker och lyriker kan ha berott på att han inte närmare kände till dessa sidor hos den danske författaren men kan få sin närliggande förklaring i att den bok han skulle anmäla var ett episkt verk, en roman. I sin föga omfattande gärning som kulturjournalist, litteraturkritiker, under sina tidiga år i Lund kom Ekelund naturligt nog att främst inrikta sig på lyrik, lyriker. Endast få gånger skrev han, efter vad man kan se, om böcker med berättande innehåll, utom Bangs *Tine*, Jørgensens *Vor Fru af Danmark*, Norman-Hansens *Nordost til Øst* och den numera närmast bortglömde mångskrivaren Ernst Lundquists novellsamling *Fortunas tempel*, anmäld i en kortare, också obeaktad artikel i *Arbetet* 21.7 1900, förresten påfallande välvilligt hållen.<sup>18</sup> Artikeln om *Tine* syns vara den enda recension den unge Ekelund skrev om en roman i egentlig mening. Jørgensen bestämde visserligen sin ovan nämnda bok som »roman», men genrebeteckningen har avvisats av eftervärlden.<sup>19</sup> Ekelund har tydligen inte heller uppfattat boken som en roman, han använder inte denna term i sin anmälan utan kallar den en »bekännelseautobiografi». I sitt omnämnande av den dröjde han främst vid idéer och åsikter, inte vid miljöer, människor och framställningssätt, som han gör i artikeln om *Tine*.

Ekelunds recension av Bangs roman är säkert uppbyggd, om också en aning konventionell i dispositionen med avslutningen om själva översättningen av romanen. Han öppnar artikeln genom att gå rakt på sak, i det han placerar in det verk det gäller i dess upphovsmans oeuvre, och därvid ger han sig också tillfälle att värdera det. Han är mycket erkännansam men i viss mån reserverad; högre i rang ställer han några andra arbeten av Bang, inte bara *Ved Vejen* utan också *Det hvide Hus* och en del noveller, dels några ur den nyligen utgivna samlingen *Liv og Død*, dels ur andra samlingar, ej namngivna; han kan möjligen ha stött på det urval av Bangs noveller, som kommit 1899 under titeln *Udvalgte Fortællinger*.

Ekelund visar sig vara väl orienterad om Bangs utveckling som författare. Han vet att man kunde urskilja två perioder i hans alstring; det hade diktaren själv gjort och den samtida kritiken hade följt honom på den punkten. Ekelund låter gränsen mellan de två skedena gå vid romanen *Stuk*, 1887, en Zolapåverkad skildring av livet i det moderna Köpenhamn, statt i hetsig förändring till en industrialiserad storstad. Han låter Bang i *Tine*, utgiven två år efter *Stuk*, ha tagit »ett afgjort steg» från denna roman. Vad Ekelund syftar på, när han uppenbart

överlägset, nedsättande till den nämnda bokens titel fogar ett: »etc.», kan inte med säkerhet fastställas, men det är kanske inte orimligt att anta, att han härvidlag haft i tankarna bl.a. Bangs första roman, *Haabløse Slægter* från 1880, en livligt debatterad pessimistisk släkt-historia, bestämd av den av Zola använda darwinistiska ärftlighets-synen.<sup>20</sup> Det måste ha varit naturligt för den unge kritiker, som redan 1900, i artikeln om Norman-Hansen, med tydligt gillande urskilt som karakteristiskt för yngre författare i Danmark, att de helt avhöll sig från tendens, att känna sig främmande för Bangs första, socialt hållna skildringar. Det var Bangs senare diktning som fångslat honom. Det bör påpekas, att Ekelund på en i detta sammanhang inte oviktig punkt tydligen varit osäker på kronologin i Bangs författarskap. Han låter *Tine* bilda »ett betydelsefullt led» i den danske författarens produktion. Han syns inte ha vetat, att romanen *Ved Vejen*, som han avgjort sätter högst bland Bangs arbeten, högre än till och med *Tine*, i själva verket hade kommit till före denna bok, första gången publicerad redan 1886 i samlingen *Stille Eksistenser*. Det var med denna berättelse Bang klart inledde ett nytt skede i sitt författarskap, utvecklade en ny teknik, den s.k. impressionismen, och tog upp nya motiv, stundom ur enklare landsortsmänniskors liv, ofta tragiskt formade. Möjligt är, att Ekelund läst den av honom så högt skattade skildringen av den maka till en småstationsinspektör, som är huvudpersonen i *Ved Vejen*, i den separatedition av den lilla romanen, som gavs ut först 1898, och uppfattat denna som den första upplagan av berättelsen, ett misstag man kan möta hos andra än Ekelund. Detta skulle vara orsaken till att han i sin recension av den svenska översättningen av *Tine* kan tala om denna roman som Bangs »måhända första fullmogna skapelse», att han förklarande till detta omdöme fogar orden: »i alla händelser är det här han första gången möter oss sådan vi sedan lärt känna honom i hans bästa alster».

Sedan Ekelund bestämt *Tines* plats i Bangs oeuvre, vänder han sig till framställningssättet i romanen, en sida hos denna, som tydligen starkt upptagit honom. »Framställningen är», betonar han, »redan präglad af den skarpa klarhet och eldiga liflighet, det visionära patos, som är så eget för Bang.» Han framhäver det nya i den danske diktarens senare alster genom att jämföra tekniken i äldre och nyare verk av honom: »Den förra trängseln och oron är borta och har efterträts af en begränsning och en lugn afmätthet.» När Ekelund ger denna uppskattande och träffande beskrivning av berättartekniken hos den senare Bang,

har han, visar det sig, i själva verket anknutit till denne själv. Bang hade försett romanen om Tine inte bara med en dedikation till minnet av sin mor, där han mera allmänt uttalar sig om bokens tillkomst och syfte, utan också med ett längre förord, där han från sina erfarenheter under arbetet med *Tine* utvecklar sin syn på ett litterärt verks »födelsehistoria», för att använda Karlfeldts återgivande av ordet: »Fødsels-historie» hos Bang. Det är tydligt att Ekelund med intresse och utbyte dröjt vid Bangs iakttagelser och reflektioner. De ord i recensionen som han använder för att få fram det tekniskt nya i *Tine* bygger på följande ställe hos Bang: »Både kritik och publik klagade öfver framställningens olidliga oro och den trängselartade mängden af personer i 'Stuk'.» »Jag har», fortsätter han, »i denna berättelse sökt minska oron och inskränka personantalet» (s. 12 f.). När Ekelund finner, att det lugnare tempot i *Tine* inte »aftrubbat, fastmer ökat hans stils sällsynta pregnans och skärpa», kan han åter ha i minnet vad Bang skrivit i sitt förord till *Tine*. Ekelunds uttalande kan uppfattas som ett slags svar på en fråga, som Bang ställer sig där, sedan han formulerat målet för sin nya stilsträvan: »Men i hvad mån det lyckats mig, därom vet jag föga» (s. 13). Bang hade lyckats, vill Ekelund tydligen säga.

I nästa avsnitt i sin artikel belyser Ekelund närmare hur boken om Tine vuxit fram, och även här utnyttjar han på ett givande sätt vad Bang anfört i förordet till sin roman. Redan i sin tillägnan till modern hade Bang framhållit hur berättelsen om Tine grott fram ur minnet av modern och den plats där hon fött honom, och i förordet tog han upp detta samband till ingående behandling. När han började planera sin bok, hade han, betonar han, egentligen endast »tre klara och oförgångliga hågkomster från denna min första tid» (s. 7). Särskilt minnena från stridshandlingarna under kriget mot Preussen 1864 hade fäst sig starkt hos honom. De hade varit avgörande för skapandet av Tine-romanen. Bang fördjupar sig i det för honom så viktiga problemet om förhållandet mellan fantasin och minnet, han framhäver det senares roll vid koncipierandet av ett konstverk, särskilt ett litterärt. Han hade alltså från början bara haft några få minnesbilder från barndomen, men när han efterhand trängde in i det ämne, motiv, som han kände sig driven att behandla, började andra erinringar att myllra fram. Han upplevde dem med skilda sinnen men främst visuellt, som synes: »Jag såg plötsligt ställen och personer med deras åtbörder och later och hörde ljud och tonfall och förnam själva luften.» De minnen som inställde sig för honom kallade i sin tur på andra. Bang beskrev denna process så:



De ha väpnat sig med själfva lifvets tydlighet och makt. Och som de första gången plötsligt bröto fram från lager i erinringen, dem medvetandet icke kände, sålunda ha de också inne i nejder af mitt sinne, hvilkas lif är dunkelt för mig, långsamt men allt säkrare och säkrare oemotståndligt samlat sig just till en bild af det förlorade och härjade hemmet. Denna boks melodi blef åter larmsignalerna och flyende fotsteg (s. 11).

Den fina och fångslande redogörelse för tillkomsten av romanen om Tine som Bang här ger, har Ekelund på ett ypperligt sätt koncentrerat. Det var, erinrar han, som ofta hos Bang, ur ett barndomsminne, som historien om Tine spirat upp; han preciserar på ett intressant sätt: det var snarare ur en »stämning från barndomen». Ekelund utvecklar uppslaget från Bang: »En gammal melodi, som plötsligt runnit upp igen i hans själ, en situation, en åtbörd, som med ens kastat ljus öfver de dunkla näjderna i det allra tidigaste hågkomstlifvet».<sup>21</sup> Att Ekelund tagit intryck av utredningen hos Bang framgår däraf, att han kommer ihåg den, när han i följande parti av recensionen, där han vänder sig till Bangs skildring av själva kriget, framhåller som betecknande: »så som bild efter bild, situation efter situation föds ur stämningen i hans första intryck och hågkomster från barndomshemmet på Als». Man kan nog räkna med att den unge svenske diktaren med särskild eftertanke stannat vid vad den danske författaren i förordet till sin roman har haft att säga om ett diktverks födelse, den växelverkan mellan minnena från uppväxttiden och dikten, som Bang så levande hade belyst. Ekelund hade själv liknande erfarenheter. En viktig inspirationskälla för honom, inte minst under ungdomsåren, utgjorde hågkomster från barndomen, från hembygden och hemmet, stämningar från den tiden som levde kvar som minnen. Han bör också ha observerat den roll olika sinnesintryck spelat för den danske diktaren, främst de visuella. De hågkomster från barndomen, som kunde väckas till liv hos honom själv, var vanligen mycket åskådliga och tydliga, vad han återgav i ord fick, som ovan betonats, gärna formen av »bilder», »syner», skarpa i färg och kontur. Intressant är att se, hur Ekelund upplever vad han fattar som huvudinslaget i romanen om Tine, Bangs skildringar av striderna mellan danskar och tyskar och dessas återverkan på människorna i den miljö, där handlingen i boken utspelas, som ett slags måleri. Tines öde ter sig som en episod, »en silhuett mot den stora oroliga grunden: *kriget*». Han finner betecknande nog »allt måladt med en präktig fart och glans». Han känner sig här, liksom i recensionen av Norman-Hansens skissbok, lockad att ge en föreställning om skildrings-

sättet i Bangs berättelse med hjälp av koncentrerade referat, utförda med betydande åskådlighet, han ger själv i Bangs efterföljd små levande bilder ur livet i en lantlig trakt under trycket från kriget.<sup>22</sup>

Avgjort personlig i tonen är den teckning Ekelund ger av den kvinnliga huvudpersonen i boken. Tines öde har uppenbarligen djupt gripit den unge poeten. Han betonar det blida hos henne. Hon framstår för honom som »en barnsligt ren och vekhjärtad natur, skygg och oskärad».<sup>23</sup> Med medkännande överseende berättar han vad som händer henne:

Det är något sömngångaraktigt öfver henne; nästan oreflekteradt och nästan mot sin vilja kommer hon småningom under denna tid att öfverflytta sin tillgifvenhet från hustrun på mannen, och då hon sedan, när denne vänder tillbaka hem, blir sin väninna otrogen, sker det fortfarande lika sömngånglikt oreflekteradt, och hon har nästan ett skimmer af kyskhet öfver sig.

Ekelund avslutar skildringen av hennes lott kort med tydligt återhållen gripenhet: »En natt går Tine i vattnet. Det är strax efter Dybbøls fall. Historien är ju liten nog, men Bang har afvunnit den åtskilligt vackert.»

Det kvinnoöde som Ekelund så fint medkännande tecknar i sin karakteristik av Tine, hade Bang redan tidigare varierat i berättelsen om Katinka, huvudpersonen i *Ved Vejen*, den bok av den danske författaren, som Ekelund, som vi sett, satte högst. Dessa två kvinnor, den ena helt ung, den andra medelålders, som var och en på sitt sätt framstod som offer för livet, kan erinra om några kvinnotragedier, som skymtar i Ekelunds tidiga lyrik, i dikter som »Vaknandet» i *Syner* samt »Psyke i gränden» och »Sorgen» i *Melodier i skymning*. Den ömma förståelse, som bär upp Bangs kvinnobilder i de två romanerna, omsveper de kvinnor, som skildras i de nämnda ekelundska dikterna. Ton och uppfattning i Ekelunds teckning av Tine har onekligen motsvarighet i hans porträtt av den flicka, som träder fram i »Vaknandet», en »fin och vek och späd gestalt», som står spanande i »stum och sviken väntan öfver landen».

Det var, framgår det av Ekelunds recension av Herman Bangs roman *Tine*, själva innehållet i denna, som främst fångslat honom, »historien» i den, som han uttrycker sig, särskilt Tines tragiska öde, men han var också, som redan antytts, starkt upptagen av den berättarteknik den danske diktaren använt, hans framställningssätt, hans stil. Gång på gång återkommer Ekelund i sin anmälan till detta ämne. Det är därvidlag två

termer, som han genomgående begagnar vid karakteristiken av Bangs gestaltningskonst, två ord, som hör samman i betydelse: visionär och vision. Han gör det onekligen på ett anmärkningsvärt vis. Det sker på ett betecknande sätt redan i inledningen till recensionen, när han framhåller »den skarpa klarhet och eldiga liflighet, det visionära patos, som är så eget för Bang».<sup>24</sup> Han får – eller ger sig – i fortsättningen inte mindre än tre gånger tillfälle att åter framhäva det drag hos Bang det här gäller. När Ekelund visar hur denne som diktare utnyttjar minnesintryck från barndomen, understryker han: »Bang har den särskilda förmågan att ge sin berättelse en karaktär af vision, och hela hans sätt att ordna och afdela sitt stoff är beräknat på denna speciellt Herman-Bangska effekt.» Ekelund varierar detta omdöme, när han ett stycke längre fram i sin anmälan dröjer vid Bangs sätt att ge bilder. Allt vad den danske författaren återger har »dena visionära åskådlighet öfver sig», finner Ekelund. Denne understryker en fjärde gång det av honom hos Bang urskilda draget, när han mot slutet av recensionen åter stannar vid de skildringar från strider, som romanen rymmer. »Här utvecklar Bang», fastslår han, »hela sin impressionistiskt visionära förmåga i hastigt löpande scener, hvilka aldrig trötta intresset, tack vare sin stora åskådlighet.»

Av speciellt intresse i den karakteristik av Bangs skildringskonst, som Ekelund ger i den senast citerade satsen, är att han som något helt naturligt låter ordet »impressionistisk» bli bestämning till »visionär». Den i samband med impressionismen, den nya riktningen inom realistiskt måleri i Frankrike under senare delen av 1800-talet, bildade konstkritiska termen »impressionistisk» inlånades så småningom i det litteraturkritiska språket. Bang kom själv att under andra hälften av 1880-talet tillämpa ordet på den nya berättarteknik han nu utbildade, främst avläsbar i *Ved Vejen* och *Tine*. Denna litterära impressionism innebar enligt Bang, att diktaren skulle skilja ut allt oväsentligt ur sitt stoff och koncentrera sig på det i sammanhanget viktiga, han skulle sträva efter att så åskådligt, verklighetspräglad som möjligt återge, vad som ur diktarens minne med konkreta drag stigit upp i hans fantasi, återge detta i »bilder», »scener» och »situationer» av närmast dramatisk livlighet; det var teatermannen Bang som här gjorde sig gällande.<sup>25</sup> Termen »impressionistisk» kom efterhand att tas upp i kritiska analyser och värderingar av Bangs författarskap. Den unge svenske kritikern ger ett fint bevis på sin orientering ifråga om den danske diktaren, när han i sin karakteristik av berättarkonsten i *Tine* inför ordet »impressionis-

tisk», talar om »bilder», »scener» och »situationer» hos Bang och låter »åskådlighet» bli ett betydelsefullt särdrag i dennes framställningssätt. Det måste vara detta drag hos Tines upphovsman, som Ekelund vill framhäva, när han i sin anmälan tillgriper orden »vision» och »visionär». Det kan noteras, att termen »impressionistisk» inte möter i det av Ekelund så noga lästa förordet till berättelsen om Tine. Varifrån han närmast hämtat den, kan väl inte fastställas. Den låg, kan man säga, i luften, när Ekelund skrev sin recension av *Tine*. Det förefaller vidare, som om orden »vision» och »visionär» inte syns ha förkommit i den samtida litteraturen om Bang.

Vision är ett viktigt ord hos den unge Ekelund, men termen tycks inte ha uppmärksamats av dem som speciellt ha studerat hans språk. Det möter redan som titel på den första av de dikter, varmed han 1900 debuterade i kalendern *I skilda färger*, och det ingår i överskriften på den avslutande avdelningen i *Melodier i skymning*, som han sammanställde under första halvåret 1902, då recensionen av Bangs *Tine* kom till, »Visioner och Harmonier». Han använde inte ordet ofta, stundom ersätter han det med ordet »syn». Detta får tydligen ha dubbel innebörd. Det kan dels beteckna vad man direkt upplever med ögat, den »yttre» synen, dels vad man erfar genom en »inre» syn, visioner. Denna dubbla betydelse bör tydligen läggas in i ordet, när det får stå som titel på samlingen *Syner* 1901. Poeten ger här dels bilder, utsikter, verklighetsskildringar, natursyner, slätt- och havssyner, dels bilder upplevda med en »inre» syn, ett slags »drömmar», »uppenbarelser», framtidsyner, visioner, utförda enligt äldre litterär teknik. Det »visionära», som Ekelund i sin anmälan av *Tine* uppfattar som karakteristiskt för den danske författaren, får tydligen innebära, att något yttre upplevt, sett, hört, ofta förmedlat av minnet, återges med en särskild intensitet, såsom det vore fråga om upplevelser i en dröm, en syn, en vision. Det är därför Ekelund kan förbinda ord som »åskådlig» och »impressionistisk» med termerna »vision» och »visionär». Till det mindre vanliga bruk av dessa senare två ord, som Ekelund gör i sin recension av Bangs roman, kan man nu finna en belysande motsvarighet i en annan litterär studie av honom, som bör ha kommit till samtidigt med anmälan av *Tine*. I likhet med en del andra intellektuella i Norden hade Ekelund vid denna tid fängslats av den polsk-tyske författaren Stanislaw Przybyszewski, känd bl.a. som nära vän till Bengt Lidforss och August Strindberg under dessas berlinår vid mitten av 1890-talet.<sup>26</sup> Med utgång från romanen *De Profundis*, som Przybyszewski gett ut redan 1895, skrev Eke-

lund en studie över denne, varvid han jämförde honom med Baudelaire, främst den Baudelaire, som skrivit *Poèmes en prose*. Under titeln »Baudelaire–Przybyszewski, En randanteckning», ingick den i *Majgrefven*, en lundensisk tillfällighetstidning, daterad 1 maj 1902. Bladet saknade uppgift om redaktör men uppges vara utgivet av D.Y.G., den ovan omtalade radikala diskussionsklubben i Lund. Det innehöll bidrag av flera av Ekelunds jämnåriga, bl.a. Nils P. Svensson, hans meddebutant i kalendern *I skilda färger*. Svensson hade, som vi sett, varit ordförande i den radikala studentföreningen under år 1901 och stod kvar i dess styrelse under vårterminen 1902.<sup>27</sup> Man kan nog räkna med att han har haft att göra med redigeringen av *Majgrefven* och har fått vännen att medarbeta. Ekelund hade starkt gripits av innehållet i *De Profundis* men i sin lilla essä belyste han, som han själv påpekar, romanen främst ur »s.a.s. formellt konstnärlig synpunkt». Det var, kan man erinra om, inte minst ur den synpunkten han behandlat *Tine*. Det finns nu en tydlig likhet mellan det sätt, varpå han reagerade inför den polsk-tyske dikta-rens gestaltningskonst och Herman Bangs. Även hos den förre hade han upplevt en skarp åskådlighet, tydlighet i berättartekniken, en hög snabbhet i scenväxlingen. Han skriver:

Hastigt löper scen efter scen – eller rättare: allt är en enda vision, en lysande dröm; man hör röster tala, man ser ansikten glida förbi, vända sig mot en, åter är allt borta, och en åsktung skymning sluter sig om allt, hotfullt varslande, andlöst väntande. – Är det jag själv som ser, är det jag själv som drömmer detta? frågar man sig häpen inför denna blixtklara tydlighet.

Ekelund betecknar Przybyszewski som företrädare för »nuansens konst», han talar om hans »överraskande förmåga att ge lif åt och med suggestiv makt öfverföra hvarje den finaste, hvarje än så ogripbar ton och skiftning i en själsrörelse». Vad som för andra kan synas fattigt och oväsentligt blir hos honom till »levande syn, af levande vigt och betydelse». Uttrycket »levande syn» hade Ekelund kunnat använda om Bangs *Tine*. Det har onekligen sitt intresse att finna, att Nils P. Svensson, Ekelunds vän från de första lundaåren, när han tio år senare vid Bangs bortgång skriver en längre minnesartikel över honom, helt bestämd av den höga uppskattning han som ung visat den danske dikta- ren, vid karakteristiken av *Tine* använder samma nyckelord som Ekelund i sin recension av Bangs roman:

I denna målning från Danmarks stora olycksår gifver han oss med visionär

styrka, med en ton af förintelsens ångest eller af vemodiga barndomsminnens lif en bild af det »förlorade och härjade hemmet, hvars melodi äro larm-signaler och flyende fotsteg».<sup>28</sup>

Under slutet av 1900-talets första decennium kom Vilhelm Ekelund som bekant att efterhand radikalt ändra inställning till skönlitteratur i traditionell mening. Lyriken, som han själv ägnat sig åt, satte han ifråga som konst. Konsekvent nog förhöll han sig kritisk till sin egen diktning, vad han åstadkommit kunde för honom te sig »smått, subjektivt, känslösamt», framhåller Werin på grundval av anteckningar och brev under år 1907.<sup>29</sup> Ännu strängare blev han i sin dom över fiktionslitteraturen, romanen och novellen. Vad han djupast vände sig mot i såväl lyrik som epik var vad han kallade det »känslösamma», det »sentimentala». I en dagbok han förde 1913–14 gjorde han en betecknande, i häftig ironisk ton hållen attack mot modern berättarkonst i en anteckning från maj 1914:

Med en växande *läskunnighet* skall det vara förbi med romaner och noveller; man skall skratta åt dessa naiva förfalskningar med deras psykologiska »sentimentalism», man skall vämjas vid dem som man vämjas vid dålig lukt.<sup>30</sup>

Det märkliga är nu, att Ekelund sedan han vänt sig mot och bort från lyrisk och episk diktning, främst sådan i »sentimentalitetens» ton och tecken, strängt taget oförminskad bevarar den höga uppskattning av Herman Bang, som han fylldes av redan som ung. Han har endast två gånger i sina tryckta skrifter uttalat sig om den danske diktaren. Det skedde ungefär samtidigt under första hälften av 1910-talet, då hans nya syn på skönlitteraturen slagit igenom. Han gjorde det båda gångerna mera i förbigående, men han yttrar sig i båda fallen erkännande. Det ena omdömet gällde Bang som lyriker, det andra Bang som berättare.

I uppsatssviten »Kåserier om lyrik», tryckt i *Tyska utsikter* 1913, kom Ekelund in på frågan om lyrik och kristendom. Under 1800-talet hade kristendomen, framhåller han, särskilt den katolska, gjort en betydande insats i lyriken. Intressant nog erinrar han här om Johannes Jørgensen och ger en karakteristik av denne som författare, som i själva verket finns förberedd i den ovan berörda recension han skrev som helt ung 1900 för *Arbetet* om den danske konvertitens omvändelsebok *Vor Frue af Danmark*; jfr ovan s. 25 f. Det är poeten Jørgensen, tydligen uppskattad av honom redan år 1900, som han nu främst dröjer vid. I sin prosaiska produktion var dansken, förklarar Ekelund överlägset sum-

mariskt, »en komisk obskurant», men i sin lyrik hade han visat »en djupare art». Han jämför honom med ingen mindre än Joseph von Eichendorff, »den tysk-katolske lyrikern». Han finner visserligen, att Jørgensens dikt väl sällan når den senares »stjärnklara djup», men han anser, att den höjer sig »afgjordt öfver medelmåttan». »I dansk lyrik», hävdar han, måste Jørgensen nämnas med »de bäste, Jacobsen och Bang».<sup>31</sup> Detta uttalande innebär onekligen ett högt erkännande av Bang som poet. Denne var visserligen i grunden en lyrisk natur, det lyser igenom i hans epik, men med lyrik i egentlig mening framträdde han endast under en kortare tid, 1889–90, det mesta samlat i *Digte* från 1889. Ekelund måste ha läst den lilla volymen, hur tidigt är osäkert. Han har som antytts inte närmare uttalat sig om Bang som poet, men man kan kanske utläsa hans allmänna syn på Bangs diktförsök, när han i sin fortsatta karakteristik av lyrikern Jørgensen förklarar om denne: »Hans själ har ej den spännkraft, som gör en dikt till gestalt och enhet, ej den häftiga puls som slår i den af nödvändighet borna dikten.»<sup>32</sup> En sådan spännkraft, en sådan puls ansåg sig säkerligen Ekelund ha mött i Bangs diktning. Bang rönt ingen större förståelse hos samtiden för sina försök som poet. Det skulle strängt taget dröja fram till mitten av vårt sekel, innan hans poesi mötte förstående uppskattning.<sup>33</sup> Samtiden vände sig mot såväl det starkt personliga innehållet i dikterna, vilkas huvudtema var kärleken och döden, som mot formen i dem, den fria vers utan rim och fast meter, som Bang vanligen använde, till en del i J. P. Jacobsens efterföljd. Bangs dikter var av det slag, som redan den unge Ekelund kunde ha känt sig dragen till, lockad att fördjupa sig i. Att de kärleksdikter Bang lade fram i *Digte* i själva verket gällde en man, hade han tidsenligt fördolt genom att tala om »han» och »hon» i dem. Arten av de erotiska upplevelser Bang gav uttryck åt i sina dikter blev relativt sent mera allmänt bekant, men under början av 1910-talet bör Ekelund ha varit underrättad om förhållandet.<sup>34</sup>

Ett år senare fick Vilhelm Ekelund tillfälle att uttala sig om Herman Bang som berättare. Det skedde i samlingen *Nordiskt och klassiskt*, 1914, i en aforism, som innehållsligt direkt har ett samband med den föregående aforismen och den efterföljande, med dem bildande liksom ett knippe. Ekelund hävdar i den första av de tre anteckningarna, att grundskillnaden mellan klassiskt och modernt är, att antiken »ville tröstas på ett starkt sätt», under det att nutiden söker »trösten i ett

slags upplösning, enervering». Han utvecklar vidare sin uppfattning så:

Det kittlande och smekande, pikanta och sockriga, det skönkänsligt-finkänsligt-svagkänsliga – där är det modernas (och det kvinnligas) element. Och man skall icke säga från om sådant, – ty då blir man hållen för – feminin. Och den moderna litteraturen läses mest af kvinnor och deras likar. Vill man alltså bli läst – Antiken skref och skulpterade för män. Däraf det oss så främmande, grundolika i dess stil.<sup>35</sup>

I den följande aforismen bygger Ekelund vidare på den tes han utvecklat i den nyss berörda. Han gör ett tankeexperiment och anknyter därvidlag just till Bang som berättare, närmast tydligen den Bang som skrivit *Tine* och *Ved Vejen*:

Man tänke sig den sjäfullt sentimentala skissen – sådan den odlats af bättre författare som Bang t.ex. – förvandlad, förstärkt efter principen: nedtryckande af allt emphatiskt i verklig emphasis' intresse. Baudelaire uppnådde ju detta i några af sina Poèmes en prose, en verklig prosa, nästan latinsk, i ett slags strofer. Berättelsen blir kanske icke möjlig på annat sätt för diktare af ambition. »La comédie humaine» vill icke evigt kaflas ut i digra romanluntor. När man en gång lärt sig älska det explosiva – hvad man då skall skratta åt våra romaner och noveller!<sup>36</sup>

Det är åter det falskt »känsliga», vad han nyss kallade »sentimentalism», som Ekelund i sin klassiska nyorientering vänder sig mot. Den känslighet han funnit hos Bang ter sig för honom av högre kvalitet. Ekelund bör nog även ha haft den danske författaren i tankarna, när han i den följande aforismen, som här förknippats med de två nu berörda anteckningarna, anställer en betraktelse över »vissa i bättre mening sentimentala författare». De har kanske, antar han, »en uppgift som ej är att ringakta»:

de kunna med fördel njutas af inskränkta personer, som må väl af att någon gång mjukas upp lite i sitt inre och få en aning om hur verkliga människor ha det. För en lätt inflammerad natur af högre art är det en förvändhet att läsa sådant, i ungdomen direkt skadande.<sup>37</sup>

Man kan undra över den förresten personligt hållna reservation som Ekelund avslutningsvis gör ifråga om läsningen av vad han kallar »vissa i bättre mening sentimentala författare», till vilka han bör ha räknat Herman Bang. För den senare Ekelund har det under alla förhållanden tydligen inte tett sig som en »förvändhet» att läsa den danske diktaren,



åtminstone inte vissa verk av honom. Om den saken finns det några intressanta vittnesbörd.

Efter Vilhelm Ekelunds bortgång avyttrades en del av hans boksamling till Lunds universitetsbibliotek, där de förvaras i handskrifts-avdelningen. Den förteckning över dessa böcker som finns tillgänglig upptar inga skrifter av Bang. Att Ekelund emellertid under sin tid i Saltsjöbaden haft tillgång åtminstone till två volymer av den danske diktaren, visar den katalog som upprättats över de böcker, som stod kvar i dödsboet vid hans död 1949 och som fortfarande är i familjens ägo. Det var ett exemplar av *Ved Vejen*, tryckt 1915, och ett exemplar av *Tine* i en edition från 1919. Att döma av böckernas tryckår kan han ha anskaffat dem tidigast någon gång under sin långa exil i Danmark. Noteras kan, att han tydligen inte har bevarat det exemplar av Karlfeldts översättning, som han fått för att anmäla i Social-Demokraten i början av seklet. Det är möjligt att han avsiktligt gjort sig av med den boken – han hade funnit tolkningen otillfredsställande och höll sig naturligtvis helst till det danska originalet. Det är, vad man kunde vänta, att de två böcker av Bang som Ekelund förvärvat, hörde till dem som han redan som ung student hade satt särskilt värde på.

Hur Vilhelm Ekelund ännu vid slutet av sin levnad kunde ge uttryck åt sin uppskattning av Herman Bang, särskilt *Tine*, framgår av vad Tage Aurell vittnat om. År 1949 fick Aurell ett stipendium från Kooperativa förbundet, som lät honom på våren nämnda år, alltså ett halvt år innan Ekelund gick bort, en tid bo på förbundets Vår gård i Saltsjöbaden. Aurell, som redan som ung dragits till Ekelund, gjorde några besök hos den åldrige diktaren i hans hem. De kom att språka om varjehanda materier, alldagliga ting och mera allvarliga, viktigare. Då och då kom de att tala om litteratur, bl.a. värmländsk, ett ämne, som syntes intressera Ekelund; att de fördes in på det berodde givetvis närmast på att besökaren var från Värmland. Vid ett tillfälle gled samtalet in på Danmark. »Tine, säger jag», berättar den yngre av diktarna, själv från ungdomen en ivrig beundrare av den danske författaren, »Herman Bangs Tine är för mig ett stort stycke Danmark. Jag har läst den många gånger.» Ekelund svarade: »Det är en af mina favoritböcker.»<sup>38</sup>

## Noter

- 1 H. Elovson, »Vilhelm Ekelund och Rousseau fram till 1920», *Vetenskaps societeten i Lund. Årsbok 1966*, Lund 1966, s. 22 ff.
- 2 *En bok om Vilhelm Ekelund*, Malmö 1950, s. 211 ff.
- 3 N. G. Valdén, »Vilhelm Ekelund och världslitteraturen», *Vetenskaps societeten i Lund. Årsbok 1971*, Lund 1971, s. 151 och 155, not 87.
- 4 N. G. Valdén, a.a., s. 151.
- 5 I den ovan nämnda recensionen i *Arbetet* 1.8 1900 av Norman-Hansens bok *Nordost til Øst* förklarar Ekelund nedlåtande fränt: »Den nya riktningen är således framsprungen ur naturliga betingelser, alltså berättigad, och talet om 'den döda stiltje', som altför länge skulle ha varit rådande på de danska litterära strömningarnes haf, är ett nonsens.» Dessa ord om stiltje i danskt kulturliv, som Ekelund så häftigt avvisar, är alltså hans egna, direkt upptagna ur den ovan omtalade artikeln »Den danska skönhetsrörelsen», som han publicerat i *Malmö-Tidningen* 1899; jfr ovan s. 25.
- 6 Det förefaller, som om Ekelund skulle ha haft i minnet den skildring Norman-Hansen gav i den av honom beundrade Kreml-skissen av den utsikt över Moskva, som dansken upplevt från ett av stadens torn, när han själv några år senare i ett resebrev från Berlin, tryckt i *Svenska Dagbladet* 7.10 1902, omtryckt i *Tyska utsikter*, 1913, beskriver hur han reagerat vid en liknande erfarenhet, inför vyn av den tyska huvudstaden från tornet på dess rådhus, »Berlins högsta utsiktspunkt»; a.a. s. 9 f. – Här kan lämpligen pekats på ett intressant frihet, som Ekelund tillät sig i sin tolkning av det nyss berörda stället i Norman-Hansens skiss »Kreml». »Det er noget av Svimmelhed i dette», skriver den danske resenären, men Ekelund ersätter det neutrala, färglösa »Dette» med »denna syn» och använder därvid det för honom i hans tidigare produktion så karakteristiska ordet »syn». Detta förekommer för övrigt också i hans teckning av tornutsikten i *Tyska utsikter*, han kallar utblicken »den underligaste syn»; a.a., s. 9. Han talar även i sitt resebrev, kan man notera, om den känsla av svindel han erfar inför utsikten han möter uppe i Berlins rådhusorn: »ens blick svindlar i denna glittrande ocean af blått soldis som på alla sidor fläktar omkring en». Om Ekelunds bruk av ordet »syn» jfr ovan s. 43 f.
- 7 De två artiklar av Ekelund om danska litteraturförhållanden vid sekelskiftet 1900, som här ovan behandlats, har Werin i första delen av sin monografi, s. 68 f., berört, och han har också observerat den indirekta polemik mot sig själv, som Ekelund förde i den senare av de två artiklarna. Då Werin emellertid uppenbart felaktigt uppfattat Ekelund som »försvarare av den frisinnade linjen» i danskt kulturliv redan i den första av de två artiklarna, har han svårt att tolka den tillrättvisning av sig själv, som Ekelund indirekt förde fram i den andra av dem, den om Norman-Hansen: han finner den »besynnerlig». Det verkliga sammanhanget framgår av framställningen här ovan. Werin anser sig vidare inte kunna tilltro den unge Ekelund den orientering i samtida yngre dansk skönlitteratur, som den nämnda recensionen röjer, utan tänker sig, att artikeln ifråga kan vara frukten av ett samarbete mellan Ekelund och hans äldre vän Bengt Lidforss. Detta torde vara ett onödigt antagande. För det första syns inte Lidforss vara känd som särskilt förtrogen med nyare dansk litteratur omkr. 1900, för det andra framgår Ekelunds kunskaper på området av de recensioner av arbeten av Joh. Jørgensen och Herman Bang, som behandlas i fortsättningen av föreliggande uppsats och som Werin inte lagt märke till.

- 8 Min vän lektor O. Ryberg har genom förfrågningar om personer i Artur Möllers roman gjort mig uppmärksam på den skildring ur sekelskiftets Lund den ger.
- 9 Påfallande är det intresse man bland litterärt aktiva studentungdomar i Lund omkr. 1900 visade Gustav Wied. Möller själv var tydligen full av beundran för den danske humoristen-satirikern. Roland Hammar, Möllers alter ego i romanen *Den vita fjärilen*, finner honom visserligen vara »ganska cynisk», »men vem», får han invända, »kunde jämföras med honom i saftig humor och befängda infall!» Wieds skrivsätt hade hela den nonchalans och förakt för vedertagna former som framför allt tjuisar ungdomen och ifråga om pessimism stod Knagsteds livsfilosofi inte tillbaka för J. P. Jacobsens (s. 201 f.). Nils P. Svensson, Qvidam Qvidamsson i boken, tvekade, som vi sett, inte att sätta Wied över Heidenstam. Det är betecknande, kan man säga, att den unge Ekelund själv hörde till Wieds beundrare. I artikeln om Norman-Hansen uttalar han sig uppskattande om Wied som källborgerlighetens satiriker, han pekar på »de härliga figurerna i några af Gustav Wieds historier», och danskens senaste »stora roman *Livsens Ondskab* med dess öfverseende satir» erinrade honom inte så litet om Daudet. Ekelunds förkärlek för Wied skymtar i de minnen som Edwin Malmström, en av Ekelunds äldsta vänner, nertecknat. I ett avsnitt om den unge Ekelunds litterära orientering noterar han: »För en annan samtida storman, den omsvävade Drachmann, hyste han något som närmade sig förskräckelse och läste då hellre Gustaf Wied . . .» *Svensk litteratur-tidskrift* 1951, s. 59.
- 11 *Herman Bangs Vandreaar*, utg. av Lauritz Nielsen, København 1919, s. 99 f. och 101 f.
- 12 Harry Jacobsen, *Aarene der gik tabt*, København 1961, s. 138 f.
- 13 För uppgift om Svenssons ordförandeskap i D.Y.G. se Lunds universitets katalog vårterminen 1901, s. 35, och höstterminen 1901, s. 36.
- 14 Här kan erinras om att Herman Bang hade en personlig vän i Lund, som hade anknytning till den ovan nämnda tidningen, Pontus Sjöbeck (1850–1929); se Ola Hansson, *Ur minnet och dagboken*, Stockholm 1926, s. 58 f., och Harry Jacobsen, *Den unge Bang*, København 1954, s. 131. Sjöbeck blev student i Lund 1870, fil. kand. 1875, anställd vid universitetsbiblioteket i Lund 1880–1917, verksam som lärdomshistoriker och bibliograf, medarbetare (tidvis redaktionssekr.) i *Lunds Wecko-Blad* 1876–97, i *Lunds Dagblad* 1897–1901. Sjöbeck, som var väl orienterad i inhemsk och utländsk, särskilt dansk skönlitteratur, försökte sig själv som poet och översättare, bl.a. av dansk vitterhet. Han var gift 1886–1927 med Helga Henriques (1861–1927), dotter till justitierådet V. M. Henriques (1828–89), en av de ledande kulturpersonligheterna i den danska huvudstaden, i vars hem Herman Bang umgicks, och syster till musikern Valdemar Fine Henriques (1867–1940), en av Bangs nära vänner. Fru Sjöbeck kände själv väl den danske diktaren, vilken som ung hört till hennes beundrare, varom hon gärna berättade för sin vänner i Lund. I universitetsbibliotekets i Lund handskrifts-avdelning finns några obeaktade brev från Bang till Pontus Sjöbeck. Bang hade tydligen tidigt fäst sig vid den sydsvenska lärdomsstaden.
- 15 *Ord och Bild* 1902, s. 562 ff.
- 16 Om Ekelunds förbindelser med *Social-Demokraten* se Algot Werin, a.a., s. 70, och V. Ekelund, *Brev 1896–1916*, Lund 1968, s. 216.
- 17 Karlfeldts översättning av Bangs roman *Tine* finns noterad som utgiven under veckan 6–12 febr. i *Svensk Bokhandels-Tidning* nr 7 (15/2) 1902, s. 21. Översättningen är upptagen som sista titel under 1902 i Erik Axel Karlfeldts bibliografi av Nils Afzelius, färdigställd av Arne Bergstrand, Stockholm 1974, s. 40. Namnet

på originalets upphovsman saknas i bibliografins Personregister. Ekelunds recension av Karlfeldts tolkning av Bangs roman är inte observerad i den nämnda bibliografien. Artikeln har ett speciellt intresse från Karlfeldtsstudiets synpunkt, då den innehåller ett omdöme över själva översättningen, den enda av en prosabok, som Karlfeldt synes ha utfört.

- 18 Ekelund framhåller inledningsvis att Lundquist, som länge värderats som översättare, av kritiken orättvist tillbakasatts som diktare. Hans nya novellsamling, *Fortunas tempel*, innehöll enligt Ekelund något av det bästa Lundquist »hittills lämnat oss i berättelseväg». Den första skissen i boken uthärdade, menade han, ganska väl en jämförelse med Per Hallströms bästa noveller. Ekelunds starka intresse för Lundquist som diktare, som offentligen endast synes ha fått uttryck i den recension som här berörs, förefaller inte ha varit något tillfälligt, en nyck för stunden. Han hade, framgår det av hans anmälan, läst åtskilliga av Lundquists övriga arbeten, några namngivna i hans artikel. Det är intressant att finna, att han något år efter det han skrivit om Lundquist i *Arbetet*, gav sig tillfälle att föra fram sin uppskattning av denne. En av hans vänner under studieåren i Lund, Fredrik Böök, har berättat därom. De två litterärt aktiva ungdomarna brukade göra vandringar i Lunds omgivning, ivrigt samtalande om dikt och diktare. Vid ett tillfälle förde Ekelund Lundquist på tal, något oförmedlat i Bööks tycke. Böök, som av allt att döma inte synes ha tagit del av Ekelunds recension i *Arbetet*, berättar: »Han började tala om en samling berättelser, utgiven för något år sedan, som han nyss läst och som han bekände sin livliga beundran för. Den hette *Fortunas tempel* och var författad av Ernst Lundquist; Ekelund förklarade med ovanlig energi, att den var minst lika bra som några noveller av Selma Lagerlöf och Per Hallström eller andra av de mest berömda storheterna. Jag kunde inte yttra mig, för jag hade inte sett boken; däremot hade jag redan under skoltiden läst en roman av Ernst Lundquist med titeln *April*, och den hade lämnat mig tämligen oberörd. Ekelund vidhöll sin mening med stor bestämdhet. Ernst Lundquist var orättvist undanskymd; men han brydde sig som vanligt inte om att ge någon närmare motivering.» Fredrik Böök, *Rannsakan*, Stockholm 1953, s. 170 ff. Böök fann ett problem i vännens värdering av Lundquist. Han skaffade sig, berättar han, *Fortunas tempel* och började läsningen med en viss förväntan. Den första berättelsen i boken, förresten den som Ekelund enligt sin recension mest fäst sig vid, fann Böök »fin och tilltalande» men resten av skisserna intresserade honom mindre. Med bästa vilja i världen kunde han inte dela Ekelunds »hetsiga beundran» av Lundquist. »Han kom», avslutar Böök sin berättelse om denna episod, »aldrig tillbaka till ämnet, och jag aktade mig för att nämna Ernst Lundquists namn.» A.a., s. 171 f. Vad Ekelund i sin anmälan har att säga om den första berättelsen i den bok av Lundquist han läst, kan ge en föreställning om vad det var hos Lundquist som fångslade honom. Ekelund skriver: »Det är en djup symbolism i denna lilla teckning af den stackars italiennaren, Flavio Rocca, som i hela sitt lif endast trälät för andras bekvämlighet och som, när han äntligen lyckats drifva det därhän att han kan ta sig ledigt en dag för att spatsera upp till den underbara utsiktsplatsen med det gamla Fortunatemplet, som varit hans dröm i årtal, finner att han blifvit för gammal för att någonsin komma upp för berget, att han måste offra sin enda fattiga dröm, att han aldrig skulle nå upp till Fortunas tempel . . .» Ekelund har här i själva verket urskiljt ett grundtema i Lundquists novellsamling. Det varierar i flera av berättelserna i *Fortunas tempel*. Dessa handlar mest om gäckade förhoppningar, om drömmar om livet, som inte förverkligats. Det var liknande livserfarenheter, som

den unge Ekelund bestämdes av i sitt eget författarskap och som också, kan man erinra om, präglade Herman Bangs diktade värld under hans senare period. Denna Ekelunds värdering av Lundquist är ett tidigt exempel på det egensinniga sätt varpå Ekelund kunde reagera i litterära ämnen, hans starkt subjektiva syn på dikt och diktare.

- 19 Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen, *Illustreret Dansk Literaturhistorie IV*, Kjøbenhavn 1925, s. 570: »Romanen 'Vor Frue af Danmark' er ingen Roman.»
- 20 Man kan inte låta bli att fråga sig, om inte Ekelund kan ha haft i tankarna den skildring av släktförfall i aristokratisk miljö, som Bang gav i darwinistisk anda i sin debutroman *Haabløse Slægter*, 1880, när han som helt ung student gjorde upp planen för och delvis utförde en längre berättelse med liknande tema, refererad av Algot Werin, a.a., s. 37 ff. Geografiskt och socialt är miljön hos Ekelund en annan, men temat är i grunden detsamma hos de två diktarna. Ekelunds novell handlar också om en avkomling av en gammal släkt, en skånsk storbondeson, som under ett uppehåll i Lund rycks loss ur sin miljö och som med tiden återvänder till ett ensligt liv på sin fädernegård, i förtid åldrad, närmast förfallen, upptagen av ett slags studier, förresten med Darwins byst i arbetsrummet. »Hvad jeg vil fortælle paa disse Blade, er i Brudstykker et Livs Historie», så fixerar Bang i en kort »Avis» den uppgift han ställt sig i sin roman. »Det är den mannens historia jag skall här skildra», förklarar den unge berättaren i Ekelunds novell, »sådan som jag förnummit den, när dess ödsliga tragik ännu stod för mig som en hemsk gåta utan lösning.» Den släkt som skildras i Bangs roman får kännetecknas av »uroilig Excentricitet», »Oroligt blod» är titeln på Ekelunds otryckta novell. Att Ekelund inte fullbordade sin berättelse kan ha berott på att han under arbetet med den kom att få en kritisk syn på skildringar i stil med *Haabløse Slægter*. Omöjligt är inte, att Ekelund även känt till Bangs andra roman, *Fædra* (1883), även den en degenerations-skildring i Darwins tecken. Det degenerationskomplex, som tränger i dagen i »Oroligt blod», möter tydligt i Ekelunds första dikt, »Vision», i kalendern *I skilda färger* (1900): poeten drömmer sig här en gång i framtiden sitta »bruten och grå».
- 21 Ordet »hågkomstlif» syns vara en tillfällig nybildning av Ekelund. Det saknas i SAOB. Att han som första led i sammansättningen använder ordet »hågkomst» är säkert en återverkan från ett påfallande språkbruk i Karlfeldts försvenskning av *Tine*, som ju var utgångspunkt för Ekelunds recension. Ordet »Erindring», som Bang flitigt brukar i förordet till *Tine*, återger Karlfeldt utom i ett enda fall med »hågkomst», ej med »erinring». När Ekelund i sammanhanget talar om »de dunkla näjderna i det allra tidigaste hågkomstlifvet», har han tydligt i minne den svenska översättningen, där det heter: »i nejder af mitt sinne».
- 22 Det var inte endast visuella intryck som Bang var inställd på att fånga i sina bilder, utan han förmedlade också auditiva. I det avsnitt av förordet till romanen, där Bang låter läsaren få en inblick i hur han gått tillväga för att göra Tines miljö så »lefvande» som möjligt, framhäver han bl.a. lantliga ljudeffekter, som var av ett slag, som den unge svenske recensenten bör ha stannat inför: »Till och med därute bortom fälten, där horisonten sluter sig, till och med där måste vi veta, att lifvet fortsattes och att det lefves – en rullande vagn, en hund, som skäller, en sång, som höres i fjärran, måste förtälja det och påminna oss därom» (s. 14). För sådana avståndsljud i lantlig miljö hade den unge Ekelund ett fint öra, övat bl.a. hos Ola Hansson. Han använde dem gärna och effektfullt i sin diktning.
- 23 Den unge Ekelund hade inte sällan behov av uttryck, som kunde framhäva egen-

- skapen att vara »klar», »ren», »skinande», såväl ifråga om bilder ur naturen, skildringar av människor och tolkningar av personliga, inre upplevelser. Han använde givetvis ord som »klar», »ren» och »fin», men påfallande ofta nyttjade han orden »skir», »skär» och »skärhet», framför allt »skär», som hos honom praktiskt taget aldrig tjänar som färgbeteckning. Detta stildrag möter hos honom särskilt under åren 1901–03, i samlingarna *Syner*, *Melodier i skymning* och *Elekier*; den bekanta raden ur Blomning i natten i den sist nämnda samlingen: »Akacia skär, akacia hvit», anger bestämningen »skär» det glänsande hos akacias vita blommor. Det har sitt intresse att se, att Ekelund i sin karakteristik av den unga kvinnan Tine, av honom uppfattad som den »rena», den »oskyldiga», griper till ordet »oskärad», som tydligen får ha innebörden »ren», »obefläckad» i högsta potens. Detta språkligt sett inkorrekta uttryck hade kommit på modet i svensk litteratur under 1890-talet, tydligen främst under inflytande från Oscar Levertin, som t.ex. i *Dikter* 1895, s. 98, talade om en »oskärad skönhet» i betydelsen »obe-sudlad» skönhet. Detta felaktiga bruk av ordet »oskärad» mötte efterhand kritik och motstånd såsom opraktiskt, vilsledande och har småningom nästan helt försvunnit. Jfr artikeln »oskärad» i Olof Östergren, *Nusvensk ordbok* 14, Stockholm 1934, och artikeln »oskärad» i SAOB 19, Lund 1952. Den betydelse vari t.ex. Ekelund använde det berörda ordet är med rätta obeaktad i Bertil Molde, *Illustrerad svensk ordbok*, Stockholm 1955. Bengt Lidforss, Ekelunds äldre vän, har, kan det påpekas, tydligen fäst sig vid bruket av modeordet »skär» och har uppenbarligen uppfattat det som karakteristiskt för just Levertin. Detta visar han indirekt i en ingående, förresten starkt kritisk recension i *Arbetet* den 2 augusti 1900 av Heidenstams berättelsesamling *Sankt Göran och Draken*. Lidforss har lagt märke till att boken är tillägnad Levertin, Heidenstams nära vän. Detta var i sin ordning, fann han. Den kärlek, som endast existerar som dröm, enligt Lidforss huvudtemat hos Heidenstam, hade skaldevännen ivrigt dyrkat. Lidforss slår ned på detta drag hos Levertin och använder därvid »skär» två gånger. Han ironiserar i marginalen till en kärleksdikt av Levertin i *Nya dikter*: »Wilken skär symbolik! Och i vilken praktfull bengalisk belysning te sig icke dessa skära drömmerier, då herr Levertin slutligen utbrister . . .» Se B. Lidforss, *Litteraturkritik*, Malmö 1916, s. 38. Ekelund bör ha observerat detta utfall mot bruket av ordet »skär» men har inte rättat sig efter den äldre vännens åsikt.
- 24 Påpekas kan, att Ekelunds personliga bruk av ordet »patos» i den ovancerade satsen har en motsvarighet i den karakteristik av Norman-Hansens skisser, som han gett ett par år tidigare i den ovan berörda recensionen av den danske författarens resebok. Han fann dem »burna af en viss behärskad patos, som aldrig blir banal eller konstlad». Det är tydligen det starkt känslöbetonade hos Bang, som Ekelund vill framhålla, när han talar om »det visionära patos», som han anser sig kunna urskilja hos Tines upphovsman, ett drag, som han i en senare reflektion över denne kallar »det sjäfullt sentimental»; jfr ovan s. 45 och 47.
- 25 Om impressionismen hos Bang se t.ex. kapitlet »Impressionismens klassiker» i Harry Jacobsen, *Herman Bang. Resignationens Digter*, København 1957, s. 129 ff., Torbjörn Nilsson, *Impressionisten Bang*, Stockholm 1965, passim, och Klaus P. Mortensen, *Sonderinger i Herman Bangs Romaner*, København 1973, s. 87 ff.
- 26 Intresse för och förtrogenhet med Przybyszewski hade Ekelund visat ett halvt år tidigare i en artikel om honom i *Malmö-Tidningen* 9.10 1901, *Europeisk dik-ning* II; om denna artikel se N. G. Valdén i *Dagens Nyheter* 8.7 1968.
- 27 Se Lunds universitets katalog vårterminen 1902, s. 36.
- 28 *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* 30.1 1912. Svensson (1880–1929) kom

liksom sin vän Ekelund att behålla sitt starka intresse för Bang; som korrespondent i Köpenhamn för den nämnda göteborgstidningen förnyade han bekantskapen med den danske diktaren och blev snart en av hans närmare vänner. Han anmälde böcker av Bang och brevväxlade med honom. Han följde Bang som ett slags impressarie till Göteborg, när Bang 1912 där inskeppade sig för sin uppläsningsturné i USA. Se Qvidam Qvidamsson, »Erindringer om Herman Bang», *Politiken* 7.10 1923; jfr Harry Jacobsen, *Den tragiske Herman Bang*, København 1966, s. 170 och 203.

- 29 Algot Werin, a.a., s. 348.
- 30 Vilhelm Ekelund, *Agenda, Dagbok 13.6 1913–12.6 1914*, utg. av Sven Lindqvist, Stockholm 1966, s. 137.
- 31 Vilhelm Ekelund, *Tyska utsikter*, Stockholm 1913, s. 153; jfr N. G. Valdén, a.a., s. 151 och 155.
- 32 Vilhelm Ekelund, a.a., s. 153. Påpekas kan, att Ekelund kom att hålla fast vid sin uppskattning av Jørgensen. När han i ett samtal med sin hälsingborgsvän K. A. Svensson år 1932 fick veta, att det enligt en dansk tidning varit på tal, att årets nobelpris i litteratur skulle delas mellan tre danska författare, Johannes Jørgensen, Rørdam och Johannes V. Jensen, anmärkte han: »Johannes Jørgensen är väl den ende av de tre som har något värde.» K. A. Svensson, *Vilhelm Ekelund i samtal och brev 1922–1949*, Malmö 1958, s. 171.
- 33 Harry Jacobsen, *Den miskendte Bang*, København 1961, s. 28 f.
- 34 Här kan noteras, att N. G. Valdén räknar med ett direkt samband mellan Ekelunds prosadikt »Svartsjukan» i *Böcker och vandringar* 1910 och Bangs dikt »Den Dag» i *Digte* 1889; Valdén, a.a., s. 155, not 87.
- 35 Vilhelm Ekelund, *Nordiskt och klassiskt*, Stockholm 1914, s. 92 f.
- 36 Vilhelm Ekelund, a.a., s. 94.
- 37 Vilhelm Ekelund, a.a., s. 94.
- 38 Tage Aurell, 1, 4, 6 och 7 mars 1949 (i *En bok om Vilhelm Ekelund*, Malmö 1950, s. 156; också i Tage Aurell, *Vägar och möten*, Stockholm 1960, s. 21). – Ekelund syns inte ha uttalat sig mera ingående om *Ved Vejen*, den roman av Bang, som han gärna ställde tillsamman med *Tine* och som han, som vi sett, också ägde ett exemplar av vid sin bortgång. Den hörde säkert liksom *Tine* till hans »favoritböcker». Han har nog inte endast fäst sig vid själva handlingen i romanen, den väl finaste frukten av den senare Bangs resignerade livssyn, utan han bör också i hög grad ha fångats av den miljö, vari boken utspelas, ett anspråklöst stationsområde på enlig dansk landsbygd. Stationen, järnvägen och tågen, som då och då passerar och för en stund ger ett slags liv åt trakten, får symbolisk innebörd. Vad man kan kalla tåg- och stationsmotivet, som förresten möter runt om i europeisk litteratur från mitten av 1800-talet, uppträder tidigt som ett viktigt tema hos Ekelund, på ett personligt sätt varierat av honom. *Ved Vejen* kan ha spelat sin roll för den svenske poetens upptagenhet av motivet.

Sten Åke Nilsson

## Åsnesekvensen i Los Caprichos

Man har hittills försökt förklara en del inslag i *Los Caprichos* med att hänvisa till samtida karikatyrer och till en ikonologisk tradition, som kan ledas tillbaka till medeltiden. Sålunda har André Malraux och F. D. Klingender dragit fram franskt och engelskt jämförelsematerial och Edith Helman mera precist pekat ut en samling satiriska bilder, som utgavs i Bayonne 1792 och som skulle ha inspirerat sekvensen av åsnor i Goyas etsningsserie.<sup>1</sup>

Mera övertygande resultat når Folke Nordström i sina djupgående analyser av *capricho* 43 och det utanför den egentliga serien liggande bladet som kallas »Dream. Of Lying and Inconstancy».<sup>2</sup> Samtidigt ger han en inblick i hur Goya arbetar vid denna tid; från sina personliga upplevelser försöker han nå fram till uttryck som känns allmänmänskliga och för alla tider giltiga.

I sin studie över de fyra temperamenten har Nordström också behandlat korrespondenserna mellan människor och djur i Goyas konst.<sup>3</sup> Bakgrunden är även i detta fall de bestämda betydelseläror, som utvecklades från 1500-talet och framåt, och han ansluter i det sammanhanget till José López-Rey, som i sin utförliga presentation av *Los Caprichos* visat, att Goya känt till Johann Caspar Lavaters arbete *Physiognomische Fragmente* i en fransk upplaga.<sup>4</sup> Föreliggande uppsats anknyter på det metodologiska planet till Nordströms studier, men det är inte i första hand den lärda bildtraditionen som jag här skall följa utan den bredare, *folkliga*. Det jag via dessa enkla träsnittsbilder försöker komma åt är basen för det Goya själv kallade sitt *Idioma universal*.<sup>5</sup> Jag har också koncentrerat undersökningen till de sex åsnobilderna, *caprichos* 37–42, som enligt min uppfattning har en nyckelposition i serien.





Fig. 1. Apskola, holländskt träsnitt, c. 1770.

Det kan i de enskilda fallen vara svårt att bevisa, att Goya verkligen hämtat inspiration från ena eller andra hållet, men man måste vid bedömningen ta hänsyn till bakgrundsmaterialets speciella karaktär. Den folkliga grafik som det här är fråga om utgjorde på Goyas tid själv ett »universellt språk», som talades på Amsterdams och Roms gator likaväl som på Madrids. Det fungerade som en referensram för analfabeter men var knappast gångbart i tidens salonger – ett faktum som kan förklara varför Goyas etsningar varit tämligen omöjliga att förstå för dem som normalt fått dem i sina händer.<sup>6</sup>

En annan svårighet ligger i bakgrundsmaterialets ojämnhet. Mycket av det har förbrukats och försvunnit medan annat levt vidare till vår tid, det gäller grafiken likaväl som ordspråk och folkliga seder. Så har man exempelvis bara för några år sedan kunnat fotografera de riter som Goya tecknade på ett blad i Madrid-albumet med rubriken *Parten la Vieja*.<sup>7</sup> Och i våra barnböcker kan vi fortfarande träffa på fragment av det omfattande bildsystem som kallas Upp- och nedvända världen; det var härifrån Goya hämtade de flesta av idéerna till åsnesekvensen.<sup>8</sup>



*Fig. 2. Francisco Goya, Åsneskøla, akvatintetsning, Los Caprichos nr 37, 1799.*



Fig. 3. Francisco Goya, Aldring lär sig stava, laverad teckning, c. 1803-24.



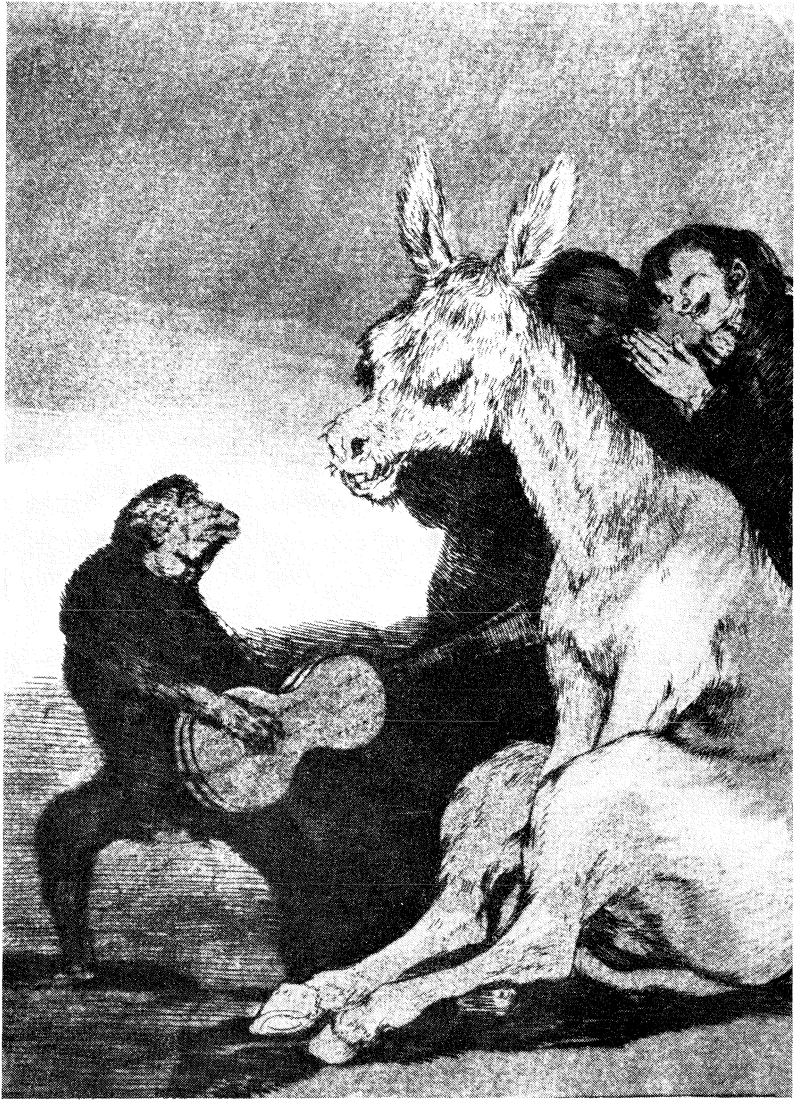
Fig. 4. Oxe uppvaktar åsna med gitarrspel, italienskt träsnitt, detalj ur *Il mondo alla riversa*, c. 1650.

### Capricho 37

Ett av de äldsta inslagen i Upp- och nedvända världen är scenen med den gamle som tvingas lära av ett barn. Eftersom modern pedagogik förutsätter ett utbyte snarare än en ensidig förmedling av kunskaperna finner vi knappast bilden omedelbart stötande, men i relation till äldre tiders auktoritära skolsystem måste den ha framstått som både chockerande och absurd. Goya varierar temat i *capricho 37* med rubriken *Si sabrà mas el discipulo* – »Could it be that the pupil knows more?»<sup>9</sup> Både läraren och barnen är åsnor, som flockas kring en kateder.

Jag har inte funnit någon spansk folklig bild som direkt svarar mot Goyas även om skolscenen hör till standardrepertoaren och åsnan för sin dumhets skull ofta får uppträda i liknande roller. Det finns emellertid en *apskola* som ligger mycket nära. Bladet är holländskt, tryckt omkring 1770 av änkan H. van der Putte.<sup>10</sup> Liksom hos Goya har läraren en färla i handen. Båda bilderna alluderar på frontespiser i tidens ABC-böcker.

ABC-boken förekommer för övrigt på en senare teckning av Goya – i händerna på en tandlös åldring som mödosamt lär sig stava.<sup>11</sup> En



*Bravisimo!*

Fig. 5. Francisco Goya, Apa uppvaktar åsna med gitarrspel, akvatintetsning, Los Caprichos nr 38, 1799.

kista i bakgrunden antyder emellertid, att vi här inte har att göra med en detroniserad lärare utan en gammal girigbuk, som försöker bli kvitt sin obildning.

### Capricho 38

I Upp- och nedvända världen ser man ofta en ko eller en ox uppvakta en åsna med gitarrspel och sång; *Die Kuh dem Esel auff hoviert*, heter det på ett tyskt blad från omkring 1650.<sup>12</sup> Orimligheten ligger hos musikanten likaväl som hos lyssnaren. Kreaturets klövar vilar klumpigt på strängarna. Den bölande serenaden kan vi bara ana.

Åsnans kompletta brist på musikalitet, liksom på all annan intellektuell utrustning, var ett stående skämt under 1700-talet. Albert Schweitzer tecknar i sin Bach-monografi bakgrunden till den satiriska kantaten *Der Streit zwischen Phöbus und Pan*, som tillkom omkring 1732.<sup>13</sup> Med Ovidius som förlaga berättas om Midas, som förses med åsneöron då han missbedömer Pans sträva flöjtmusik.

Även hos Goya är åsnan en tacksam lyssnare, och flinande figurer bakom hans rygg applåderar och ropar *Bravissimo!* En apa svarar i detta fall för serenaden. Goya har vänt gitarren bakfram för att vi inte skall tro, att apan verkligen kan spela. Som i andra apbilder, *singeries*, repeterar den bara det mänskliga beteendet utan att förstå innebörden.

### Capricho 39

Före den slutliga bilden i etsningsserien ligger i detta fall en rad studier med penna, rödkrita och laving. Två av rödkritteckningarna skiljer sig från de andra. De är utförda på fram- och baksidan av samma pappersark och visar båda en hybrid gestalt, en åsneman, som sitter vid ett bord med en passare i handen.<sup>14</sup> Några nyfikna personer tränger sig fram och stirrar hånfullt på honom.

»Baksidan» har en sekundär påskrift, *Goya*, och under bordet ligger en palett med penslar, en lyra och notblad. Föremålen representerar otivelaktigt målarkonsten och musiken, och på samma sätt måste passaren i åsnemannens hand beteckna arkitekturen. Tillsammans med byggnadsplanen är passaren det återkommande attributet för arkitekten;

Goya har själv använt den i sina porträtt av Villanueva och Cuervo.

På den spegelvända bilden sitter åsnemannen med paletten framför sig på bordsskivan. Intill denna finns några antydda föremål bland vilka man kan urskilja en sfärisk form – en glob? Denna teckning har Goya själv försett med påskriften *De todo*, vilket skulle innebära, att mannen sysslar »med allt», med arkitektur och konst likaväl som musik och litteratur (böckerna i bakgrunden). De påträngande figurerna hånar honom för detta. Så framstår åsnemannen som en mångfrestande intellektuell, en dilettant på konstens alla områden. Beteckningen »Pedant», som dyker upp första gången på en tryckt etikett, troligen från Lefort-auktionen, svarar inte mot bildens verkliga innebörd.<sup>15</sup>

Som jag ovan nämnt har Edith Helman sökt visa, att Goya för flera av sina *caprichos* skulle ha inspirerats av en serie karikatyrer, som utgavs i Bayonne 1792.<sup>16</sup> Bland dem finns en bild av en sittande åsna med en bok i ena handen och en passare i den andra; den högryggade stolen krönes av två sfärer – en jordglob och en himmelsglob? Det finns onekligen likheter mellan Goyas två rödkritteckningar och karikatyren, men de torde kunna förklaras av en gemensam förebild.

Det finns nämligen en gammal bildtradition i vilken åsnan uppträder i lärd miljö med attribut som böcker, glober, passare och vinkelhakar. Sådana framställningar förekommer under 1700-talet som frontespiser i folkliga almanackor och skildrar det fåfängliga i astrologiska beräkningar. De tycks ha varit särskilt vanliga i Italien, och Achille Bertarelli avbildar ett antal sådana i sin bok *Le stampe popolari italiane*; de kommer alla från en officin i Modena.<sup>17</sup>

En av dessa ligger mycket nära Goyas teckningar. Åsnan sitter också här i en högryggad stol. Med passaren mäter den avståndet mellan stjärnorna på en himmelsglob. Böcker ligger uppslagna på golvet, och till vänster om globen ser vi en bokhylla och ytterligare mätinstrument. För övrigt fylls rummet av pösande moln, en stjärnhimmel och en allegorisk gestalt – förmodligen Urania – som pekar med en stav på globen. Ett sådant disparat rum har Goya arbetat med i andra sammanhang, framför allt i *capricho* 43, men i detta fall har han inte haft någon användning för den celesta apparaten. Stjärnhimlen och gudinnan har på hans teckningar fått vika för gruppen av hånfulla åskådare; han har tagit ner motivet på jorden och lagt det tillräta för sina speciella syften.

Bilden av den konstnärliga dilettanten kom aldrig att ingå i *Los Caprichos*. Här finner vi i stället som nr 39 en framställning av en



Fig. 6 & 7. Francisco Goya, »Dilettanten», kritteckningar på fram- och baksidan av samma blad, trol. 1798.

ACADEMIA ASNAE. 4)  
 se mudará , en fortuna tendrás segura, que el saber  
 poco , te basta. ....

Todo hombre es igual á otro hombre ,  
 La virtud , y la razon  
 Hacen la real distincion ,  
 Que toda otra lo es de nombre.  
 Solo un ilustre renombre  
 Caufa el culto entendimiento ;  
 Aun por mas la virtud cuento ,  
 Y es una ilufion fatal  
 Distinguir á un racional  
 De otro por el nacimiento. *Dixi.*

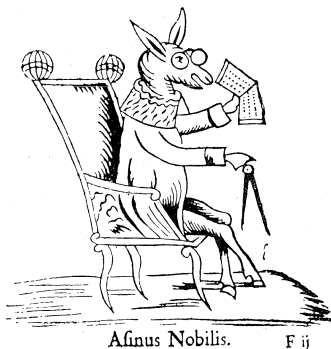


Fig. 8. Den akademiska åsnan, träsnitt ur en samling satirer, Bayonne 1792.



Fig. 9. »Astrologen», italienskt träsnitt, frontespis till en folklig almanacka, Modena u.å.



*Asta su Abuelo.*

Fig. 10. Francisco Goya, Åsna visar fram sina förfäder, akvatintetsning, *Los Caprichos* nr 39, 1799.



Het skofgaard boeget der feugd alleen /  
Men mag hen dug wæl blwazen heten.



Fig. 11. Åsnedoktor, holländskt träsnitt, c. 1750.



Fig. 12. Åsnelärare, spansk träsnitt, detalj ur *Los patagones modernos*, c. 1820.

läsande åsna. Passaren har fallit bort liksom flera av de andra attributen. Även åskådarna har försvunnit.

De båda rödkritteckningarna har spelat sin roll även för denna nya gestaltning, men förstudierna är flera. I Madrid-albumet hittar vi en lavering med påskriften »Masquerades of asses. These are also masquerades of literate asses». <sup>18</sup> Åsnan vänder här sitt tunga huvud rakt emot oss. På ett annat blad ser vi den i profil; den stirrar hjälplöst rakt framför sig. På bordets sarg har Goya denna gång tecknat in konturerna av en vapensköld. Därmed har han också gjort den första ansatsen till att förändra bildens innehåll. I den slutliga versionen uppträder en åsna på vapenskölden, och på bokuppslaget ser vi flera rader av åsnor. Tillsammans med underskriften *Asta su Abuelo*, ända till förfäderna, bidrar dessa detaljer till att fullständiga bilden av inskränkt adelshögfärd.

Det bokliga studiet, som skulle ha vidgat kunskaperna, har vänts till sin motsats. Därför skymtar vishetssymbolen, Minervas ugglas, som en förkrympt liten fågel i bakgrundens nästan ogenomträngliga sjök av skuggor, medan det avslöjande ljuset faller på den öppna boken och den fåfänga åsnan. Till detta spel av skuggor och dagar finns ingen som helst motsvarighet hos förebilderna. Det är Goyas tillägg, inte en detalj men en ny *dimension*.

#### Capricho 40

Vi känner inte detaljerna kring Goyas svåra sjukdom men vi vet, att han kom ur den med förlorad hörsel. Vi anar också, att den förde



Fig. 13. Francisco Goya, förstudie för capricho 40, pennteckning, troligen 1798.

honom nära gränsen till sinnessjukdom. Efter 1793 tecknar han sina hallucinationer och drömmar och legitimerar dem inför omvärlden som »infall». Med konstnärens medel försöker han befria sig från upplevelsen, men från etsningsserien och dess förebud går hans personliga utveckling obönhörligt mot de stora tragiska visionerna i *Den döves hus*.

Det kan tänkas, att Goya i efterhand såg förändringen i sin personlighet inte som en följd av sjukdomen enbart utan som ett olyckligt resultat av läkarnas agerande och okunnighet. I så fall skulle vi här ha en förklaring till *capricho 40* med mannen på sjuklägret omhändertagen av en åsna. *De que mal morira?* är den dystra titeln; vilken faktor är det som driver honom i döden – sjukdomen eller behandlingen?

Av de olika kommentarer som fogats till bilden är särskilt en upplysande. Det står på bladet i Biblioteca Nacional i Madrid: »It is unnecessary to ask what ailment was fatal to the sick man who put his trust in such an ignorant jackass of a doctor.»<sup>19</sup> Men vem är doktorn, och varifrån kommer idén till scenen i dess helhet?

Åsnorna på den slutliga bilden och på förstudierna har som i de andra exemplen hämtats från folkliga träsnitt. En läsande åsna med bok och glasögon återfinnes i en holländsk bild från omkring 1800 och på ett spanskt ark med titeln *Los patagones modernos*, utgivet under 1800-talets första hälft men i en tradition som går betydligt längre tillbaka.<sup>20</sup> På ett halvark med 48 små framställningar på temat Upp- och nedvända världen tryckt i Madrid ser vi en åsnedoktor ta pulsen på en patient.<sup>21</sup>



Fig. 14. Doktor tar pulsen på patient, italienskt träsnitt, detalj ur *Il mondo alla rovescia*, Milano 1780.



Fig. 16. Asnedoktor tar pulsen på patient, detalj ur *El mundo al revés*, c. 1820.

Fig. 15. Karikatyr över Mesmer och den animala magnetismen, fransk gravyr från 1780-talet.



*De que mal morira.?*

Fig. 17. Francisco Goya, åsnedoktor tar pulsen på patient, akvatintetsning, Los Caprichos nr 40, 1799.



Fig. 18. Francisco Goya, Apa porträtterar åsna, kritteckning, förstudie till *capricho* 41, trol. 1798.



Fig. 19. Apor som konstnärer, holländskt träsnitt, c. 1800.

Goya har av allt att döma studerat eller i minnet återkallat sådana bilder för att till sist nå fram till en egen och för alla tider giltig bild av människan i händerna på en hänsynslös kvacksalvare. Ett par gestalter avtecknar sig mot sängomhänget: hotfulla iakttagare utan förmåga eller vilja att gripa in. De får ersätta åsnedoktors perukklädda kumpan och den kvinna som skymtar vid sjukbädden på den första pennteckningen.

Kvinnan erinrar starkt om Goyas olika porträtt av hertiginnan Alba. Även åsnan skulle kunna identifieras som en av Goyas samtida, Franz Mesmer. Denne hade förvisats från Wien 1788 och efter en tid av lycka i Paris enhälligt förklarats för charlatan av en krets vetenskapsmän i vilken ingick Franklin och Lavoisier. Man spred karikatyrer över Mesmer och den animala magnetismen, som påminner såväl om Goyas bild av läkaren och den sjuke som samma konstellation i Upp- och nedvända världen.<sup>22</sup>

Utfallet mot Mesmer står inte isolerat i *Los Caprichos*. Nr 33 i etsningsserien kan ses som en uppgörelse med en annan av 1700-talets internationella äventyrare och utövare av diverse hemliga vetenskaper, greven av Saint-Germain, här ironiskt kallad *Conde Palatino*.<sup>23</sup>

*Capricho 41*

I 1700-talets *singeries* får apan ofta uppträda i härmningsroller, såsom vi redan stött på henne i *capricho* 38. Då hon framställs som konstnär får bilden en särskild mening; den betecknar en konst som avbildar utan sikte på idealitet.

En apa kan inte förväntas måla av modellen annat än rättfram och utan förställning. Därför förser Goya *capricho* 41 med underrubriken *No mas ni menas*. Trots peruken, som döljer de långa örönen, avslöjar åsnan på porträttet sin medfödda dumhet och sin inbilskhet; hon är en åsna, »varken mer eller mindre».

Skissen i rödkrita har en annan påskrift, *No moriras des ambre*, »You will not die of hunger». <sup>24</sup> Den får därmed också en annan innebörd. Ironin gäller inte modellen utan konstnären, som kritiklöst anpassar sig efter beställaren. Den som väljer sina uppdrag har svårare att överleva.

*Capricho 42*

Apbilderna tillhör egentligen en mera sofistikerad del av den grafiska produktionen än de bilder som vanligtvis inspirerar Goyas *caprichos*. För nr 42 har han utnyttjat ett motiv som ofta framställts i grova former: bilden av mannen som bär på åsnans last och sadel och på åsnan själv. Under 1700-talet identifieras framställningen gärna med slutsekvensen i Aesopos fabel om mannen, gossen och åsnan på väg till kvarnen – men man erkänner också dess revolutionära innebörd. <sup>25</sup>

Motivet är gammalt och dyker vanligtvis upp i tider av förtryck och begynnande klasskamp. I ett svenskt 1400-talsmanuskript ser vi bonden digna under den dubbla bördan av fogden och adelsmannen. <sup>26</sup> Under 30-åriga kriget framställs militarismens företrädare som självsäkra »bonderyttare», <sup>27</sup> och 1789 publiceras i Frankrike ett par folkliga tryck, som visar klassernas positioner före och efter revolutionen. <sup>28</sup> Medan bonden i det första bladet tvingas bära representanterna för de andra stånden rider han i det andra triumferande på adelsmannens rygg. Prästmannen, som också tagit på sig en del av bördan, balanserar i sin hand en våg med slagorden *Solagement du Peuple* och *Egalité et Liberté*. Motivet är ett av de stående inslagen i Upp- och nedvända världen, där vi dessutom kan se lantarbetaren kommendera sin forne herre, som fått överta hackan. <sup>29</sup>



Fig. 20. Män bär på åsnans last och åsnan själv, italienska träsnitt, detalj ur *Il mondo alla rovescia*, Milano 1780.

Goya har varierat detta tema vid flera tillfällen. Grova lantarbetare med åsnor på sina ryggar uppträder i *capricho* 42. Lopez-Rey betonar, att männen ger intryck av somnambuler, vilket måste tydas så, att det spanska folket ännu inte vaknat upp ur sin sömngång och insett vad det är som lastas på dem.<sup>30</sup> »När han inte orkar längre skall han slänga sin herre i backen», lyder underskriften till samma scen i Upp- och nedvända världen.<sup>31</sup> Goya lånar förklaringen till sin bild från ordspråket *Tu que puedes ll'erame a cuestras*, »You who cannot do it, carry me on your shoulders». Folket, som har nog av sina egna pålagor, tvingas också bära de andra klassernas. Vilken kategori det i första hand gäller visar Goya i en senare teckning där han framställer en annan trög lantarbetare med hackan höjd och på hans skuldror en fet prelat.<sup>32</sup>

### Den rättvända världen

Framställningarna av Upp- och nedvända världen rymmer som vi sett flera tolkningar i revolutionär riktning. Här kan den svage äntligen få hämnd på översittaren: hönan jagar höken och räven, oxen behandlar





Fig. 21 Man och pojke bär på åsna, illustration till en av Aesopos fabler, avdrag av träsnittsstock från 1700-talet, Kulturen i Lund.

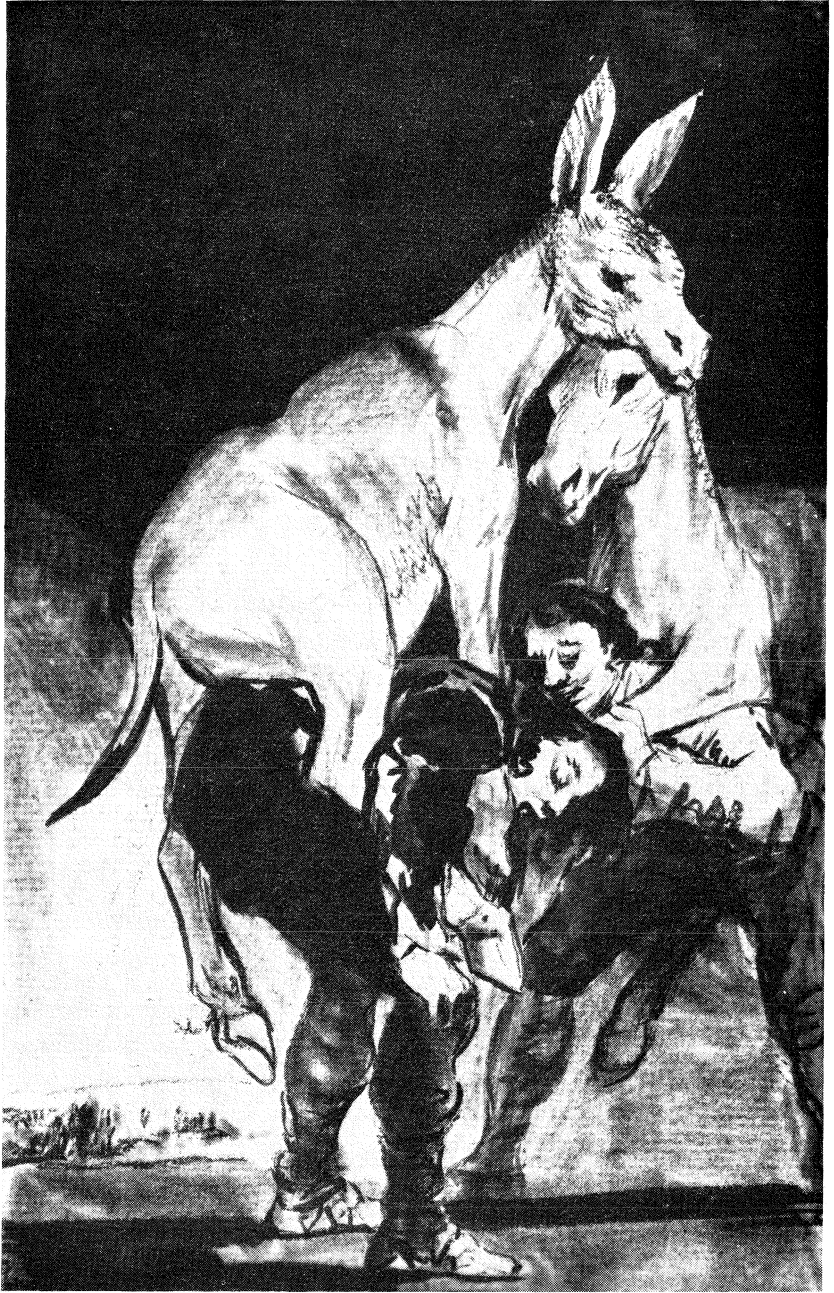


Fig. 22. Francisco Goya, Män bär på åsnor, laverad kritteckning, förstudie för *capricho* 42, c. 1797.

slaktaren med hans egna metoder, och skolpojken mästrar läraren. Från den svages perspektiv har världen inte vänts upp och ned; *den har vänts rätt*.

Frågan är om dessa »farliga laddningar» i den gamla bildserien var avgörande för Goya då han koncipierade sina *caprichos* eller om motiven bara hjälpte honom att variera framställningen av mänskliga misstag och laster. Hans egen kommentar till *capricho 77* tyder snarast på det senare förhållandet. Bilden föreställer en fingerad tjurfäktning med en man i tjurens roll och två andra i picadorens; de är för övrigt också människoryttare, och Goya varnar för att det i morgon kan vara deras tur att stiga ner från sina positioner, och att den som spelade tjuren då är den överlägsne tjurfäktaren. Han fortsätter: »Fortune directs the game and assigns the parts according to the inconstancy of her caprices.»<sup>33</sup>

Det är alltså nycken som regerar. Lyckan växlar utan att människan själv ingriper. Man byter roller på arenan och i samhället men inte medvetet och efter strid – knappast en revolutionärs program. Titeln på serien i dess helhet ställer den också i paritet med folkliga bildsviter som står Upp- och nedvända världen nära men som spelar mot en mörkare botten och som ger uttryck för en djupt pessimistisk människosyn: Den narraktiga världen, Världen som dårhus, Alla ger sig på varann, Den är galen som tror att han begriper människornas förehavanden . . .<sup>34</sup>

Men Goyas bilder innehåller alltid mer än kommentarerna.

### *Helhetsstrukturen*

Om man ser på strukturen i dess helhet ligger åsnesekvensen så gott som mitt i *Los Caprichos*. Den föregås av en följd av 36 bilder, som slutar med *Mala noche*. Närmast efter kommer *capricho 43, El sueño de la razón produce monstruos*. Och vidundren är till att börja med nattens djur, kattor, ugglor och fladdermöss, men i de därpå följande 37 bilderna domineras den mörka scenen av trolltyg och häxerier.

*Los Caprichos* byter alltså karaktär i mitten där åsnebilderna finns, och nr 43 är en naturlig introduktion till den demoniska och skrämmande bildvärlden. Man har också menat, att detta blad var avsett som titel till *hela* samlingen och placerat där Goya sedan satte sitt eget porträtt. I sin första version är det daterat 1797 – det år då Goya först planerade att utge akvatinterna som en serie på 72 blad.<sup>35</sup>

Denna ursprungliga serie är inte känd, men vi har kvar avdrag av några av plåtarna med en preliminär numrering. Ett av dessa är den senare *capricho* 42; på det unika bladet i Bibliothèque Nationale i Paris finns siffran »4» i övre högra hörnet.<sup>86</sup> Andra blad med beteckningen 1, 2, 3 och 6 visar att det från början var tänkt att stå ensamt utan stöd av några av de andra åsnebilderna.

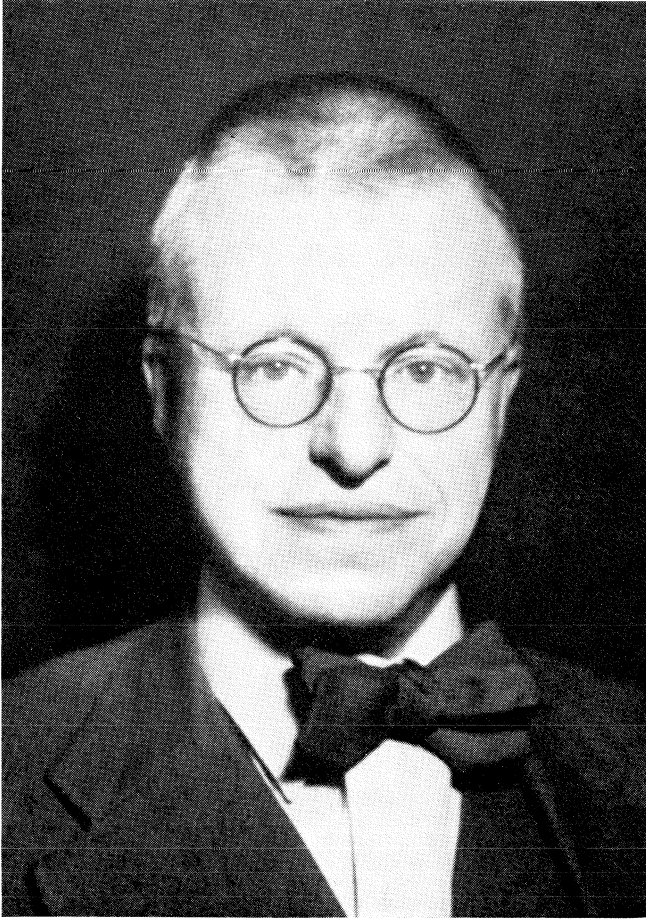
Slutsatsen blir, att åsnesekvensen i sin helhet tillkommit tidigast 1797 och före den verkliga publiceringstiden i början av år 1799. Om man dessutom räknar med den tid det tar att gravera plåtarna skulle man kunna krympa tidsramen ytterligare – och de som letar efter politiska eller andra ferment till åsnebilderna skulle kunna koncentrera uppmärksamheten på en ytterst begränsad del av händelseutvecklingen i Spanien och i Goyas egen historia.

## Noter

- 1 André Malraux, *Saturn, An Essay on Goya*, London 1957; F. D. Klingender, *Goya in the democratic tradition*, New York 1968; Edith Helman, *Trasmundo de Goya*, Madrid 1963.
- 2 Folke Nordström, *Goya, Saturn and Melancholy*, Figura New Series 3, Uppsala 1962.
- 3 Ibid.
- 4 José López-Rey, *Goya's Caprichos, Beauty, Reason & Caricature*, Princeton University Press 1953, I, pp. 59–67.
- 5 Från texten på *capricho* 43 i dess första version, »Ydioma Universal. Dibujado y grabado por Francisco Goya, año 1797». Teckningen, i sepia, avbildad hos López-Rey, a.a., vol. 2, fig. 173.
- 6 Upplysande är på denna punkt den första kända engelska kommentaren till *Los Caprichos*, återgiven av Nigel Glendinning, »Goya and England in the Nineteenth Century», *The Burlington Magazine*, Jan. 1964, pp. 8–9.
- 7 Riten, på italienska kallad *Sega Vecchia*, återges i Maurice Bessy, *A pictorial history of magic and the supernatural*, Spring Books 1964, fig. 972–77. Goyas teckning i Madrid-albumet, Verso B? (59) återges liksom en annan version på samma tema i Pierre Gassier, *Goya's Drawings*, London 1973, I, p. 92 och 515. Goyas framställningar har satts i samband med firandet av *Mid-fastan* i Andalusien; se López-Rey, a.a., pp. 42–43.
- 8 Litteraturen om Upp- och nedvända världen är tämligen omfattande. En viktig bok är Giuseppe Cocchiara, *Il Mondo alla Rovescia*, Torino 1963. En på bibliografiska uppgifter rik studie är Oloph Odenius, »Mundus Inversus», *ARV, Tidskrift för Nordisk Folkminnesforskning*, vol. 9, 1953; med sina knappt fyra sidor text och en notapparat omfattande *tjugofyra* sidor verkar den själv hämtad från Upp- och nedvända världen.
- 9 Översättningen av rubriken har här liksom i fortsättningen hämtats från López-Rey, a.a.

- 10 Maurits de Meyer, *De Volks en Kinderprent in de Nederlanden, Van de 15e tot de 20e Eeuw*, Amsterdam-Anversa, 1962, Afb. 130: Weduwe van der Putte, prent nr. 150. Instituto Municipal de Historia, Barcelona, har vänligen tillställt mig fotografiet av ett bildark tryckt i Valencia med en framställning av *La Escuela sin maestro*. I sin allmänna uppläggning påminner denna mycket om apskolan.
- 11 P. Gassier, a.a., I, nr 190; teckningen dateras här till perioden 1803–24.
- 12 Wolfgang Brückner, *Populäre Druckgraphik Europas, Deutschland*, München 1969, fig. 76.
- 13 O. Odenius, a.a., p. 162.
- 14 P. Gassier, a.a., II, nr 134 och 135.
- 15 Ibid.
- 16 E. Helman, a.a., fig. II: 14, 16 och 19.
- 17 Achille Bertarelli, *Le stampe popolari italiane*, Milano 1974, planscher 53 och 54; jfr ibid. plansch 15.
- 18 P. Gassier, a.a., I, nr 77. De följande teckningarna ibid., II, nr 62 och 97.
- 19 Ibid., II, nr 98.
- 20 Det holländska bladet, se M. de Meyer, a.a., Afb. 88; det spanska i Instituto Municipal de Historia, Barcelona, avbildat i Augusti Durant-Sanpere, *Stampi popolari spagnoli*, Venezia u.å., fig. 147; Goyas bild i P. Gassier, a.a., II, nr 58.
- 21 A. Durant-Sanpere, a.a., fig. 192.
- 22 Eugen Holländer, *Die Karikatur und Satire in der Medizin*, Stuttgart 1921, fig. 178; jfr Bertarelli, a.a., fig. 39.
- 23 Jfr K. Seligmann, *The Mirror of Magic*, New York 1948, p. 144 ff.
- 24 P. Gassier, a.a., II, nr 99.
- 25 Kopparstickna bildserier av konstnärer som W. Hollar och C. de Mallery; träsnittstockar använda under 1700-talet, i Kulturhistoriska museet, Lund. »The element of social criticism» betonas av William A. Coupe, *The German illustrated broadsheet in the seventeenth century*, Baden Baden 1966, I, p. 199.
- 26 Bilden från *Meddelanden från arkivet för folkets historia*; avbildad i Dagens Nyheter 28.I 1975.
- 27 Ralph E. Shikes, *The indignant eye*, Boston 1969, p. 40.
- 28 Jean Adhémar, *Imagerie populaire française*, Milan 1968, fig. 73.
- 29 Se exempelvis A. Bertarelli, a.a., plansch 39.
- 30 J. López-Rey, a.a., I, p. 130.
- 31 A. Bertarelli, a.a., plansch 39, sista bilden.
- 32 P. Gassier, a.a., I, nr 264.
- 33 J. López-Rey, a.a., p. 211.
- 34 A. Bertarelli, a.a., pp. 53 ff.; jfr Camillus Wendeler, »Bildergedichte des 17. Jahrhunderts», *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, 1905, pp. 163–165.
- 35 J. López-Rey, a.a., pp. 181 ff.
- 36 *de Grafiek van Goya*, Rijksmuseum Amsterdam 1970, katalog nr 21, Afb. 19; de nedan nämnda bladen ibid., katalog nr 13 och 14.

Minnesord



12.6 1895–13.4 1975

# Hugo E. Pipping

Av Johan Åkerman

Hugo Pipping var humanist, ekonomisk historiker och nationalekonom. Släkten Pipping är en finländsk lärdomssläkt; hans farfars far var bibliotekarie och professor i lärdomshistoria vid Åbo akademi, hans far Hugo Pipping, som levde till 1944, var en framstående professor i nordisk filologi. Sonen Hugo kallades, även i familjekretsen, »Hugo E.» för att särskilja honom från fadern. En bror var professor i svenska språket, en annan i matematik.

Hugo Pipping d.y. var efter akademiska examina först bibliotekarie vid Helsingfors universitet. Han disputerade 1928 på en avhandling om myntreformen i Finland 1862, ett intressant ämne som fortfarande uppmärksammas. Hans sista stora arbeten, som utkom på 1960-talet, behandlar Finlands bankhistoria 1811–1914 och Nordiska Föreningsbankens historia 1862–1962. Dessa verk sluter sig på ett lyckligt sätt till författarens utgångsstudier. Det ekonomiska materialet framlägges mot den politiska och kulturella bakgrunden; den personhistoriska anknytningen gör framställningen levande. I detta sammanhang kan nämnas att Pipping under 1940-talet var generalsekreterare i den statliga produktionskommittén och ledamot av den rådgivande ekonomiska delegationen.

I *Landsbygdens sociala problem i Finland kring mitten av 1800-talet* betraktar Pipping skeendet från sociologiska synpunkter, därvid troligen påverkad av morbrodern, Edward Westermarck, den finländska sociologiska forskningens grundläggare. Läroboken *Finlands näringsliv*, som utkommit i flera upplagor, användes fortfarande i den akademiska undervisningen.

Pippings mest vägande insats är nog *Behov och levnadsstandard* (1935) och *Standard of living* (1953). Dessa skrifter betydelse är



dubbel: dels utgör de ett av de tidigaste nordiska bidragen till tvärvetenskaplig forskning på samhällsvetenskapernas område, dels vidgar de och fördjupar perspektivet på det dittills i anglo-klassisk anda formaliserade begreppet levnadsstandard. Författaren förebådar det moderna begreppet livskvalitet.

År 1848 övertog Pipping från J. V. Tallqvist redaktörskapet för Ekonomiska samfundets tidskrift, som under hans tjuguariga ledning utvecklats till en regelbundet utkommande kvartalstidskrift. Den försågs med en ganska omfattande recensionsavdelning som beaktar både finländska, skandinaviska och utländska skrifter.

Hugo E. Pipping var professor vid Svenska handelshögskolan 1934–1941 och vid universitetet i Helsingfors 1941–1958; sistnämnda år utnämndes han till kansler för Åbo akademi. Han blev hedersdoktor vid statsvetenskapliga fakulteten i Helsingfors 1955 och vid Uppsala universitet tio år senare. Han var ledamot av Finska Vetenskaps societeten, Finska historiska samfundet och Svenska Litteratursällskapet i Helsingfors – i sistnämnda förening blev han hedersledamot liksom i Ekonomiska samfundet i Helsingfors. Han var även ledamot av Vetenskaps societeten i Lund och av Göteborgs vetenskaps- och vitterhetssamfund.

Hugo Pipping var mångsidig; musiken betydde mycket för hans välbalanserade och harmoniska personlighet. Hans maka, Ella Pipping, har utgivit finstämda bidrag till förståelse av de finländska, svenska och engelska kulturkretsarna. De båda var min och min hustrus nära vänner under nära ett halvt århundrade – sedan det nordiska nationalekonomiska mötet i Stockholm 1931. Vi hade personlig kontakt även under krigsåren, då Hugos och Ellas äldste son stupade i »fortsättningskriget».

Jag kan ej bättre avsluta denna kortfattade nekrolog än genom att återgiva några meningar från professor Gösta Mickwitz' minnesartikel i *Ekonomiska samfundets tidskrift* (1975): »Som kulturpersonlighet och debattör personifierade Pipping begreppet 'attiskt salt'. Som forskare och biblioteksman satte han pålitlighet och noggrannhet i högsätet. Som akademisk lärare höll han ansvarskänslan och respekten för olika åsikter som ideal.»

# L. L. Hammerich

Av Erik Rooth

Louis Leonor Hammerich (1892–1975) var germanist men i en mycket vidare mening än i den hos oss vanliga, en vetenskapsman som sysslar med tysk språkforskning. Böcker och artiklar, signerade L. L. Hammerich, spred hans berömmelse även som litteraturforskare. Vi kan där se skillnaden mellan en dansk och en svensk germanist: av en svensk germanist får man inte begära, att han (hon) i skrift skall ha något väsentligt att säga om Goethes *West-östlicher Divan*, om Hölderlin eller Thomas Mann. En dansk germanist av Hammerichs typ strävar mot samma höga mål som hans kontinentala grannar, tyskarna, för vilka en Wilhelm Scherer står som det förvisso sällan nådda idealet: en i samma grad suverän språkman som en litteraturens konstnärlige bedömare och uttolkare.

Louis Hammerich var professor i *germansk filologi* vid Köpenhamns universitet. Här betyder *germansk* enligt gammalt mönster 'tysk'. Han har själv i titeln på en föreläsning, som han höll på 50-årsdagen av sin disputation den 7 maj 1968, låtit oss först, vad han menade med germanistik: »Germanistik – og andet. *Ett halvt århundrede i filologi* – den humanistiske videnskab, der beskæftiger sig med litteratur, sprog og historie.» Att »litteratur» här nämns först, är signifikativt.

När Louis Hammerich åren 1912 och följande gjorde sina lärospån som germanist, hände något, som skulle ha varit otänkbart i Sverige vid samma tid: hans bägge huvudlärare i tyska, den starkt spekulative Hermann Møller och den lärde Christian Sarauw, bägge av sträng junggrammatisk skola, påverkade lärjungen i riktning mot tysk litteratur, metrik och stiltforskning. Det var Sarauw som föreslagit ämnet för en av Filologisk-historisk Samfunds prisfrågor, »Kommentar til Heines Deutschland. Ein Wintermärchen». Den besvarades av Louis Hammerich 1912 och belönades med första priset.



31.7 1892–1.11 1975

Det var också Sarauw, som i januari 1913 rådde Louis Hammerich att ta itu med universitetets germanistiska prisfråga detta år, Johann Rothes Düringische Chronik 1421, som han fick den i Danmark mycket uppskattade guldmedaljen för (1914). Det var vidare Hermann Møller, specialist på germanska allitterationsdikter, som – åtminstone indirekt – inspirerade sin lärjunge till att välja ett metriskt ämne för sin dissertation (1918).

Titeln på dissertationen, *National og Fremmed*, är något överraskande. Det var från början Louis Hammerichs avsikt att följa von Platens, Heines och Immermanns litterära utveckling fram till den tidpunkt, då von Platen råkade i konflikt med sina bägge ungefär jämnåriga diktarebröder. Men han fick på grund av tidsomständigheterna avstå från sin tanke att undersöka den kulturpolitiska bakgrunden till dessa tres litterära skapelser och i stället inskränka sig till en studie av den rytmska tekniken hos Heine och von Platen.

I denna studie röjer han sin talang att bedöma de växlande tryckaccenter och tonhöjder, som utmärker dessa författare, men åtskilligt blev ändå kvar av den ursprungliga planen och man får många träffande omdömen om de bägge diktarnas konstnärliga läggning. Erinrar man sig motsatsen Tyskland–Orienten hos både Heine och von Platen och Tyskland–Frankrike hos Heine, så förstår man lättare titeln »National og Fremmed» som en kvardröjande rest av en gammal målsättning.

Att den litterära upplevelsen var något väsentligt hos Louis Hammerich, framgår även av titlarna på andra verk av hans hand: *Goethes West-östlicher Divan* (1932), *Grossherzogin Louise von Weimar – eine politische, keine schöne Seele* (1952), *Heinrich Heine som politisk digter* (1952). När han år 1921 på nytt tar upp studiet av Heines *Deutschland. Ein Wintermärchen*, visar han sig vara en rutinerad litteraturhistoriker, som med hjälp av Heines skrifter och brev söker tränga fram till den historisk-politiska bakgrunden för Heines vredgade verssatir, riktad framför allt mot den preussiska staten.

När han senare (1932) åter nalkas ämnet för sitt »speciale» vid magisterkonferensen, det orientaliska inflytandet på den tyska litteraturen, vars höjdpunkt var Goethes *West-östlicher Divan*, så gör han det med den estetiska litteraturforskarens psykologiska inlevelse. Han följer den mer än 60-åriga Goethe (Hatem) på hans hemliga väg till den 30-åriga Marianne (Suleika) och analyserar sensibelt och grannlaga deras korta kärlekslycka.

I en följskrift, *Zwei kleine Goethestudien. Der frühe west-östliche*

*Divan* (1962, s. 3) skriver han ett språk, som har inslag av Goethes eget: »Eratmend reitet der alte Olympier ostwärts, froh in aller Ferne, über seine Mütze nur die Sterne. Er sucht tiefsinnige Huris auf und bei einer leuchtet hohe Liebe.»

Med den ovanliga seghet och koncentrationsförmåga som utmärkte Louis Hammerich fortsatte han också sina rytmisk-metriska undersökningar från 1918 i *Zur deutschen Akzentuation* (1921). Boken vittnar om hans levande kännedom om den tyska prosans och versens innersta kärna, accenten och rytmen.

kärna, accenten och rytmen. Författaren fick i en recension av ingen mindre än A. Meillet (1922) följande intressanta karakteristik: »M. Hammerich est de ces hommes à l'esprit saussurien qui tiennent, d'une part, à embrasser tous les faits des développements qu'ils étudient, et, de l'autre, à ramener ces faits à des formules générales.»

Den litterära linjen i Louis Hammerichs författarskap, kombinerad med en annan av folkloristiskt märke, kan vi följa i skrifterna *Munken og Fuglen. En Middelaldersstudie* (1933) och *Visiones Georgii* (1930), ett lärt verk om riddaren Georgs visioner vid ett besök i en irisk vallfartsort, St. Patrick's Purgatory. Verket, som även omfattar en kritisk edition av den latinska texten, är ett talande exempel på författarens flit och stora intresse för medeltidsstudier. Louis Hammerich visar här en så djup kännedom om medeltida visionslegender, mirakler, predikolitteratur osv., att det föll sig naturligt, att man förvärvade honom som medarbetare i samlverket *Deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, där han skrev artiklar som »Brandan», »Fegefeuer», »Luzifers Sturz», »Mönch Felix», »Tundalus», »Visio S. Pauli».

Men det brospann, som man kan säga, att Louis Hammerichs litterära skrifter bildar, hade ännu starkare fästen, två ovanliga konstverk, bägge uppkomna på i dag icke längre tyskt område, det ena längst österut i Prag, den tyska borgerliga humanismens största skapelse, dialogen mellan bonden och döden, som berövat honom hans hustru, *Der Ackermann aus Böhmen* av Johann von Saaz, det andra längst västerut i Strassburg, den iriska sagan om Tristan och Isolde med dess trolldom och magi, som Gottfried von Strassburg efter ett fornfranskt epos omplanterade i tysk jord kort efter år 1200. Man kan ha rätt inbilla sig, att stilkännaren Hammerich kom att från början attraheras av det för bägge dessa konstverk trots alla olikheter gemensamma: den virtuosa stilen, i Gottfrieds fall den skolastiskt-retoriska formpoesin, i Johann von Saaz fall den rytmiskt-retoriska kansliprosan.

Louis Hammerich visade till en början i recensioner (1931 och 1934) av Konrad Burdachs och Alois Bernts mäktiga verk *Vom Mittelalter zur Reformation* sitt intresse för »die schönste und merkwürdigste deutsche Prosadichtung vor Goethes Werther» (1931, s. 185). Han ger Burdach och Bernt höga lovord, de har, menar han, även om de befinner sig på villovägar, »Schönes gefunden», men han påvisar också bristerna i deras Ackermann-text, grundade på felbedömning av de olika handskrifternas textkritiska värde. Han börjar nu själv en verksamhet som textkritiker, som skulle sträcka sig ut över mer än 30 år och utmynnar i en stor textedition tillsammans med G. Jungbluth (1951). Den skulle – det var hans avsikt – följas av en andra del, en kommentar.

Den heta striden om handskrifternas värde, som har en motsvarighet i striden om ABC-handskrifterna i Nibelungenlied, slutade smått tragiskt: den kostade honom vänskapen med den av honom beundrade Konrad Burdach, en av de stora tyska germanisterna, han blev oense – icke ovän – med sin medarbetare Jungbluth om textgrundvalen, han fick resignera i fråga om kommentaren. Så blev *Der Ackermann* – kanske i onödan – en av dessa torser, som så många forskare fått lämna efter sig.

Det andra av de nyss omtalade brofästena var arbetet *Tristan og Isolde før Gottfried von Strassburg*. Gottfrieds epopé var ämnet för Louis Hammerichs sista seminarieövningar (1957) och det var de utomordentligt grundliga förstudierna till dessa som Louis publicerade 1960. Han följer här med imponerande historisk och folkloristisk lärdom sagans upprinnelse i det gamla Irland, där det keltiska på ett förunderligt sätt smälts samman med det antika och kristna. Han visar, att det är på kymriskt område som sagotraditionerna mynnat ut i Arthurkretsen och därifrån gått vidare till Frankrike, där Thomas Tristan från omkring 1175 blev en roman och källa för Gottfried von Strassburgs lekande lätta penna.

Vi har hittills följt Louis Hammerich i hans vittra studier och konstnärliga värderingar. Innan vi övergår till den andra stora linjen i hans författarskap, den lingvistiska, skall vi ett ögonblick dröja vid hans studier i germansk rätt, som gör, att han för oss framstår som en germanist i Jacob Grimms mening. Uppslaget till dessa studier kom förmodligen vid sysslandet med *Der Ackermann*. Här förekommer ordet *zeter* 'nödrop'.

Hammerich jämförde *zeter* närmast med den lågtyska motsvarigheten *jodute* i en uppsats (1931) och vidgar i boken *Clamor. Eine rechts-*

*geschichtliche Studie* (1941) uppgiften till en på brett källmaterial från indisk, grekisk, romersk, keltisk och germansk rätt fotad exposé över av det juridiska begreppet 'clamor', 'gerüft'. I Tyskland har nödropet fått sitt klassiska uttryck i den sachsisk-thyringiska rätten. Först i den medellågtyska Sachsenspiegel framstår det emellertid som ett fullvärdigt juridiskt bevis på våldsgärning vid tagande på bar gärning. Louis Hammerichs skildring vittnar om ingående kännedom om germanska lagar. Däremot kan man kanske tveka om den övertygande karaktären av H:s etymologi för *zeter* och *tiodute*, *jodute*: \**zi-jot-hera* resp. \**ti-jod-uta* 'ut till kamp', varvid \**jot*, \**jod* förutsätter en i germanska språk eljest ej känd form \**jauð*. Förklaringen är i varje fall sinnrik.

Louis Hammerich kallade sig gärna och med rätta »ein alter Indo-germanist». Han var en lärjunge till Hermann Möller, halvtysken (i sina arbeten på tyska skrev Hammerich själv *Möller*), som inte tvekade att i sina tyska etymologier gå hur långt tillbaka som helst. Han var i 7 terminer elev till indologen Dines Andersen.

Hans viktigaste arbete som jämförande språkforskare är utan tvivel den stora uppsatsen i *Paul und Braunes Beiträge* 77 (1955), i den västtyska upplagan av denna gamla förnäma tidskrift, som otroligt nog 1955 delades upp i en västtysk och en östtysk, »volkseigne», upplaga, en absurditet i europeisk tidskriftshistoria. Här tar sig Louis Hammerich på bred indoeuropeisk basis an det mest paradoxala fenomen, som skiljer germanskan från indoeuropeiskan och fornhögtyskan från germanskan, de s.k. ljudskridningarna, förändringarna av de indoeuropeiska resp. germanska avspärrningsljuden *p*, *t*, *k* till motsvarande väsljud osv. Ingen har kunnat lösa problemet om denna gåtfulla förändring, som ändå synes ha skett fullt ljudlagsenligt, men de kloka ord av kritik och nya synpunkter som Louis Hammerich här fört fram kommer sannolikt, även som omstridda, att visa sig fruktbara.

Självständigare var enligt hans egen mening ett uppslag som han fick under sina pali-studier under Dines Andersen: det germanska svaga preteritets (jfr sv. *talade*) uppkomst (1921). Uppslaget var djärvt men fäste germanistikens skärpta uppmärksamhet på den 29-årige mannen med den stora produktionsförmågan. Följande år (1922) utnämndes Louis Hammerich till professor i germansk filologi vid Köpenhamns universitet. Det skulle dröja 20 år, tills det omstridda ämnet togs upp till förnyad behandling av Louis Hammerich, som så sent som 1972 utsattes för ett hetsigt angrepp av en dansk kollega. Angreppet tog

han med ro, övertygad om att lösningen en gång skulle komma efter eller nära hans egna linjer.

Som språkforskare hade Louis Hammerich ett spekulativt drag, delvis betingat av den receptiviteten, med vilken han följde Hermann Møllers undervisning. Denne hade liksom delvis de Saussure gett uppslaget till teorin om »laryngalerna» (en sorts stötljud i struphuvudet) och deras betydelse för den indoeuropeiska ljudutvecklingen. Det gåtfulla lockade Louis Hammerich, som inte utan framgång gick företeelsen inpå livet. Det är möjligt, att han här gick för långt och att recensenten av ett bidrag från år 1948 (*Laryngeal before Sonant*) hade rätt, då han säger: »a valuable new approach . . . His conclusions, however, are more ingenious than convincing».

Vid studiet av Louis Hammerichs produktion och personliga egenskaper frapperas man av den lätthet, varmed han satte sig in i olika främmande språk. Han fick tidigt intresse för nederländskan och skrev tillsammans med Martha Muusses en *Hollandsk Grammatik* 1930. Han nådde ett sådant mästerskap även i att tala språket, att han under åren 1946–47 fungerade som professor i Utrecht. Temat för hans installationsföreläsning var »Indeeling en ontwikkeling van het Germaans» (1946).

Än märkligare är hans snabba beslut (1931) och förmåga att göra sig närmare bekant med grönländskan. Han hade under diskussionerna inom Circle linguistique de Copenhague inspirerats att syssla med allmän lingvistik och trodde sig kunna utröna åtskilligt om språkstrukturer genom studium av ett icke-indoeuropeiskt språk. Han hade förmånen att här som introduktör få den kände William Thalbitzer. Redan 1936 kunde han framlägga det imponerande bidraget *Personalendungen und Verbalsystem im Eskimoischen*. Ett bevis på hans grundlighet men också på hans särskilda intresse för forskningsresor var hans vistelse på Grönland 1938 och på eskimåön Nunivak, väster om Alaska (1950 och 1952). På bägge ställen lärde han sig dialekten.

Louis Hammerich har villigt erkänt, att han knappast skulle ha förmått skriva sina arbeten om eskimåiskan utan stöd från den strukturalism som han lärt sig uppskatta i den nyss nämnda Circle linguistique, vars ledare var Louis Hjelmslev. Han fann det emellertid störande, att glossematiken mer och mer utvecklats till en sekt, vars trossatser blev sakrosankta. En viss förhävelse kunde onekligen märkas, då profeten själv (min iakttagelse) i Jacob Grimm och dennes historiska syn såg »endast en parentes i utvecklingen». Man behöver inte, som Louis



Hammerich, ha haft två junggrammatiker som lärofäder för att uppresa sig mot den förbittring, varmed begreppet tid, historia bekämpades i kretsen kring Hjeltslev. För Louis Hammerich som alltid velat stödja sina slutsatser på tillgängliga fakta var det naturligt att ställa forskningen inför frågan, om »la théorie philologique de M. Hjeltslev» möjligen skulle inverka ofördelaktigt på yngre kolleger och deras metoder. Han säger i *Acta philologica Scandinavica* 1950: »M. Hjeltslev a le génie de l'abstraction, mais il ne s'intéresse pas aux observations.» Han invecklades därmed i samma tidskrift 1952 i en strid med Paul Diderichsen, vars skrivsätt i motsats till »la gaie polémique de l'article de M. L.-L. Hammerich» väl må kallas ironisk i överkant.

Man kan på goda grunder anta, att Louis Hammerichs ganska stillsamma kritik mot glossematikens metoder hade ett förebyggande syfte, att han hade sina egna lärjungar i åtanke. I själva verket var vid sidan av forskningen den akademiska undervisningen en viktig del av hans vardag. En lång rad av läroböcker är talande vittnen. Här kan särskilt nämnas *Tysk fonetik* (1934) och *Inledning till tysk grammatik* (1935). Den senare betraktade författaren som ett svar på lingvistikretsens strukturalism och den förtjänar mer uppmärksamhet än som kommit den till del. Det har redan i samband med hans forskning om Tristan och Isolde framhållits, hur väl han förberedde sina seminarieövningar. Märkligt är också, att han lade ner så mycken tid på samhörigheten med studenterna. »Formand» blev han i Studentersamfundet 1922 och skänkte detta även senare en varm förståelse.

»Förståelse» är ett nyckelord i Louis Hammerichs karaktär. Det är därför han blev en brobyggare av rang. Få led mer än han, när de internationella vetenskapliga kontakterna bröts under 40-talets förra hälft. Intet var därför naturligare, än att han efter kriget blev en av de glansfullaste presidenterna i den internationella föreningen för germansk språk- och litteraturforskning (IVG). Den internationella uppskattning han fann, återspeglas även i de 8 hedersdoktoraten (nordiskt rekord?), bl.a. i Lund 1968.

Louis Hammerich väljer ofta ordet *Brücke* och liknande för sina titlar på böcker och artiklar: »Die deutsche Brücke. Wie romanische Fremdwörter den Norden erreichen» (1936), »Kulturbeziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien» (1937), »Wechselwirkungen zwischen dänischer und deutscher Kultur» (1953), »Holland-Danmark» (1945), »Irland og kontinentet i middelalderen» (1970). Han ivrade för det nordiska samarbetet och övertog gärna ledarskapet för

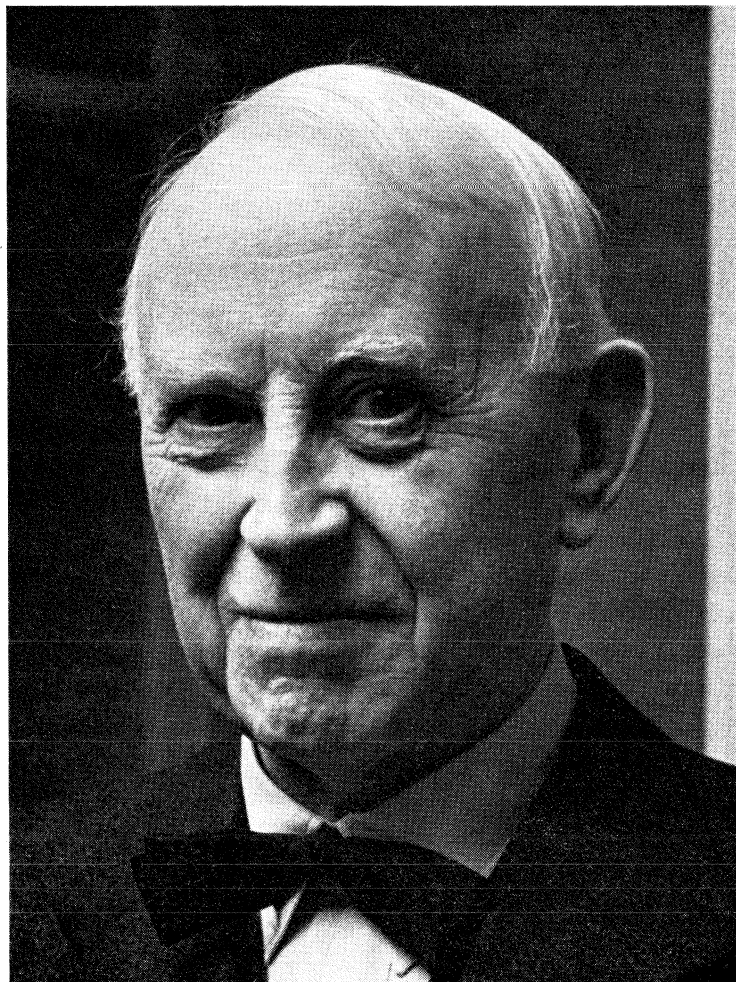
kongresser. Deltagarna i Kongressen för folklivsforskning i Odense 1952 erinrar sig gärna den skicklighet och det danska gemyt, varmed han som preses ledde förhandlingarna och i sitt välkomstanförande talade om Danmark som kulturbro mellan kontinenten och Norden.

Det finns dock ögonblick i dansk historia, då »förståelsen» sättes på svåra prov. Detta gäller särskilt något, som man väl kunde kalla »det danska dilemmat», förhållande till det expansiva Tyskland. Man kan här iaktta en kluvenhet i den danska folksjälen. I gamla sönderjydiska släkter, som fördrivits av »preussarna», har i enstaka fall avogheten kunnat växa till hat, i andra har känslan av tacksamhetsskuld för det tyska kulturarvet varit ett viktigt inslag. Louis Hammerich intog här en klok gyllenemittposition. Han härstammade själv från en sönderjydisk ämbetsfamilj. Hans farfar var den siste danske polismästaren i Flensburg. Ändå anslöt han sig efter det första världskriget till den måttfulla linje, som H. V. Clausen företrädde.

Även efter andra världskriget, som blev den svåraste prövningen, fann Louis Hammerich försoningens ord i en krönika i Politiken 31.1 1960: »Vi skal hjælpe og dulme og mildne; vi skal hæge om nyt liv. Men vi skal søge at glemme det onde og altid huske det gode. Thi den, der lader had og hævn lue over graven, giver ny næring til fordommens baal.»

Louis L. Hammerich kan inte tänkas utan Clara (»Claes») Hammerich, »De tu voro ett» och förenades också i »Duo», memoarer i två oskiljaktiga delar (1973). Claras del var, som Louis tyckte, den »morsommeste». Det är sant, hon hade en medfödd humor. Medfödd var även hennes flit: hon översatte mer än 300 romaner och andra böcker, däribland många nederländska (flamländska inte mindre än holländska) och bidrog därmed på sitt sätt till Danmarks goda förbindelser med Belgien och Holland.

Clara Hammerich var spirituellt och levnadsglad. Hon blev lätt medelpunkten, även när Louis och hans kollega Carl Roos med sina studenter och studentskor kom över till Lund på 30-talet. De bägge professorerna tävlade i vältalighet och studenterna visade i teaterföreställningar, vad en dansk student med tyska i sitt »hovedfag» kunde prestera. Louis och Clara förde också alltid glädjen med sig, när de gästade Vetenskaps societeten i Lund, där de trivdes gott bland vänner och kolleger.



13.2 1894–20.11 1975

# Herman Siegvald

Av Bertil Pfannenstill

Professor Herman Siegvald avled den 20 november 1975, efter ett verksamt liv i folkbildningens och universitetets tjänst. Efter sin utbildning som folkskollärare tjänstgjorde han som lärare i Malmö och vid folkskoleseminariet i Lund. Från 1934 till sin utnämning 1947 till professor i psykologi och pedagogik vid universitetet i Lund var han folkskolinspektör för Sydsånes västra inspektionsområde. Hela hans yrkesverksamhet har sålunda varit förlagd till Skåne och under en längre tid till och med till »söder om landsvägen», där hans födelseort var belägen. Han föddes nämligen i Lilla Beddinge den 13 februari 1894. Hans fader var lokförare och hörde följaktligen till den lägre medelklassen. Mången kanske vill se Herman Siegvalds verklighetssinne och stora arbetsförmåga som ett uttryck för den geografiska och familjesociala miljö han växt upp i. Med sitt stora intresse för människotyper skulle Siegvald nog finna det fullt på sin plats att själv bli bedömd från typpsykologiska aspekter, varmed han arbetade så mycket i sin forskning.

När Herman Siegvald blev professor i dubbelämnet psykologi och pedagogik (i vissa sammanhang kallat det »odelade ämnet pedagogik»), stod han inför en krävande uppgift. Själva ämnet var stort och särskilt delämnet psykologi upplevde en dynamisk tid vad gällde såväl metoder som problem. Och den explosion i studentantalet, som skedde efter kriget, utsatte detta ämne för stora påfrestningar, då alla lärarkandidater skulle läsa ämnet. Något lättare blev det naturligtvis, när ämnet delades och Siegvalds professur (1955) kom att omfatta blott psykologin. Emeritus blev han 1960.

Man måste beundra Siegvalds arbetsförmåga. Han fick år efter år föreläsa inför en fullsatt Carolinasal, examinera hundratals studenter

varje termin, administrera en tungrodd och personalfattig institution samt åtaga sig en mängd uppdrag som ju alltid hör ihop med professors-ämbetet och detta i synnerhet då ämnet starkt efterfrågas i de samhälleliga sammanhangen. Därför fick han också många offentliga uppdrag: ledamot av domkapitlet, av kyrkofullmäktige och kyrkoråd, styrelsemedlem i Centralbyrån för populära vetenskapliga föreläsningar etc. Att det ofta lyste sent på nätterna i fönstren till hans ämbetsrum högst upp i tornet till Lundagårdshuset, behövde därför inte väcka någon förvåning.

Siegvalds vetenskapliga verksamhet faller huvudsakligen inom två områden: de psykologiska könsdifferenserna och den experimentella typpsykologin. Till det förstnämnda problemområdet hörde framför allt hans stora doktorsavhandling, *De intellektuella könsdifferenserna* (1944), en avhandling på 1.300 sidor i två volymer, förmodligen den största avhandlingen som »spikats» här i landet. Han höll på med den i femton år, och den påbörjades sålunda ungefär vid den tid som dåvarande ecklesiastikministern sökte föreslå åtgärder för att begränsa doktorsavhandlingarnas omfång. I Siegvalds fall accepterar man gärna omfånget: avhandlingen är faktaspäckad och någon utfyllnad med tom retorik finner man inte. Och trots dess omfång och torra fakta hade åhörarna på Siegvalds disputation inte tråkigt: lite varstans i salen kunde man se professorer och docenter helt uppslukade av att pröva den egna intelligensen med hjälp av de test som Siegvald återgav i sin avhandling.

Otvivelaktigt var många av testfrågorna mycket fyndigt formulerade för att få fram inte bara den s.k. allmänintelligensen utan också de olika slagen av mera speciell intelligens. Den metod Siegvald använde för denna uppgift var faktoranalys. Det är sällan som denna metod använts på ett så stort material – inte mindre än 23.000 elever från folkskolor, kommunala mellanskolor och läroverk omfattades av undersökningen. Liksom i flertalet av Siegvalds skrifter finner man även i doktorsavhandlingen en grundlig genomgång av litteraturen om det undersökta problemet, ett tecken på Siegvalds grundlighet och arbetsflit. Även metodologiskt är avhandlingen väl genomförd, och särskilt gäller detta den statistiska bearbetningen av materialet.

Av Siegvalds undersökning framgår, att pojkar och flickor är lika med hänsyn till allmänintelligensen, men pojkarna är överlägsna i matematik och teknik, medan flickorna är överlägsna pojkarna i språk – och kanske också i skolfлит. Siegvald hade redan 1935 fått fram lik-

artade faktorer i »Undersökningar rörande studentexamen» (Festskrift tillägnad Axel Herrlin). Denna skillnad i specialbegåvningen mellan könen är ju välkänd, men Siegvald ger en mera nyanserad bild. Flickorna tycks kunna lösa vissa matematiska problem lika bra eller bättre än pojkarna om problemen rör personliga relationer eller släktskapsförhållanden. Det framgår bl.a. av följande testfråga: »Ett sällskap bestod av en äldre man och hans hustru, deras två söner med sina hustrur samt fyra barn från var och en av sönerns familjer. Av hur många bestod sällskapet?» Detta problem hade sålunda flickorna så gott som från alla åldersgrupper löst bättre än pojkarna.

Inte heller de geometriska frågorna är helt entydiga med avseende på den begåvningsart de mäter. Bland annat mäter de visualiseringsförmågan, som enligt Siegvald är mer utpräglad hos pojkarna än flickorna, varför flickorna här lider av ett dubbelt »handikapp». I följande fråga kan sålunda flera begåvningsfaktorer ingå: »Bertil bor i en stad, där alla gatorna är raka och går i norr och söder, öster och väster. Om Bertil i denna stad går mot söder och sedan tager av (= vrider) först åt väster, sedan åt höger, i vilket väderstreck kommer han då att gå?» Siegvald är här fullt medveten om att orsaken till att pojkarna klarar denna fråga bättre än flickorna, *kan* sammanhånga med pojkarnas och flickornas olika lekar: pojkar leker till exempel med tennsoldater. Siegvald tar dock inte helt avstånd från tanken på att det också kan föreligga en konstitutionell faktor.

Denna svåra avvägning mellan de sociala och de konstitutionella faktorerna var något tidstypiskt för psykologin. Siegvald var mera medveten om de sociala faktorerna än som kanske framgår av hans undersökningar. Han påpekar sålunda, att pojkarna är flickorna överlägsna när det gäller originalitet och självständigt tänkande, uthållighet och viljestyrka i lösandet av mera komplicerade uppgifter, men att det kanske här kan vara fråga om uppfostran eller andra miljöfaktorer. Vidare understryker Siegvald att män och kvinnor har samma allmänintelligens. Än viktigare är, att Siegvald med skärpa påpekar något som fortfarande inte alltid uppmärksammas i debatten om de psykologiska könsskillnaderna, nämligen att variationerna i specialbegåvning är större mellan individerna som sådana än mellan könen. Man får därför enligt Siegvald inte ens onyanserat säga, att kvinnor är mer språkbegåvade än män och män mera matematiskt begåvade, utan man bör alltid spörja, vilken man eller vilken kvinna det är fråga om.

Sådana balanserade slutsatser när det gäller att praktiskt tillämpa

den psykologiska vetenskapens resultat finner man redan i hans tidigaste skrifter: *Lärarpsykologi och lärarutbildning* och *Om kroppsaga* (båda skrifterna från 1932). Särskilt i den sistnämnda skriften intar han en för den tiden mycket progressiv ståndpunkt, och hävdar att kroppsagan är ett uttryck för ett föråldrat uppfostringssystem och måste principiellt förkastas. Man kan fortfarande betrakta denna skrift som en mönsterigill översikt av agaproblematiken, såväl pedagogikhistoriskt som psykologiskt. Hans väldokumenterade skolhistoriska exposé ger den rätta bakgrunden för bedömning av hur andligen förödmjukande agan kan vara och att den inte blott kan åstadkomma livslånga kroppsskador utan också göra all inläring omöjlig, då skrällen för agan hindrar barnet från att redogöra för vad det kan. Gentemot alla dem som uttalar tacksamhet mot föräldrar och lärare för att de fått stryka i sina unga år och därmed blivit bra människor, undrar Siegvald stillsamt, om icke samma goda resultat hade kunnat uppnås med ändamålsenligare metoder.

När Siegvald i och med sitt förordnande som docent 1945 inledde sin aktiva akademiska karriär, påbörjade han sitt andra stora forskningsprojekt, experimentell typpsykologi. Experimentalpsykologin hade från början varit Siegvalds huvudintresse, och han påpekade ofta, att han här ville knyta an till den förste innehavaren av ämnet pedagogik i Lund, Axel Herrlin, som ju hade skapat och utrustat det första experimentalpsykologiska laboratoriet vid Lunds universitet. Och vad vidare gällde själva typpsykologin kunde Siegvald också se ett fullföljande av en lundatradition. Psykiatriprofessorn Henrik Sjöbring hade ju genom sin på klinisk erfarenhet uppbyggda konstitutionspsykologiska system kommit att bli skolbildande för den lundensiska psykiatrin. I sin artikel »Experimentell typpsykologi» (ingående i Festskriften till John Landquist, 1946) redogör Siegvald bl.a. för oscillationsfenomenet och hur det utformas hos olika människotyper. Enklast kan man förstå detta fenomen om man själv ser på sådana gestaltpsykologiska figurer som går under benämningen figur-grund, t.ex. Rubins profil-pokal bild, som ibland ser ut som två kvinnoansiktsprofiler, ibland en vas eller pokal. Siegvald ville nu få fram om frekvensen blickförändringar hos en person hade något att göra med personens konstitutionstyp. För att blott nämna ett exempel från Siegvalds forskningsresultat, visade det sig att subvalida människor (alltså vitalsvaga människor med begränsad ut hållighet enligt Sjöbrings typlära) har flera växlingar i genomsnitt än flertalet andra typer. Detta kan sålunda ses som ett tecken på att en

sådan människa lätt blir uttröttad, orkar inte längre att ha blicken koncentrerad på ett visst sätt. Siegvald upptäckte samma reaktioner hos neurastenikern.

Typpsykologiska metoder använde Siegvald också i sitt sista projekt »Människor med mindrevärdeskomplex» (Tredje nordiska psykologmötet i Helsingfors 1953. Förhandlingar, 1954). I denna undersökning använde han inte blott Sjöbrings konstitutionsteori utan också Kretschmers och Jungs. Han fann sålunda, att den subvalide mer än den supervalide tenderar att ha mindrevärdeskomplex, den schizotype mer än den cyklotyme, den introverte mer än den extroverte. Siegvald menade sig också kunna vederlägga den grundteori, som upphovsmannen till läran om mindrevärdes känslorna, wienläkaren Alfred Adler, hade utgått från, nämligen att det är de kroppsliga lytena som spelar den största rollen för uppkomsten av mindrevärdeskomplexen. Siegvald fann vidare, att mindrevärdeskomplexen inte är så vanliga som Adler och många andra psykologer vill göra gällande. Att Siegvald här kommit till ett annat resultat kan naturligtvis bero på den hos honom mera vetenskapligt nyanserade framställningen med klara distinktioner mellan mindrevärdesmedvetandet, mindrevärdes känslor och mindrevärdeskomplex. Det är blott de sistnämnda, alltså komplexen, som utgör objektet för Siegvalds undersökningar. Ett av Siegvalds viktigare resultat är också, att det inte är mindrevärdeskomplexet, som ger upphov till en neuroticism, utan det är neurosen som är orsak till mindrevärdeskomplexet, även om individen kan komma in i en djävulscirkel, så att mindrevärdeskomplexen i sin tur förstärker neurosen. Siegvald finner slutligen, att neurosen inte, som Adler ville göra gällande, har sin grund i individens strävan efter makt, utan mera i en strävan efter att bli socialt accepterad, vilket framträder särskilt under pubertetsåldern. I och med denna undersökning kom Siegvald att uppmärksamma de sociala faktorernas betydelse i en människas utveckling, något som han tidigare blott kunnat antyda men som nu klarare kunde framträda i och med att han kompletterat sina experimentalpsykologiska metoder med »sociologiska»: intervjuer, enkäter etc. Därmed kan han också lättare förklara varför kvinnan i större utsträckning än mannen löper risken att drabbas av mindrevärdeskomplex.

Siegvald efterlämnade intrycket av en forskare som ställde höga krav på vetenskaplig grundlighet, metodologisk noggrannhet och försiktighet vid tolkningen av de vetenskapliga resultaten. Han undvek alla »äventyrligheter» – för att nu citera ett uttryck som han själv gärna



## *Bertil Pfannenstill*

använde. Samma kloka försiktighet utmärkte honom också i hans arbete med de offentliga uppdragen. Inom de ämnen Siegvald representerade har det varit lätt att ryckas med av fantasifulla tolkningar av de psykiska processerna och att hänge sig åt pedagogiska utopier. Mot denna bakgrund kan man inte nog uppskatta Siegvalds forskargärning med dess fasta grund i saklighet och objektivitet.

# Algot Werin

Av Bernt Olsson

Algot Werin gav en av sina böcker titeln *Utfärd och hemfärd*. Titeln säger mycket om honom själv. Han var i ovanligt mått trogen sin hembygd och hemort, den geografiska och den andliga. Han föddes i Västra Sallerup i Skåne, hela hans studietid och hans verksamhet på skilda områden var förlagda till Lund, ett par mil från födelsebyn, och där fick han också sluta sitt liv. Hans läsning och forskning i litteraturen ter sig som utfärder, från vilka han alltid åter vände hem, till det djupast egna, eller – som han själv säger i *Utfärd och hemfärd* – »resor i nuet och i minnet, i historien och litteraturen; utfärder som även är hemfärder; upptäckter, eller iakttagelser, som är igenkänningar».

Inget i den unge bondpojken liv sade att hans framtid skulle bli litteraturforskarens. Inget utom ett ljust intellekt. Den ende sonen till en bonde borde gå i faderns fotspår. Men vid den tid då pojken framtid började diskuteras fann fadern sig tvungen att överge jordbruket. Därmed löstes band som kanske annars hade bundit honom vid gården. Han drogs också tidigt till litteraturen sedan han börjat upptäcka den stora diktningen. I sin självbiografiska bok *Gamla tiden* med den lagerlöfska men något förbryllande undertiteln »Ur ett barns memoarer» har han berättat om skolpojken möte med Tolstojs novell »Herre och dräng» och det intryck detta gjorde på honom.

Föräldrarnas flyttning till Lund gjorde att Algot Werin fick en »normal» skolgång med studentexamen vid Lunds katedralskola 1912, det år han fyllde tjugo. På hösten samma år började han sina studier vid universitetet. Lund 1912 var präglad av den skarpa brytningen mellan nytt och gammalt. Lidforss levde ännu, hade året förut kommit tillbaka från Uppsala, nu som professor. Algot Werin drogs till en början åt radikalismen och gick in i föreningen D.Y.G. Men han mötte



19.10 1892-2.12 1975

också en mildare, mera eftersinnande radikalism, hos Hans Larsson. Om denne talade han på gamla dar gärna och med värme; man vill tro att han fått ett bestämmande inflytande över den unge studenten.

Filosofi läste Algot Werin både för Hans Larsson och Efraim Liljeqvist men utan att ta betyg. Det blev i stället litteraturen han kom att ägna sig åt. Till valet medverkade inte bara att litteraturhistoria då betraktades som ett centralt humanistiskt ämne utan även att Lund ägde två unga, inspirerande lärare: Fredrik Böök och Albert Nilsson. Bägge vände sig under 1910-talet särskilt till romantiken och Tegnér. Bägge kom att i hög grad bestämma Werins väg som forskare, Böök genom sin biografisk-psykologiska metod, Albert Nilsson genom sin idéhistoriska orientering. Samma väg som Werin gick hans vän och skolkamrat Göran Lindblad. Sedan även Olle Holmberg anslutit sig bildades en vänskapstrio, som kom att märkas utåt och fick stor betydelse inåt.

För Böök, som nu blivit professor, disputerade Algot Werin 1923 på avhandlingen *Carl Jonas Love Almquist. Realisten och liberalen*. Det var bara kort tid efter det att Olle Holmberg disputerat, även han på en avhandling om Almquist, och det kunde kanske tyckas som om Werin blivit skymd av den snabbare vännen. Böök dömde annorlunda. I brev till Per Hallström skriver han om Werin: »Han är inte lika energisk som Olle Holmberg, men i grunden väl så mycket efter mitt sinne» och om avhandlingen att den »är på sitt sätt finare och mognare än Olle Holmbergs, fast den kanske innehåller mindre nytt». Ironiskt nog var det Olle Holmberg som frejdigast anammat Bööks idéer från 1910-talet om den inre biografien, medan Werin fäste mer vikt vid de yttre kriteriernas vittnesbörd. 1923 hade emellertid Böök själv börjat flytta sina positioner. Avhandlingen gav högsta betyget men inte något docentstipendium, eftersom de båda som ämnet ägde redan var upptagna. Algot Werin fick söka sig till universitetsbiblioteket, där han tjänstgjort redan tidigare. Först 1929 erhöll han docentstipendium, vilket han innehade till 1934.

Biblioteksåren på 20-talet fylldes till stor del med textutgivning, som Böök lagt i sin lärjunges händer. Av Almquists *Samlade skrifter* utgav Werin åtta volymer med varianter och kommentarer. För Svenska Vitterhetssamfundet tog han sig an utgivningen av Vitalis-Sjöberg. Den egentliga forskningen kunde han ta upp i större omfattning sedan han erhållit docentstipendium. På olika håll tryckte han flera uppsatser, främst om svenskt och europeiskt 1800-tal. Huvudverket blev den

stora undersökningen av Tegnér's centrala diktning: *Från Det eviga till Mjältsjukan* som kom 1934. I denna förenas Bööks biografiska metod med Albert Nilssons idéhistoriska i en gedigen och mångsidig tolkning av de dikter, som markerar Tegnér's väsentliga utveckling som diktare.

När tiden för docentstipendiet höll på att gå ut var Werin nödsakad att se sig om efter en varaktigare försörjningsmöjlighet. Konkurrenten var svår om de få professurer som fanns. Han gjorde då sitt livs lyckokast. Med hjälp av sparade medel satte han 1934 Gleerups förlag, som råkat i ekonomiska svårigheter, på fötter. Som chef för förlaget verkade han ända tills han 1948 kallades till den nyinrättade andra professuren i litteraturhistoria i Lund. Genom Werin's insatser erhöll Gleerups förlag efterhand en säker ekonomi, och dess verksamhet vidgades åt olika håll.

För den nya professuren var Algot Werin den självklare kandidaten. Förlagsverksamheten hade visserligen hindrat honom från att ge ut något nytt större arbete. Flera mindre uppsatser hade dock kompletterat bilden av honom som en av de främsta kännarna av svensk 1800-talslitteratur. Werin blev professor vid den tid, då den stora tillströmningen av studenter började, och det blev svårt för honom att få tiden att räcka till för egen forskning. Under professorsåren hann han dock göra stora förberedelser till det som skulle bli hans andra centrala verk, tvåbandsmonografen över Vilhelm Ekelund. Werin fick under de tio år han verkade som professor inte uppleva glädjen att leda en elev från hans första studier fram till doktorsgraden. Men han följde sina elevers fortsatta arbete med största intresse sedan han lämnat professuren, och långt fram i tiden var han den självklare gästen vid disputationmiddagar hos forna elever. Och fastän flera av hans elever sökte sig till perioder och ibland även metoder, som egentligen var honom främmande, omfattade han deras arbete med all välvilja och uppmärksamhet. Det var kanske inte så mycket nya grepp man lärde på hans licentiatseminarier. Men man fick lära kritiskt sinne och common sense. Med varsam hand leddes de elever tillbaka som hängett sig åt ungdomliga utsvävningar.

Det blev Algot Werin förunnat att uppleva en lång rad emeritiär, med i stort sett bibehållen hälsa och produktionsförmåga. Under de första åren gav han ut den stora monografen över Vilhelm Ekelund. Den var i det mesta ett pionjärarbete. Men den var också något annat. Sällan har föremålet för en litteraturvetenskaplig undersökning stått sin utforskare så nära. Den ringsjötrakt där Ekelund vuxit upp kände

den något mer än tio år yngre Werin så väl från sin barndom. De miljöer där Ekelund levat var Werin väl förtrogen med. Ekelunds orientering i europeiskt 1800-tal och sedan alltmer i klassisk litteratur var också till stor del Werins. Hela vägen kunde Werin dock inte följa diktaren. Det sena kryptiska författarskapet stod han främmande för. Men det är karaktäristiskt för Werins syn på de krav som bör ställas på forskaren, att han inte, trots divergensen, gjorde sin monografi färdig utan avbröt den då han nått ingången till den kryptiska diktingen.

Från Ekelund sökte sig Werin till en annan diktare, som både litterärt och mänskligt blivit viktig för honom: Goethe. 1967 gav han ut en stor bok med titeln *Goethe – lyrikern*. Han följer där samma metod som i Tegnérboken. Men medan det i denna var helt naturligt att låta de viktiga dikterna bestämma framgångssättet var greppet att reducera framställningen till att gälla lyriken djärvt ifråga om Goethe. Och redan att som svensk ge sig i kast med Goethe var djärvt, då så många tyskar gått före, senast Emil Staiger som i tre band följt Goethe från början till slutet. Trots att Werins bok inte i egentlig mening kan sägas vara originell väckte den så stor uppmärksamhet att en tysk utgåva har blivit planerad.

Ännu ett större arbete hann Algot Werin fullborda innan solen gick ned. Han hade länge velat göra en ny tolkning av vissa av Tegnérns dikter och han kände sig inte helt tillfreds med att den gamla boken slutade med Mjältsjukan. Under sina sista år skrev han en ny Tegnérbok, vars andra del blivit utgiven posthumt. Med den kom Werin att följa Tegnérns hela utveckling, från de tidiga diktförsöken till sjukdomsårens kaotiska diktplaner.

Algot Werin tillhörde inte det världsfrämmande slaget av forskare – om nu någon kunde tro det om en duglig förlagschef. Hans människointresse och praktiska förmåga gjorde sig gällande på flera områden. Under många år i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet verkade han som recensent i *Ord och bild*. Bl.a. gjorde han där översikter över årets produktion av essayer och romaner, vilka vittnar om vidsträckt läsning. Det är där en verklig liberal kritiker som skriver, men mot romanexperiment, där han såg intresset var större för formen än för skildringen av sanna och levande människor, ställde han sig tveksam. Varmast förefaller hans håg vara för essayistiken, som kanske hade sin största tid i Sverige just då och som han f.ö. själv odlade. Både tidigare och senare kunde han framträda som kritiker i dagspressen, men då

bara när det gällde böcker som intresserade honom särskilt.

Då man i Lund planerade att fira hundraårsminnet av Tegnér's död med att stifta ett Tegnér'samfund var Werin en av påskyndarna. Under flera år verkade han som samfundets ordförande och drev energiskt publiceringen av skrifter av och om Tegnér. Även i Ekelundssamfundet var Werin en drivande kraft och medverkade till utgivningen av Ekelunds brev. 1950 invaldes Werin i Samfundet De nio. Även där gjorde sig hans energi gällande. Under många år redigerade han De nios tidskrift, *Svensk litteraturtidskrift*. Här är platsen att särskilt ihågkomma de insatser Algot Werin gjorde för Vetenskapssocieteten. Protokollen visar – och många kan med minnet vitsorda – att han redan 1925 blev revisorssuppleant och att han året därpå kom in i styrelsen. 1928 till 1932 var han Societetens sekreterare, 1933 till 1937 dess vice praeses. Vid sin bortgång stod han sedan lång tid som senior och hedersledamot i Societeten, och han omfattade den alltid med varmt intresse.

Algot Werins varma känsla för människor yttrade sig även i stor gästfrihet. Han tyckte om att se folk omkring sig. Gärna bjöd han samman gamla och unga, därför att han behövde båda slagen och därför att han ville skapa kontakter. I djupet av hans väsen låg också en religiositet. Det var inte något han talade om, men man märker den i hans författarskap, såsom i framställningen av det religiösa hos den unge Goethe och hos Tegnér. Werins kritik av 1937 års psalmbok och dess behandling av de gamla psalmerna hade väl också en grund i denna religiositet.

I sin forskning och i sin skiftande verksamhet var Algot Werin sällsynt trogen den linje han gjort till sin. Han följde ännu under de sista åren noga med vad som hände inom litteraturen och kunde ofta förvåna mycket yngre vänner med att börja diskutera en ny roman eller diktsamling som de inte hunnit läsa. Men hans egentliga intresse var dock bestående. Det gällde 1800-talets humanistiska och klassicistiska tradition och dess utlöpare in i 1900-talet, med namn som Goethe, Tegnér, Fredrika Bremer, Pontus Wikner, Hans Larsson, Ekelund, Lagerkvist, Thomas Mann. Härifrån kunde han göra utfärder, åt skilda håll. Men de följdes alltid av hemfärder. Eller rättare: de var samtidigt hemfärder.

Som hos få andra forskare kände man hos Werin det nära sambandet mellan liv och forskningsobjekt. Den humanistiska och klassicistiska traditionen gav Algot Werin det han sökte i litteraturen, insikt om livet, förmåga att se allt ur större perspektiv, balans och harmoni.

# Sixten Belfrage

Av *Gösta Holm*

Under decennier kunde besökarna på universitetsbiblioteket i Lund se en högvuxen men böjd gråhårsman med hörapparat, som verkade mer intensivt engagerad i forskning än de flesta. Det var Sixten Belfrage. Synsvårigheter, nästan blindhet, och annan ohälsa tvingade till slut bort honom från forskarbordet. Han avled den 18 maj 1976.

Sixten Belfrage föddes 27 juli 1883 i Lidköping som son till lasarettssysslomannen Wilhelm Mauritz Belfrage. Ännu inte fyllda 18 år tog han mogenhetsexamen vid H.A. Läroverket i Skara 1901 och skrevs in vid Uppsala universitet samma år. Han blev fil. kand. 1905 (med ämnena grekiska, latin, nordiska språk, historia, geografi, teoretisk filosofi och estetik med litteratur- och konsthistoria).

Efter ett förordnande som andre lärare vid Hola folkhögskola i Ångermanland läsåret 1907–08 återvände han till Uppsala och avlade licentiatexamen i december 1909. Provår vid H.A. Läroverket i Uppsala 1911–12 följdes av lärartjänstgöring vid Fjellstedtska skolan och folkskoleseminariet i Uppsala åren 1912–15.

För Belfrage stod nu olika levnadsbanor öppna. Han hade trivts som lärare på Hola och vid seminariet. (Om hans pedagogiska intressen vittnar f.ö. flera skrifter.) Han kunde också tänka sig en bana som kulturjournalist. Utan tvivel hade han förutsättningar för det yrket. Han var en uppskattad bidragsgivare till många tidningar och tidskrifter. Svenska Dagbladet räknade honom en tid som en av sina mera fasta medarbetare på kultursidan.

Men Belfrage valde till slut varken lärarens eller kulturjournalistens yrke. I stället antog han 1916 ett erbjudande från chefen vid SAOB att komma till Lund och ordboksredaktionen. Det är troligt att en viktig orsak till beslutet att flytta till Lund var ordboksarkivets särskilda





27.7 1883-18.5 1976

möjligheter för en avhandlingsskrivare med Belfrages intressen.

Som student i Uppsala hade Belfrage kommit in i kretsen kring Adolf Noreen, som uppmuntrade honom till självständigt forskarbete. Det blev livsavgörande för Belfrage. Noreen var själv inte stilforskare, men i hans seminarium mottogs alla intresseriktningar med samma uppmuntran och tolerans.

Året efter sin kandidatexamen, alltså 1906, publicerade Belfrage sitt förstlingsverk som språkforskare. Det var rent grammatiskt och hade titeln »Om attributiva bestämmingars anslutning till förleden i sammansatta substantiv». Det hade diskuterats i Noreens proseminarium. Uppsatsen behandlar en problematik, som sedermera har tagits upp och gjorts känd av Erik Wellander (t.ex. i uppsatsen om Varm korvgubbe 1954). Men Wellander är mycket mer fördömande. Denna Sixten Belfrages förstlingsuppsats har av en senare forskare på området, Åke Åkermalm, fått omdömet »skarpsinnig».

Efter denna lyckade debut som grammatiker orienterade sig Belfrage alltmer mot stilistiken och litteraturvetenskapen.

Doktorsavhandlingen, *Stilistiska studier över sammansättningarna i sjuttonhundratalets svenska litteratur*, ger mer än titeln lovar. Den inleds med ett kapitel om den svenska renässans- och barockdiktens komposita. (Belfrage torde vara den förste i Sverige som använder ordet *barock* som en stilterm.) Huvuddelen av boken kommer som naturligt är att handla om ett franskt stilinflytande, som efterhand avlöses av ett tyskt, som nådde sin höjdpunkt med romantiken. Båda strömningarna hade betydelse för de svenska skaldernas bruk av sammansättningar.

Belfrage behandlar givetvis inte sammansättningar i allmänhet och ur alla synpunkter. Det är »sådana, vid vilka ett estetiskt syfte är knutet». Och hans huvudsyfte är inte att karakterisera individuella författarstilar ur kompositas synvinkel utan att sätta in de enskilda författarna på deras plats i stilutvecklingen. – Något som avgörande skiljer Belfrages doktorsavhandling från flertalet moderna stilistiska arbeten är att den är alldeles fri från statistiska tabeller. Belfrage har i vissa fall övervägt att nyttja statistik, men avstår därför att det, som han säger, »torde stöta på åtskilliga vanskligheter». Lite av ringaktning för träaktigt räknande tycker man sig finna i en passus som »Det kan hända att man skulle kunna räkna ut att *himla*-ssgrna äro mindre talrikt förekommande än *gud*-ssgrna» (s. 111). Helt fri från numeriska uppgifter är avhandlingen emellertid inte. Och statistik, siffror efterlyste Belfrage

självt i en recension ( *Arkiv för nordisk filologi* 1934) av Margit Abe-nius' *Stilstudier i Kellgrens prosa*.

I sin anmälan av Nils Svanbergs bok *Verner von Heidenstam och Gustaf Fröding. Två kapitel om nittitalets stil* ställer Belfrage skarpt formulerade och alltigenom berättigade krav på stilforskarens metodik:

Men denna särställning, som man kan inrymma åt de stilistiska undersökningarna, utesluter i ingen mån de allmänna fordringar i metodiskt hänseende som varje språkvetenskaplig undersökning måste söka att motsvara. Ämnets art får icke leda till avsteg från den omsorgsfulla och metodiska analysen, som ensamt förmår sätta noggrant verifierade och formulerade stilistiska fakta i det inre sammanhang med varandra och med stilutvecklingen i stort som allena kan ge verkligt vetenskapliga resultat. Ett än så spirituellt och elegant skrivsätt kan icke överskyta, om det brister häri.

Strax efter disputationen 1920 blev Belfrage docent, men inte i den stad där han promoverats utan i ordboksstaden Lund. Docenturen, som hade den ovanliga beteckningen »Svensk stilistik», var ingen titulärdekorat; under en följd av år (1921–34) gav Belfrage en uppskattad kurs i stilistik för blivande lärare. I varje fall i Lund var dylik undervisning något tidigare okänt. Belfrage kvarstod som docent fram till 1940, då professuren i svenska fick ny innehavare.

Belfrages mest kända arbete är nog *Gustavianska dikter i stilhistorisk belysning* (1923). Förordet visar, att boken hade ett klart pedagogiskt syfte och ambitioner, som för nutidens lärare i svenska kan te sig fantastiska. Belfrage uttalar förhoppningen, att hans analyser skall vara till nytta för modersmållärarna på gymnasiet. På den tiden lästes Kellgren, Leopold och Lidner allmänt i läroverken. Att den gustavianska tidens »mera typiska dikter» var »en källa till stolthet» för sin tids »vittra kultur i Sverige» är ett historiskt faktum som det »tillhör svensk litterär bildning att äga förståelse för». Få böcker kunde vara mer lämpade än Belfrages att göra en insats för det syftet; att målet inte nåddes är inte författarens fel. Det är värt att notera, att Belfrage kan ägna en så kärleksfull forskarmöda och en så lyhörd analys åt dikter, som till sitt innehåll och sin syftning måste ha stått utomordentligt långt från de ideal han ställde upp för sitt eget liv.

I sitt stilstudium drogs Belfrage gärna till litteratur, vars språkbruk är religiöst förankrat. Den bakgrunden har uppenbart hans intresse för Linnés stil som han behandlade i två uppmärksammade uppsatser. Han kunde visa att Linné arbetade intensivt inte bara som naturforskare

utan också, åtminstone ibland, som stilist. Linné skrev inte »som det föll honom in», som en tidigare forskare påstått. Han kunde fila och forma om, tills han nått det pregnanta, åskådliga uttrycket och en effektiv rytm.

Flera viktiga bidrag av Belfrages hand rör äldre metrik. Här hade han en god grund att stå på genom sin förtrogenhet med grekisk och latinsk vers på originalspråken.

I mitten av 1910-talet strävade SAOB:s redaktörer ännu med bokstäverna *B* och *C*. I femte bandet, som kom ut 1917, förekom redan artiklar av den nyblivne medarbetaren Belfrage, bl.a. *bock* och *borr*. Belfrage medarbetade sedan i alla band t.o.m. det nittonde, vilket hinner in ett stycke på bokstaven *P*. Han lämnade alltså bidrag till mer än tre fjärdedelar av alla band, som utarbetats innan hans aktiva tid ändades, dvs. efter 35 år; räknar man med allt som kommit ut intill nu (januari 1977), 26 band, så förekommer artiklar av Belfrage i långt mer än hälften.

Belfrages livsinriktning och hans stora kunskaper på de kyrkliga och religionsvetenskapliga områdena kom att få betydelse också för hans gärning som ordboksredaktör. Det var ingen tillfällighet, att det anförtroddes åt honom att skriva den stora och viktiga artikeln *kyrka* med alla dess sammansättningar och avledningar. Till samma sfär hör artiklarna *nåd*, *offer* och *pastor*. En tanke låg nog också bakom då Belfrage tilldelades orden *människa*, *orgel* och *olymp*. – I november 1930 trycktes ordboksartiklarna *helg* och *helgon* skrivna av Sixten Belfrage. Den 7 december samma år överlämnades en festskrift till Yrjö Hirn, och där ingick en artikel av Sixten Belfrage med titeln »Helgonen i svensk romantisk dikt». På båda hållen finner man bl.a. ett citat från Thorild: »O Rousseau, Rousseau sublime . . . Min själs helgon!» Till behandlingen av sammansättningarna med *helgon* i festskriftsartikeln har SAOB lämnat ett rikt material. Den tjsning som helgonglorian innebar för romantiken och i synnerhet nyromantiken kontrasterar Belfrage effektivt mot upplysningstidens dystra syn på medeltidskyrka och helgondyrkan.

Andra spår från ordboksredaktörens verkstad (eller i varje fall resultat av SAOB:s miljöinflytande) torde vara ett antal uppsatser (särskilt i *Nysvenska studier*) om enskilda ord och uttryck av helt profant snitt.

Som mogen forskare var Sixten Belfrage avgjort litteraturvetenskapligt orienterad filolog, inte lingvist. Att han emellertid höll sig oriente-

rad om utvecklingen på skilda områden av språkforskningen visade han på mer än ett sätt.

Sedan Bengt Hesselman med främst dialektgeografisk metod lyckades slutgiltigt lösa frågan om vem som har författat Göta Kämpavisa, har många svenska språkforskare sökt lokalisera och författarbestämma anonyma texter. Sixten Belfrage producerade sig inom denna genre med uppsatsen »Översättningen av Reyncke Fosz 1621» (*Nysvenska studier* 1924). Belfrage visar, att textens språk har många likheter inom ordförråd, ordböjning och ljudskick med svenska dialekter i Finland och med språket i äldre finländska texter. Särskilt är likheten påfallande med språket i skrifter av Sigfrid Aronus Forsius, som var nylänning, född i Helsingfors. Mot undersökningsmetodikerna kan man väl invända, att Belfrage inte gör någon fullständig inventering av de olika språkdragens utbredning i svenska dialekter utan i flertalet fall nöjer sig med ordboksuppgifter om finländska mål. Men det är trots detta en överväldigande sannolikhet för att Belfrages resultat är riktigt, alltså att Forsius har översatt dikten. Den språkgeografiska undersökningen kompletterades nämligen med studier av vissa andra företeelser, som alla pekar mot Forsius. Resultatet bekräftades strax därpå av C. A. Dymling, som samtidigt med Belfrage hade studerat problemet och kommit till samma slutsats.

En både kvantitativt och kvalitativt betydande del av Belfrages produktion är mer eller mindre rent litteraturvetenskapligt inriktad eller, för att bruka en vidare beteckning, litteraturorienterad; annat hör närmast till lärdomshistorien. I ämnesvalet speglas ofta Belfrages kristna engagemang.

Åren 1931–32 publicerade Belfrage *Studier i svensk reformationslitteratur*. I fem kapitel behandlar han där problem rörande bibelöversättning, Olaus Petris författarskap och Gustav Vasas kyrkopolitik. Det torde framför allt vara förtjänsterna hos denna lärda och skarpsinniga skrift som kom teologiska fakulteten i Lund att promovera Sixten Belfrage till hedersdoktor 1956.

I Svenska vitterhetssamfundets arbete med den väldiga utgåvan av Runebergs samlade skrifter gjorde Belfrage en viktig insats. Tillsammans med Gunnar Castrén utgav han del 10 (dvs. kommentaren till *Dikter I–III*) och del 11 (dvs. kommentaren till *Strödda dikter*). Ensamt stod han för del 13: 1 (dvs. kommentar till *Psalmer*). Detta kommentararbete drog stor fördel av Belfrages förtrogenhet med SAOB och hans obegränsade tillgång till ordbokens samlingar.

Redan den faktsäckade inledningen till psalmkommentaren är en hel liten bok. Arbetet avkastade flera biprodukter, bl.a. uppsatsen »Runebergs psalmer» (*Samlaren* 1966) och »Runeberg i psalmbokskommitténs arbetsutskott» (*Historiska och litteraturhistoriska studier* 1967). Belfrages insats på detta område är grundläggande för Runebergforskningen. Svenska litteratursällskapet i Finland visade sin uppskattning av Belfrages verk som Runebergforskare med ett hedersledamotskap.

Säkert var det Carl Carlsson Gyllenhielms i skrift dokumenterade kristna tro och hans förtröstansfulla ståndaktighet i fångenskapen som fängslade Belfrage, när han beslöt att fördjupa sig i Gyllenhielms författarskap. Resultatet blev det omfångsrika arbetet *Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet*, som kom ut i denna societets skriftserie 1955. Här utreder Belfrage med utomordentlig noggrannhet och stor lärdom förutsättningarna för Gyllenhielms författarskap, hans litterära förebilder och idévärld.

Belfrage intresserade sig emellertid inte bara för äldre diktning. Verklig forskning om nyare litteratur bedrev han väl egentligen inte, men han följde med, och han kommenterade även i tryck. Hans verksamhet på detta område hör till den kvalificerade populärvetenskapen.

Bilden av Sixten Belfrages personlighet blir mycket ofullständig, om man inte framhåller hans ideella engagemang, framför allt inom nykterhetsrörelsen och folkbildningsarbetet, två områden som för övrigt i stor utsträckning sammanföll för Belfrage. Han medverkade bl.a. i Johan Bergmans nykterhetstidskrift *Mimer* och i tidskriften *Unga krafter*. Han var redaktör för SSUH:s tidning *Polstjärnan* 1912–juli 1914. – Folkbildningsidealismen kom Belfrage bl.a. i kontakt med, då han var lärare vid Høla folkhögskola. Rektor där var då Johan Sandler, far till Rickard Sandler. Belfrage blev Rickard Sandler och Oscar Olssons medkämpe. Som popularisator i skrift verkade han särskilt genom litterära och kulturhistoriska bidrag i tidskrifterna *Unga krafter*, *Verdandi* och *Ariel* (Nationaltemplarorden).

Intentionen att nå en bredare allmänhet är tydlig också i boken *Johan Ludvig Runeberg i sin religiösa utveckling*, utkommen på J. A. Lindblads förlag 1917. Boken är inte bara litteraturbiografisk och som sådan vetenskapligt grundläggande, den är också i hög grad en personlig bekännelse av Sixten Belfrage.

Efter Hitlers maktövertagande studerade Belfrage nazismen på ort och ställe och skrev sedan boken *Nationalsocialismen framför portarna*

(1933). Titeln är en varning. Författaren ryser »för framtidsperspektivet, då tysk arrogans... skall uppstå i milliondubblad gestalt och framstå för världen som det tyska folkets sanna anlete». Han reagerar mot jedeförföljelser, koncentrationsläger och rättslöshet. Han ser den evangeliska kyrkans farliga ställning, sedan nazisternas Deutsche Christen blivit en maktfaktor, och han jämför Karl Barths skrift *Theologische Existenz heute* med Luthers teser i Weimar: »Den representerar en moralisk heroism av det slag som alltid utgjort en av mänsklighetens arvklanoder.» Men satanismen hos Hitler och hans gelikar genomskådade Belfrage först senare under 1930-talet. Nazismens avgrundsdjup, det att han åsåg den moraliska nihilismens revolution bakom den aningslösa ungdomens hänförelse, det kunde han 1933 – som många andra vid den tiden – inte uppfatta. Man kan i det fallet dra paralleller mellan Sixten Belfrage och en annan konstnärligt känslig svensk, nämligen Karin Boye.

Dikt var för Belfrage inte bara ett studieobjekt. Hans litteraturhistoriska forskning hade en djup förankring i hans personlighet; han inte bara skrev om skönlitteratur, han diktade också själv. Den lilla boken *Vägar och vidder* (1918) är en samling starkt personliga betraktelser, skisser och små noveller; där finns också ett poem. En lågmäld, men enträgen förkunnelse är det dominerande draget. – Diktaren med språket som instrument kommer till synes också i många av Belfrages vetenskapliga skrifter, särskilt de stilistiska studierna. Hans språk livas av allusioner, bilder och jämförelser och kan få en skämtsam udd.

Sixten Belfrage var en humanist-lärd av gammalt märke, med ett brett register. En av hans närmaste umgängesvänner under 20- och 30-talen har givit denna sammanfattande karakteristik: »Han hade kraften att hela tiden vid sidan av sin dagliga gärning som ordboksman odla sina egna forskningsdomäner. Där vandrade han om kvällarna såsom i sin egen lustgård och umgicks med reformatorerna, med Carl Carlsson Gyllenhielm och kanske framför allt med Johan Ludvig Runeberg. För honom var också det andliga livet någonting mycket väsentligt. Han var en sökare, som trängde djupt och aldrig förlorade fotfästet.»

Arbetskamraterna på Svenska akademiens ordboksredaktion, dit jag själv i många år hörde, upplevde honom som en gladlynt, harmonisk människa, som inte hade långt till ett muntert skratt. Som flertalet andra redaktörer utarbetade han sina artiklar hemma och kom till skriptoriet mera sällan, för de nödvändiga kontrollerna, för att hämta

eller avlämna partier och för de obligatoriska reviderläsningarna. De sistnämnda evenemangen, då redaktörerna läste varandras artiklar omedelbart före rentryckningen, kunde någon gång bli känsloladdade. Men kring Sixten Belfrage stormade det aldrig.





6.5 1909–22.3 1976

# Jerker Rosén

*Av Lars-Arne Norborg*

Jerker Rosén hade djupa rötter i den skånska jorden. Både på fäderne och moderne härstammade han från sydvästkånska slättbönder, från Flädie och Glostorps socknar, och han bevarade hela livet nära kontakter med denna sin ursprungsmiljö. Hans far, folkskolläraren Nils Rosén i Genarp, beskrivs som en praktisk och utåtriktad man, på lediga stunder framgångsrik biodlare och träsnidare. De intellektuella impulserna tycks i första hand ha kommit från modern, Bengta Persson.

Sina skolstudier bedrev Jerker Rosén i Lund och därifrån var vägen kort till Alma mater Carolina, där han 1933 tog sin ämbetsexamen. Hans yrkesplaner var länge obestämda och växlande. Starkt idrottsintresserad – han var en tid skånsk mästare i tresteg – funderade han ett slag på att bli gymnastiklärare. Under den första studenttiden tänkte han sig snarast en framtid som folkhögskollärare, och det var endast uppmaningar från Gottfrid Carlsson och Olle Holmberg som förmådde honom att fortsätta sina akademiska studier utöver magistern. I valet mellan historien och den sköna litteraturen var det till en början den senare som lockade honom mest.

Också sedan han våren 1939 beträtt den akademiska lärarbanan, förblev Jerker Rosén Lund och Skåne trogen. De planer han välvt att under docenttiden ta upp ett internationellt ämne och göra arkivresor på kontinenten omintetgjordes av krigsutbrottet. Destinationsorten för de resor han liksom de flesta av hans generationskamrater de närmaste åren fick göra blev »någonstans i Sverige». Under de korta forskningsperioderna mellan inkallelserna blev arbetsplatsen i huvudsak UB i Lund, och ämnena måste väljas därefter. Också lärargärningen kom i allt väsentligt att fullgöras i Lund. Ett kort gästspel 1953–1954 som professor i Uppsala blev endast en parentes i en nästan livslång lunda-tillvaro. När hans lärare Gottfrid Carlsson samma år avgick med pension, mottog Jerker Rosén sin gamla fakultets kallelse att bli hans

efterträdare. Han följde den av allt att döma gärna. Det var i Lund han kände sig hemma.

När Jerker Rosén några år in på 30-talet började sina högre vetenskapliga studier, präglades den lundensiska historikermiljön av två kraftfulla och var på sitt sätt betydande forskarpersonligheter, Gottfrid Carlsson och Lauritz Weibull. Mellan dem rådde vid denna tid en stark motsättning. Striden om unionsbrevet från Kalmar, dess innebörd och rättsgiltighet, »Kalkmarkriget», hade nyss utkämpats. Det bör kanske påpekas, att meningsskiljaktigheten inte gällde de moderna källkritiska principerna. Även om Gottfrid Carlsson inte på samma sätt som Lauritz Weibull lade den forskningsstrategiska tyngdpunkten på källkritiken, betraktade och utnyttjade han den som ett nödvändigt och självklart hjälpmedel. Det var ett arv från den hjärneska skolan i Uppsala, där han fått sin vetenskapliga fostran. Men där hade han också lärt sig att vidga perspektiven i tid och rum och att sätta de realhistoriska sammanhangen i centrum.

Jerker Rosén lärde av båda professorerna, men det var Gottfrid Carlsson som blev hans handledare. Under hans ledning gjorde han sitt gesällprov, avhandlingen *Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder* (1939). Han visade sig där behärska både den djupborrande källkritiken och analysen av de större sammanhangen. Med klar blick för svagheten i den främsta berättande källan, Erikskrönikan, byggde han konsekvent sin framställning på urkundsmaterialet. Eftersom detta var fragmentariskt krävdes en betydande kombinationsförmåga för att nå resultat. Här kom Jerker Roséns fantasi och idériakedom i hög grad till sin rätt. Ur något som förut tett sig som ett förvirrande kaos av snabba politiska och militära omskiftningar lyckades han skapa begrip- liga sammanhang.

De första docentåren sammanföll med beredskapstiden. Den forskning som under denna period blev möjlig låg i doktorsavhandlingens förlängning. I flera till omfånget begränsade medeltidsstudier demonstrerade han samma kombinationsrikiedom och samma källkritiska skarpsinne som i doktorsavhandlingens.

Med den säregna arbetsintensitet som kännetecknade honom lyckades Jerker Rosén under de senare krigsåren muta in ett nytt givande forskningsschakt, Skånes försvenskningshistoria. Det centrala arbetet på detta område är »Skånska privilegie- och reduktionsfrågor» (1944). Som titeln anger behandlades där i första hand reduktionens genomförande i Skåne och den skånska adelns privilegieförhållanden. Men

perspektivet vidgades till att omfatta också de sociala och politiska förändringarna i Sverige under 1670- och 80-talen, särskilt enväldets genombrott.

Sina rön om försvenskingsprocessen i Skåne kunde Jerker Rosén sätta i samband med den svenska stormaktens allmänna politik mot sina erövrade provinser i Scandiauppsatsen »Statsledning och provinspolitik under Sveriges stormaktstid» (1946). Denna studie torde kunna betraktas som en av höjdpunkterna i hans produktion. Hans förmåga att se stora linjer och sammanhang kom här helt till sin rätt, samtidigt som framställningen vilade på en solid bas av empirisk grundforskning och därför trots det magistrala greppet aldrig hamnade i lösliga spekulationer.

Genom sina försvenskingsstudier hade Jerker Rosén kommit in på den karolinska epoken. Denna linje i hans forskning fick en fortsättning bl.a. i det band av *Den svenska utrikespolitikens historia* som behandlade tiden 1697–1721 (1952). Till tidevarvets centralgestalt, Karl XII, behöll han till skillnad från sina föregångare en känslomässig distans – kanske var det hans skånska provinsialism som gav honom denna möjlighet. Med kylig objektivitet analyserade han kungens diplomati, och i detta ljus framstod inte Karls politiska förmåga som överväldigande, allraminst i jämförelse med hans svågers och efterträdare. Som en recensent uttryckte saken: »det svenska uret har inte gått från tolv till ett i fråga om skötseln av utrikespolitiken» (Lönnroth).

Från karolinerna vände Jerker Rosén snart tillbaka till medeltiden, men nu med en ny inriktning. Det i den lundsiska historikermiljön under det utgående 40-talet aktuella kameralistiska intresset hade fångat honom – inspirationen tycks han ha fått genom sitt opponentskap på Sven A. Nilssons avhandling *Krona och frälse i Sverige 1523–1594*. Hans viktigaste verk på detta nya område var *Kronoavsöndringar under äldre medeltid*, där han effektivt avlivade den vitt spridda föreställningen, att den svenska staten ursprungligen ägt ett kolossalt egendomskomplex, Uppsala öd, som nästan helt skulle ha förskingrats under perioden 1250–1350. Tvärtom kunde han visa, hur gällande avsöndringsförbud i allt väsentligt respekterats, och hur motståndet mot avsöndringar hänger samman med kraven på garantier mot nya pålagor och extraskatter.

Om man till allt detta lägger, att Jerker Rosén före sin professorsutnämning påbörjat de forskningar som skulle leda fram till *Studier i Erik XIV:s höga nämnd* (1955) och att hans många fakultetsopposi-

tioner inte sällan gav upphov till väsentliga inlägg i forskningsdebatten, står det klart att han var ovanligt väl förberedd för sin verksamhet som handledare. Som sådan hade han att tillgå inte bara en ovanlig klokhet och förmåga till överblick utan också en omfattande förstahands- erfarenhet av olika slags problem och material. Han hade i själva verket bedrivit grundforskning inom alla epoker från 1000- till 1700-talet.

Jerker Rosén saknade all likhet med anekdotens professor som vid underrättelsen om sin utnämning lade ner pennan mitt i en mening för att aldrig ånyo upptaga densamma. Trots stora administrativa och pedagogiska bördor fann han alltid tid att forska och skriva. De nya krav som hans ämbete ställde på honom gav dock hans produktion en delvis annan inriktning än under de gyllene docentåren då han fritt kunnat välja de uppgifter som fängslade honom mest. När de stora studentkullarna under 50- och 60-talen stormade mot de historiska institutionernas portar, blev behovet av en sammanfattande lärobok i svensk historia påtagligt. Jerker Rosén anförtroddes den ansvarsfulla uppgiften att skriva det första bandet, omfattande tiden fram till och med det stora nordiska kriget. Han löste den på ett lysande sätt. Med sin djupa insikter och sin stora forskningserfarenhet behövde han inte riskera att gå vilse i detaljernas snårskog. Överblick, linjer och sammanhang blev verkets signum, inte trots utan tack vare lärdomen. De resonerande bibliografierna blev magistrala sammanfattningar av en forskningsutveckling som han kände inifrån och själv givit väsentliga bidrag till. Genom att hans text bildade stommen i de fem första banden av det stora verket *Den svenska historien* blev han för den tid den omfattade den nu levande svenska generationens historielärare framför andra.

Lund universitets 300-årsjubileum 1968 gav Jerker Rosén tillfälle att återigen få syssla med det som av mycket att döma skänkte honom den största tillfredsställelsen, arkivalisk grundforskning. På hans lott föll att skildra universitetets öden från dess begynnelse till 1709. Han kunde i detta arbete utnyttja inte bara sina insikter i den skånska försvenskingsprocessen utan också den kunskap om universitetsadministration och studentsociala förhållanden som han förvärvat som mångårig och skicklig dekanus och som initiativkraftig och populär inspektor i Smålands nation. När Sven Edlund hastigt rycktes bort, åtog han sig att i hans ställe fullborda också verkets andra del, omfattande tiden 1710–1789. Hans förberedelser var långt framskridna och han glädde sig åt att som emeritus helt få ägna sig åt forskning i sitt kära univer-

sitets hävder. Det är ur skilda synpunkter djupt tragiskt att detta inte beskärdes honom.

Människan Jerker Rosén skulle man kunna karakterisera med orden koncentration, rättrådighet, medmänsklighet.

Hela sin stora energi och arbetsförmåga koncentrerade han på forskarens och universitetslärarens livsuppgift. Som många andra vetenskapsidkare var han besatt av en forskningslidelse som gav föga utrymme åt andra intressen och aktiviteter. De vackraste sommardagar kunde han sitta med nerrullade gardiner vid sitt med excerpter och uppslagna böcker belamrade skrivbord. Det hindrade honom inte från att vara ytterst generös med sin tid, när hans studenter eller hans universitet behövde honom. Några större engagemang utanför denna sfär hade han inte. Detta kan åtminstone delvis förklara hans särskilt under vissa perioder enastående produktivitet. Han levde enligt diktarordet: »Wer gross will, muss sich zusammenraffen; in der Begrenzung zeigt sich erst der Meister.»

Sträng rättrådighet var ett utmärkande drag för Jerker Rosén både vid hans vetenskapliga bedömningar och i hans administrativa verksamhet. Att utnyttja sin position för att gynna de intressen han företrädde var honom främmande. Enligt hans egen bedömning ledde hans långa dekanat snarast till ett visst missgynnande av den egna institutionen. Hans samvetsömhet gjorde nog ofta beslutsfattandet till en plåga för honom. I vetenskapliga sammanhang blev rättrådigheten till en starkt markerad objektivitetssträvan. Jonas Hallenbergs maxim, att en god historiker skall vara utan parti, religion och fädernesland tedde sig för honom som ett eftersträvansvärt och i viss mån uppnåeligt ideal. Som andra människor hade han åsikter om liv och samhälle och gav gärna uttryck åt dem i kamratliga diskussioner. Men han ansåg det vara en fördel som historiker att inte utåt markera anslutning till något värdesystem eller politiskt parti.

Som administratör och universitetspolitiker präglades Jerker Rosén av mjukhet, koncilians och förmåga att finna samlande lösningar. Ytterst bottnade detta säkert i en medmänsklighet som inte var mindre äkta för att den var stillsam och fri från känslsamhet. På sin institution påstod han sig ibland föredra en rå men hjärtlig ton. Hans egen ton var dock alltid mera hjärtlig än rå. Anspråklös, vänlig, omtänksam, auktoritativ genom sin klokhet och erfarenhet men alls inte auktoritär – så kommer inte minst hans närmaste medarbetare på Historiska institutionen att minnas honom.



9.3 1920–5.10 1976

# Gunnar Qvarnström

Av *Louise Vinge*

Det var en märkligt utrustad person som år 1956 flyttade från Uppsala till Lund för att bli docent vid den litteraturvetenskapliga institutionen här. I allt vad Gunnar Qvarnström gjorde som forskare och människa uttryckte sig omedelbart artistisk sensibilitet, fantasi och energi, och han höll rika och mångskiftande kunskaper och intressen i ständig verksamhet. Med pigg och intensiv nyfikenhet utforskade han den nya miljöns mänskliga möjligheter.

Egentligen kom han ännu längre norrifrån. Han var född 1920 i en sågverksbygd norr om Härnösand. När industriverksamheten där hans far var huvudkassör lades ner 1931, flyttade familjen till Härnösand med betydligt försämrade villkor. Gunnar Qvarnström blev student där 1939, och fast hans akademiska bana förde honom först till Uppsala och sedan till Lund förblev den ångermanländska kusten alltid hans verkliga hemtrakt. Feriernas studier, arbete och rekreation förlade han självklart dit i hela sitt liv. Då han läste nordiska språk gjorde han ortnamnsundersökningar i Härnösandstrakten, och åt Härnösandsförfattaren Birger Sjödin ägnade han sina nybörjararbeten som litteraturhistoriker.

Anton Blanck var hans förste lärare i litteraturhistoria, och det var en väldig plan på ett arbete om norrländsk skönlitterär prosa som först ritades upp för hans avhandling. Under Viktor Svanbergs ledning kom ämnet att mer och mer avgränsas. Han släppte aldrig intresset för författare som Olof Högborg, Gustaf Hedenvind-Eriksson, Birger Sjödin och Martin Koch, men det blev Ludvig Nordström ensam som fick bli föremål för doktorsavhandlingen.

Det var naturligtvis tacksamt att göra grundliga ekonomiska, sociala och personhistoriska studier i den stad som också var avhandlingsförfattarens egen. Men ämnet gav också anledning till utblickar på den



europiska konsten och tänkandet. Det säregna perspektiv som Nordström anlägger då han beskriver sin utopiska världsstad, en sorts flygperspektiv, kunde idéhistoriskt förbindas både med futurismen och med Bergsons åskådningssätt. Men den verkliga forskarlidelsen ägnade Gunnar Qvarnström åt att undersöka hur detta elevationsmotiv, som visade sig vara rikt förgrenat i texterna, var rotat i författarpersonligheten. Nordströms »visionella erfarenhet» sökte han först få belyst från mystikforskningens håll men fann till sist bättre stöd i psykiatrin. Med allt rikare indiciematerial gjorde han det sannolikt att det rörde sig om ett epilepsiartat fenomen. Idén presenterades redan i en uppsats i *Samlaren* 1951, men det var när den framställdes i den färdiga avhandlingen *Från Öbacka till Urbs. Ludvig Nordströms småstad och världsstadsdröm* (1954) som den väckte uppmärksamhet – och förargelse.

Från avhandlingen går trådar till alla Gunnar Qvarnströms senare verk, så disparata de än kan synas. Hans exceptionella idérikedom och forskarlust skickade honom i de mest skiftande riktningar. Han hade bland annat följt journalisten och samhällskritikern Nordström i spåren till skogsindustrin i Ådalen, och kontakterna där ledde till att han fick i uppdrag att skriva Väija-Dynäskoncernens historia, vilket han genomförde under tiden närmast efter disputationen. Det är ett stort arbete, som dock aldrig har befordrats till trycket. – Till norrlandsförfattarna, och i synnerhet Nordström, återkom han senare ofta i olika sammanhang – bland annat hade han vid sin bortgång förarbeten gjorda för en antologi av Nordströms samhällskritiska artiklar, ett intresse som han hade återupplivat under intrycket av de politiska rörelserna vid 60-talets slut.

Men han kunde också vidareutveckla metodiska grepp från avhandlingen på helt andra författare eller studera motivtyper som han hade hittat hos Nordström i helt annat material. I Hjalmar Bergmans författarskap fann han en grupp av motiv som var starkt emotionellt laddade, beskrivningar av ångestfyllda krampanfall till vilka är knuten en djursymbolik som också fick ge den färdiga studien dess namn: *I Lejonets tecken* (1959). Det finns, visade han i sin analys, vissa oklara förbindelser mellan Bergmans skildringar av sjukdomsupplevelser och arvsskräck och av konstnärlig inspiration. I den här boken lämnade Gunnar Qvarnström det biografiska utanför och forskningsarbetet gick helt in mot texterna med en metod som han i den då aktuella nya kritikens anda kallade »vanlig innanläsning», men som var betydligt mer: det var med en osedvanlig uppmärksamhet, djärv – ibland väl

djäv – kombinationsförmåga och stark inlevelse som han arbetade sig in i en »autonom fantasivärld» med en av skräck genomträngd livskänsla och visade betydelsefulla grundstrukturer i den. Det som boken mer låter ana än säger rent ut om skapandets neurotiska bas är kanske det mest fascinerande i den. Den har genom sin upptäckarglädje och sin intensiva och personliga framställningskonst väckt åtskilliga studenter till insikt om att det finns hemligheter att söka i konstnärliga litterära texter, just i texterna själva, och det är en sällsynt förtjänst.

I Nordström-undersökningen hade Gunnar Qvarnström kommit att intressera sig för flygperspektivet på världsstadsutopin. Att det hade en lång tradition bakom sig visste han. I *En Goethebok till Algot Werin* (1958) bidrog han med en stor uppsats om »Faust och flygkonsten». Den slutar med ett konstaterande av att dramats estetiska gestaltning i viss mån är en följd av diktarens befattnings med naturvetenskapen, och att sådana samband är värda att undersökas på ett större material. Detta var han i själva verket redan i färd med att göra; det han kallade »det astronautiska motivet» följde han från antiken in i barocken med sin bok *Dikten och den nya vetenskapen* (1961). »Det naturvetenskapliga fältet och dess etiska miljö låter sig nämligen bekvämt överblickas från detta särskilda område», alltså spekulationerna om flygning inom och i synnerhet utom jordatmosfären. »Det har dessutom», fortsätter han, »direkt eller indirekt, samband med den utopiska eller antiutopiska litteraturgenren». Det var en lång idé- och lärdoms-historisk resa genom ett ofta svårtillgängligt material som han här företog sig. Det litteraturhistoriska utbytet blev emellertid delvis oväntat. Under sina studier av flygmotiv i Miltons *Paradise Lost* upptäckte han överraskande samband mellan motiv och struktur: den centrala delen av det gudomliga frälsningsverket skildras genom en celest flygfärd, som har placerats i diktverkets mittpunkt. Han fann att talsymboliska proportionsförhållanden bestämmer radantal och ordplacering i dikten, och han kom därmed in i den pytagoreiska filosofins mystiska matematik. Fascinerad av de nya uppslagen som samtidigt var oerhört svåra att övertygande visa bärkraften av, lät han boken sprängas av dem. Den matematiska strukturen i *Paradise Lost* fick mer uppmärksamhet än som kanske var lämpligt »med hänsyn till savoir vivre inom motivforskningen», som han själv uttryckte saken i bokens förord.

Det var nödvändigt för honom att vidareutveckla sina resonemang om de talsymboliska strukturerna på ett internationellt språk och i kontakt med specialister på engelsk litteraturhistoria. I två arbeten,

*Poetry and Numbers. On the Structural Use of Symbolic Numbers* (1966) och *The Enchanted Palace. Some Structural Aspects of Paradise Lost* (1967) förstärkte han sin argumentation och utvidgade sin tes.

När han från sin tjänst som forskardocent, som han hade fått 1963 och som 1968 hade omvandlats till ett icke tidsbegränsat förordnande, sökte en professur, ställdes han inför en kritik som fäste sig mer vid det äventyrliga än vid det fruktbara i hans arbeten, och han drogs in i lönlösa och upprivande befodringsstrider. Det här sammanföll i tiden med den radikala studentopinionens häftiga kritik av det akademiska etablissemanget och ifrågasättandet av de humanistiska, och i synnerhet de estetiska, vetenskapernas värderingsgrunder och inriktning, och han lät frågorna gå sig in på livet. Det är inte för litet sagt att han under de här åren gick igenom en kris. Det var bland unga människor som han fann andningsmöjligheter. Han hade alltid lätt att umgås med folk i yngre generationer än hans egen, och han intensifierade nu de kontakterna. Både för honom själv och för Värmlands nation blev det ett lyckokast då han 1969 valdes till nationens inspektör. I studentvärlden fick han vänner som han kunde debattera med, som tänkte nya tankar, som hade kontakt med nya strömningar. Han distanserade sig från sina litteraturvetenskapliga kolleger, men ägnade sig med ännu större inlevelse än förut åt sin undervisning. Han hade en ovanlig förmåga att som lärare få sina elever att träda i personlig förbindelse med de verk som lästes och ta ställning till dem. Mot sina elever på doktorandstadiet kände han ett djupt ansvar och kunde sitta med dem i dagar för att få rätsida på ett motspänstigt avhandlingskapitel – men egentligen för att lossa det som kan hämma en begynnande forskares rörlighet, stimulera till upptäckter i texter och material, att närma sig hans ideal av en levande litteraturforskning.

Under de här svåra åren studerade han ett område som han hade berört redan under avhandlingsarbetet, nämligen den kontinentala modernismen. Samtidigt därmed intresserade han sig för ett ämne som återupptog frågan om naturforskningens betydelse för diktens gestaltning. Nu gällde det föreställningen om den animala magnetismen som Schelling hade förenat med sin naturfilosofi. Av hans vittgående forskning om den romantiska diktningens tillvaratagande av dessa tankar om själens dolda krafter har bara tryckts en uppsats där han påvisar att en viktig scen i *Lycksalighetens ö* har sin bakgrund där och får ny innebörd om man vet det (*BLM* 1968), men ett stort manuskript som han har lämnat efter sig gäller dessa ting. Det han stod i begrepp att

göra var att slå en bro från romantiken till modernismen, att visa hur en tankelinje går att följa från detta psykoterapeutiska idékomplex till surrealismens psykologiska synsätt, det som ligger bakom experimenterandet med automatisk skrift. Han var här okända sammanhang på spåren och hade vid ett par Frankrike-resor fått kontakter bland annat med franska medicinshistoriker som med största intresse följde hans arbete.

Studiet av modernismen avsatte emellertid också ett fristående resultat. För att få grepp om dess läror samlade han under stora mödor ihop texter med uttalanden av futurister, dadaister och surrealisterna om deras skolors eller rörelsernas avsikter och konstuppfattning och övervakade minutiöst översättningen av de svårtydda texterna till svenska. Till de tre antologivolymerna *Moderna manifest* (1973) fogade han en separat introduktion, *Litteratur- och konstrevolutionen 1909–1924*, som med sin klara och friska stil är en triumf för hans pedagogiska förmåga och stilistiska ambitioner. Hela arbetet är en remarkabel insats som gör en för 1900-talskonsten avgörande kontinental poetik tillgänglig på vårt språk; verket är betydelsefullt lika mycket för konstforskningen som för litteraturvetenskapen. Det kom också att betyda ett sent genombrott för honom; han fick många bevis på att hans arbete hade uppmärksamats och uppskattats, och man önskade att han skulle komplettera med en volym om expressionismen. Den riktningen hade han efter tvekan lämnat utanför samlingen då den inte uppvisar samma skolbildning och sammanhållna teori som de övriga rörelserna, men nu ville han ändå försöka välja ut programskrifter ur dess rika manifestflora för ännu ett band.

Gunnar Qvarnström hade en enorm arbetskapacitet fastän hans hälsa inte alltid var god. Utöver det som här har beskrivits hann han med att producera ett ganska stort antal uppsatser och mängder av recensioner. Till Hjalmar Bergman-studiet kom han att återvända då Erik Lindegren bad honom om stöd vid utarbetandet av librettot till *Herr von Hancken*. För Gunnar Qvarnströms del resulterade det i uppsatser både om detta och andra Bergmanverk, och han hade också bestämt sig för att göra ett stort arbete om pengarnas och affärstransaktionernas betydelse i Bergmans författarskap. Här är alltså ännu en av de många verkligt viktiga och betydande planer som han lämnade oavslutade eller utförda, då den hjärtsjukdom drabbade honom som ledde till döden.

Vi är många som vet hur roligt det var att språka med Gunnar

Qvarnström, att möta hans snabba tanke och stora kunskapsförråd, hans särpräglade vitalitet och intensitet. Han åstadkom aldrig, vågar jag påstå, en likgiltig formulering; det var en oefterhärmlig kvickhet, originalitet och lekfullhet i hans vändningar. Han var en berättare med minne för detaljer och repliker och förmåga att skildra människor och miljöer. Han tyckte om att tala om sina forskningar och idéer och kunde då verka inspirerande och fantasieggande som få. Den litteraturvetenskapliga forskningens grundfrågor, dess uppgift i ett större perspektiv, sysselsatte honom ofta. Under de sista åren var det inte minst själva framställningsproblemen som upptog honom, frågan hur kraven på vetenskaplighet, dokumenterande lärdomsapparat och fullständighet skall avvägas mot de lika berättigade kraven på lättillgänglighet och öppenhet mot publiken och på intresseväckande berättelse. Men också den större frågan om hur forskaren möter sitt material och alstrar en insikt ur det mötet upptog honom. I de sammanhangen formulerade han sitt forskarpatos på ett djupt personligt sätt.

Karakteristiken av en människa som Gunnar Qvarnström blir väl alltid otillräcklig. Det borde en konstnär till för att skildra hans sätt att vara som forskare och vän, i skrift och i tal, och för att fånga hans oroliga och sökande lynne. Hans intresse för måleri och musik – han spelade själv fiol – vittnar också om att det fanns en artist i honom med stor intuition och fint sinne för det genuint konstnärliga. Sådana egenskaper låter sig inte alltid lätt härbärgeras vid våra akademier, inte ens vid de avdelningar som är särskilt inrättade för studiet av det estetiska livet. Desto betydelsefullare blir det då de någon gång kan knytas dit, och desto större blir förlusten och saknaden när deras bärare försvinner utan att ha avslutat sitt verk.

# Vetenskaps societeten i Lund

## 1976

### Bortgångna hedersledamöter

- Montelius, Gustaf Oscar Augustin*, riksantikvarie, f. 9/9 1843, † 4/11 1921.  
*Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter*, excellens, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.  
*Tegnér, Esaias Henrik Vilhelm*, professor, f. 13/1 1843, † 21/11 1928.  
*v. Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich*, excellens, professor, f. 22/12 1848, † 25/9 1931.  
*Müller, Sophus Otto*, museumsdirektör, f. 24/5 1846, † 24/2 1934.  
*Kock, Karl Axel Lichnowsky*, professor, f. 2/3 1851, † 18/3 1935.  
*Meillet, Paul Jules Antoine*, professor, f. 11/11 1866, † 21/9 1936.  
*Evans, Sir Arthur John*, professor, f. 8/7 1851, † 11/7 1941.  
*Wölfflin, Heinrich*, professor, f. 21/6 1864, † 19/7 1945.  
*Hirn, Yrjö*, professor, f. 7/12 1870, † 23/2 1952.  
*Croce, Benedetto*, senator, f. 25/2 1866, † 20/11 1952.  
*Heckscher, Eli Filip*, professor, f. 24/11 1879, † 23/12 1952.  
*Löfstedt, Haimon Einar Harald*, professor, f.d. praeses, f. 15/6 1880, † 10/6 1955.  
*Weibull, Lauritz Ulrik Absalon*, professor, f.d. praeses, f. 2/4 1873, † 2/12 1960.  
*Ekwall, Bror Oskar Eilert*, professor, f. 8/1 1877, † 23/11 1964.  
*Josephson, Ragnar*, professor, f.d. praeses, f. 8/3 1893, † 27/3 1966.  
*Nilsson, Nils Martin Persson*, professor, f. 12/7 1874, † 7/4 1967.  
*Werin, Algot Gustaf*, professor, Lund, f. 19/10 92, † 2/12 1975.

### Hedersledamöter

- Gjerstad, Erik Paul Einar*, professor, Lund, f. 30/10 97, 67.  
*Lönnroth, Nils Erik Magnus*, professor, Göteborg, f. 1/8 10, 70.

### Styrelse

- Praeses: *Curt Kihlstedt* (1976)  
Vice praeses: *Carl-Gustaf Undhagen* (1976)  
Sekreterare: *Louise Vinge* (1972).  
Vice sekreterare: *Lars Österlin* (1976)

## Vetenskaps societeten i Lund

Skattmästare: *Axel Roos* (1967).

Medlemmar: *Elam Tunhammar* (1961), *Birger Gerhardsson* (1974), *Göran Bornäs* (1976), *Thure-Gabriel Gyllenkrok* (1976).

Suppleanter: *Torbjörn Vallinder* (1974), *Sten Åke Nilsson* (1976), *Bo Westerhult* (1976).

### Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: *Erland Lagerroth* (1967), *Gunnar Törnqvist* (1971), *Carl-Gustaf Undhagen* (1975), *Göran Rystad* (1975).

Suppleanter: *Per-Edwin Wallén* (1974), *Folke Bohlin* (1975).

### Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: *Sören Halldén* (1974), *Sven Tägil* (1974), *Erland Lagerroth* (1975), *Jan Svartvik* (1975).

### Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: Societetens Praeses.

Sekreterare: *Lennart Sjöstedt*.

Medlemmar: *Birgitta Odén*, *Erik Cinthio*, *Axel Roos*, *Oscar Reutersvärd*.

### Revisorer

*Olof Nordström* (1965), *Sven Ekbo* (1967).

Suppleanter: *Hans Regnéll* (1966), *Gunnar Törnqvist* (1969).

### Bortgångna stiftande ledamöter

*v. Hallwyl, Walter*, greve, f. 26/1 1839, † 27/2 1921.

*Edstrand, Reinhold Theodor Werner*, direktör, f. 15/6 1882, † 25/11 1923.

*Swartz, Carl Johan Gustaf*, universitetskansler, f. 5/6 1858, † 6/11 1926.

*Petrén, Karl Anders*, professor, f. 2/12 1868, † 16/10 1927.

*Wachtmeister, Axel Wilhelm*, greve, kammарherre, f. 16/7 1869, † 24/8 1929.

*Engeström, Max Emil Leopold*, konsul, f. 15/11 1867, † 25/3 1930.

*v. Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf*, ryttmästare, godsägare, f. 8/2 1865, † 16/5 1930.

*v. Hallwyl, Anna Fredrika Wilhelmina*, f. *Kempe*, grevinna, f. 1/10 1844, † 27/7 1930.

*Haffner, Johan*, stadsläkare, f. 6/9 1876, † 14/4 1931.

*Sahlin, Johan Albert*, fabriksägare, f. 7/9 1868, † 17/5 1936.

*Swartz, Pehr Johan Jacob*, direktör, f. 21/10 1860, † 5/6 1939.

*Westrup, Johan Wilhelm Magnus*, v. konsul, f. 13/5 1862, † 9/11 1939.

*Lundahl, Nils*, fil. dr, f. 23/5 1858, † 16/6 1940.

- Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm*, friherre, hovstallmästare, f. 15/10 1887,  
† 9/4 1941.
- Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie*, f. friherrinnan *Cederström*,  
f. 16/3 1859, † 28/8 1941.
- Montelin, Adolf Fredrik*, apotekare, f. 17/1 1871, † 28/10 1941.
- Sahlin, Carl Andreas*, fil. dr, f. 15/12 1861, † 22/1 1943.
- Jacobsen, Helge*, direktör, f. 24/12 1882, † 21/6 1946.
- Lundberg, Sven Emil*, bergsingenjör, direktör, f. 21/8 1889, † 24/3 1947.
- Lundblad, Nils Waldemar*, hovrättsassessor, direktör, f. 7/12 1888,  
† 25/9 1947.
- Munksgaard, Ejnar Johannes*, forlagsboghandler, dr phil., f. 28/2 1890,  
† 6/1 1948.
- Thott, Gustaf Otto Tage Stig*, greve, hovjägmästare, f. 29/1 1885, † 4/7 1948.
- Sahlin, Bo Carl Henrik*, med. lic., direktör, f. 24/7 1901, † 18/2 1949.
- Nordqvist, Gunhild Theresia Elvira*, f. *Edstrand*, doktorinna, f. 23/9 1883,  
† 18/12 1951.
- Roos, Axel Bernhard*, jur. dr, advokat, f. 4/3 1886, † 24/8 1957.
- v. Schmiterlöv, Adelheid Emma Otburgis*, godsägare, f. 15/8 1875, † 16/5  
1959.
- Edstrand, Karin Thekla Eleonora*, fröken, f. 3/7 1880, † 7/12 1959.
- Sandberg, Ivar Nils Gotthard*, direktör, f. 28/7 1881, † 2/1 1961.
- Berger, Svante Edwin Larsson*, direktör, f. 13/5 1871, † 2/2 1962.
- Dunker, Henry Christian Louis*, fabriksdisponent, f. 6/9 1870, † 3/5 1962.
- Lundeqvist, Gösta Evald Andreas*, civilingenjör, direktör, f. 3/10 1892,  
† 12/7 1962.
- Neusten, Andreas Edvard*, byggmästare, f. 18/3 1885, † 27/9 1962.
- Sahlin, Stig Erik Gunnar*, ambassadör, f. 2/8 1899, † 10/6 1963.
- Wiberg, John Ake Truls*, överintendent, f. 30/3 1902, † 25/11 1963.
- Berger, Carl Magnus*, direktör, f. 18/3 1915, † 20/11 1964.
- Bergh, Thorsten Christian Howard*, jur. o. fil. kand., konsul, f. 1/10 1901,  
† 11/1 1965.
- Wigstrand, Gunnar*, disponent, f. 11/1 1903, † 19/11 1965.
- Palmstierna, Carl Otto*, friherre, hovjägmästare, f. 3/1 1900, † 12/10 1966.
- Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild*, fil. dr, assuransdirektör, f. 25/6 1888,  
† 5/2 1968.
- Jensen, Arthur Marinus*, direktör, f. 13/2 1891, † 17/5 1968.
- Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia*, f. *Fahlbeck*, fru, f. 18/1 1897,  
† 9/11 1968.
- Trolle-Bonde, Carl*, greve, f. 13/5 1907, † 7/10 1969.
- Hjelme-Lundberg, John*, konsul, f. 26/5 1902, † 9/8 1970.
- Wehtje, Ernst Jonas*, tekn. dr, direktör, f. 17/7 1891, † 4/8 1972.
- Bergengren, Axel Göran Magnus*, civilekonom, f. 16/6 1921, † 19/8 1972.
- Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda*, f. *von Essen*, grevinna, f. 2/3 1908,  
† 7/9 1973.
- Bendz, Olof Gregor Mortimer*, godsägare, f. 15/9 1904, † 9/9 1973.
- Thomasson, Tage Emanuel*, civilingenjör, direktör, f. 16/10 1894, † 4/9 1974.



## Vetenskaps societeten i Lund

### Stiftande ledamöter

- Lundström, Margit Johanna Palæmona Cecilia, f. von Geijer, generalska, Landskrona, f. 24/2 07, 32.*
- Wijkander, Klara Severina, f. Kock, fru, Göteborg, f. 28/11 88, 40.*
- Ehrnberg, Gösta Theodor, direktör, Simrishamn, f. 26/5 95, 42.*
- Crafoord, Holger Alf Erik, direktör, Lund, f. 25/7 08, 52.*
- Thott, Greta Linnéa, grevinna, Holmeja, f. 25/2 08, 53.*
- Hammarskiöld, Sven Ludvig, direktör, f.d. hovrättsråd, Malmö, f. 14/12 01, 54.*
- Sandblom, Grace, f. Schaefer, fru, Pully Vand, Schweiz, f. 13/5 07, 54.*
- Hansen, Einar Anton, direktör, Malmö, f. 14/11 02, 55.*
- Gyllenkrok, Thure-Gabriel, friherre, Björnstorp, f. 23/5 22, 57.*
- Tunhammar, Elam Wihlgott, direktör, Malmö, f. 18/1 03, 58.*
- Hansen, Jozzi Ella, f. Jensen, verkst. direktör, Malmö, f. 23/7 12, 59.*
- Möller, Frans Ballieu, direktör, Lund, f. 25/2 97, 60.*
- Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, verkst. direktör, Malmö, f. 11/2 04, 60.*
- Græbe, Eiler Otto, domkyrkoarkitekt, Lund, f. 23/7 92, 62.*
- Ekblom, Sven Gustav Ingemar, konsul, Helsingborg, f. 17/3 03, 62.*
- Rausing, Gad Anders, docent, direktör, f.d. praeses, Lund, f. 19/5 22, 62.*
- Holmström, Nils Gunnar Teodor, jur. kand., direktör, Malmö, f. 30/10 04, 63*
- Rausing, Hans Anders, direktör, Lund, f. 25/3 26, 63.*
- Larsson, Sven Gunnar, direktör, Stockholm, f. 29/5 11, 64.*
- Roos, Axel Bernhard, bankdirektör, Malmö, f. 16/6 22, 64.*
- Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. Boon, fru, Halmstad, f. 19/6 15, 65.*
- Hallström, Hadar Erik H:son, direktör, Helsingborg, f. 15/6 00, 65.*
- Acking, Carl-Axel, professor, Lund, f. 8/3 10, 66.*
- Lauritzson, Tore, civilingenjör, Helsingborg, f. 19/4 13, 66.*
- Holmberg, Hans Åke, tekn. dr, Lund, f. 31/1 19, 67.*
- Palmstierna, Anne-Marie Aurore, friherrinna, Maltesholm, Tollarp, f. 26/7 07, 67.*
- Ståhlbrandt, Åke E., direktör, Trelleborg, f. 9/3 14, 67.*
- Kamprad, Feodor Ingvar, direktör, Vedbæk, Danmark, f. 30/3 26, 69.*
- Lindh, Sten, ambassadör, Malmö, f. 24/10 22, 69.*
- Strömbom, Nils Alfred Ragnar, kapten, fil. lic., Genève, f. 30/10 98, 69.*
- Malmros, Frans Jacob, konsul, Trelleborg, f. 4/11 25, 71.*
- Samuelson, Sten Olov, professor, Lund, f. 30/4 26, 71.*
- Faxe, Carl Jörgen Cornelius, direktör, Malmö, f. 2/7 12, 72.*
- Gierow, Karl Ragnar Knut, författare, fil. dr, Stockholm, f. 2/4 04, 72.*
- Penser, Per Wilhelm Julius, advokat, Eslöv, f. 29/5 01, 72.*
- Rasmusson, Karl Eric, direktör, Lund, f. 28/1 16, 72.*
- Kennedy, Douglas Gilbert James, godsägare, Råbelövs slott, Kristianstad, f. 5/3 12, 73.*
- Lilliehöök, Lennart F. B:son, verkst. direktör, Malmö, f. 21/4 24, 75.*
- Wessman, Gunnar, verkst. direktör, Uddeholm, f. 23/9 28, 75.*
- Mörck, Einar Walter, direktör, Trelleborg, f. 10/6 14, 76.*

Seniorer

- Pedersen, Johannes Peder Ejler*, professor, Köpenhamn, f. 7/11 83, 27.  
*Kjellin, Tor Helge*, professor, Gävle, f. 24/4 85, 20.  
*Liljegren, Sten Bodvar*, professor, Stockholm f. 8/5 85, 20.  
*Weibull, Curt Hugo Johannes*, professor, Göteborg, f. 19/8 86, 20.  
*Nordal, Sigurður*, minister, Reykjavik, f. 14/9 86, 36.  
*Rooth, Erik Gustaf Theodor*, professor, Lund, f. 22/4 89, 33.  
*Galster, Georg*, fil. dr, museumsinspektör, Köpenhamn, f. 17/5 89, 44.  
*Karlgren, Klas Bernhard Johannes*, professor, Stockholm, f. 5/10 89, 20.  
*Hedström, Karl Fredrik Gunnar*, professor, Lund, f. 31/12 90, 37.  
*Ruin, Hans Valdemar*, professor, Lund, f. 18/6 91, 40.  
*Thomson, Arthur Natanael*, f.d. universitetskansler, Lund, f. 6/11 91, 27.  
*Kjellberg, Sven Torsten*, museiintendent, Lund, f. 22/6 92, 44.  
*Richter, Herman Bror*, förste bibliotekarie, docent, Lund, f. 6/9 93, 35.  
*Pleijel, Hilding Athanasius*, professor, Lund, f. 19/10 93, 35.  
*Löfstedt, Ernst Martin Hugo*, professor, Uppsala, f. 13/12 93, 34.  
*Carlsson, Nils Gunnar*, professor, Helsingborg, f. 7/3 94, 26.  
*Collinder, Erik Alfred Torbjörn (Björn)*, professor, Uppsala, f. 22/7 94, 36.  
*Lindquist, Ivar Artur*, professor, Lund, f. 31/5 95, 25.  
*Åkerman, Johan Henrik*, professor, Lund, f. 31/3 96, 34.  
*Skautrup, Jens Peter Andreas*, professor, Århus, f. 21/1 96, 46.  
*Knutsson, Knut Peter*, professor, f.d. stadsbibliotekarie, Stockholm, f. 5/3 97, 28.  
*Elovson, John Harald*, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/6 97, 37.  
*Olivecrona, Knut Hans Karl*, professor, Lund, f. 25/10 97, 35.  
*Dedering, Sven Emanuel*, professor, Lund, f. 10/12 97, 38.  
*Amundsen, Leiv*, professor, Oslo, f. 30/5 98, 49.  
*Steen, Sverre*, professor, Oslo, f. 1/8 98, 46.  
*Bayer, Raymond*, professor, Paris, f. 2/9 98, 47.  
*Aspelin, Gunnar*, professor, Lund, f. 23/9 98, 29.  
*Skard, Eiliv*, professor, Oslo, f. 19/10 98, 51.  
*Helgason, Jón*, professor, Köpenhamn, f. 30/6 99, 38.  
*Postan, Michael*, professor, Cambridge, f. 24/9 99, 51.  
*Sveinsson, Einar Ólafur*, professor, Reykjavik, f. 12/12 99, 45.  
*Hannerberg, Carl David*, professor, Stockholm, f. 29/7 00, 52.  
*Frisk, Jöns Ivan Hjalmar*, professor, Göteborg, f. 4/8 00, 44.  
*Wieselgren, Per Väänö*, fil. dr, lektor, Eslöv, f. 4/8 00, 47.  
*Strömbäck, Dag Alvar*, professor, Uppsala, f. 13/8 00, 35.  
*Mägiste, Julius*, professor, Lund, f. 19/12 00, 53.  
*Kjöllerström, Sven Gottlieb*, professor, Lund, f. 28/1 01, 39.  
*Moltke, Erik*, dr phil., Köpenhamn, f. 4/4 01, 43.  
*Svensson, Sigfrid Oskar*, professor, Lund, f. 1/6 01, 47.  
*Mackensen, Lutz*, professor, Bremen, f. 15/6 01, 32.  
*Kakridis, Johannes*, professor, Saloniki, f. 17/11 01, 47.  
*Diano, Carlo*, professor, Padova, f. 2/2 02, 53.  
*Lombard, Alf*, professor, Lund, f. 8/7 02, 40.

## Vetenskaps societeten i Lund

- Akerlund, Alvar Walter*, universitetslektor, Lund, f. 23/12 02, 36.  
*L'Orange, Hans Peter*, professor, Oslo, f. 2/3 03, 40.  
*Syme, Ronald*, professor, Oxford, f. 11/3 03, 48.  
*Clark, Sir Kenneth McKenzie*, museidirektör, London, f. 13/7 03, 42.  
*Blatt, Franz*, professor, Århus, f. 31/8 03, 34.  
*Johannisson, Ture Gustaf*, professor, Göteborg, f. 26/9 03, 41.  
*Hafström, Adolf Gerhard G:son*, professor, Stockholm, f. 27/3 04, 55.  
*Svendsen, Paulus*, professor, Oslo, f. 17/4 04, 58.  
*Ek, Sven Theodor*, docent, lektor, Lund, f. 17/5 04, 52.  
*Ahldén, Tage Robert*, professor, Lund, f. 24/8 04, 55.  
*Hald, Kristian*, professor, Köpenhamn, f. 9/9 04, 53.  
*Arngart, Olof Sigfrid*, professor, Lund, f. 15/4 05, 42.  
*Jankuhn, Herbert*, professor, Göttingen, f. 8/8 05, 58.  
*Sundberg, Sune Waldemar*, docent, Lund, f. 18/1 06, 60.  
*Falk, Knut-Olof*, professor, Lund, f. 19/4 06, 46.  
*Dahlberg, Anders Torsten*, professor, Göteborg, f. 18/8 06, 44.  
*Svalenius, Ivan Håkan*, docent, lektor, Lund, f. 7/9 06, 44.  
*Christensen, Aksel Erhard*, professor, Köpenhamn, f. 11/9 06, 50.  
*Rydbeck, Monica Augusta Elisabeth Christina*, docent, förste antikvarie,  
Stockholm, f. 11/11 06, 44.  
*Ahlström, Gustaf Gunnar*, professor, Stockholm, f. 25/11 06, 45.  
*Axelson, Bertil Folke Bonde*, professor, Lund, f. 22/12 06, 38.  
*Gierow, Krister Adolf*, överbibliotekarie, Lund, f. 11/5 07, 56.  
*Bjurling, Oscar Anders*, professor, Lund, f. 12/5 07, 56.  
*Billeskov Jansen, Frederik Julius*, professor, Köpenhamn, f. 30/9 07, 54.  
*Jarring, Gunnar Valfrid*, ambassadör, Stockholm, f. 12/10 07, 37.  
*Kapsomenos, Stylianos Georg*, professor, Saloniki, f. 29/11 07, 50.  
*Yrwing, Hugo Ulrik*, docent, lektor, Lund, f. 23/1 08, 61.  
*Zilliacus, Johan Henrik*, professor, Helsingfors, f. 23/1 08, 54.  
*Staiger, Emil*, professor, Zürich, f. 8/2 08, 54.  
*Welinder, Per Emil Carsten*, professor, Lund, f. 28/4 08, 54.  
*Segerstedt, Torgny*, professor, Uppsala universitets rektor, Uppsala, f. 11/  
08, 36.  
*Wikander, Oscar Stig*, professor, Uppsala, f. 27/8 08, 48.  
*Bendz, Claës Gerhard Mortimer*, professor, f.d. praeses, Lund, f. 16/10 08, 43  
*Pfannenstill, Bertil Algot*, docent, universitetslektor, Lund, f. 22/2 09, 48.  
*Neumann, Sven Gösta*, docent, Lund, f. 10/3 09, 62.  
*Moritz, Manfred S.*, professor, Lund, f. 4/6 09, 55.  
*de Bouïard, Michel*, professor, Caen, f. 5/8 09, 54.  
*King, Arthur Henry*, docent, Orem, Utah, USA, f. 20/2 10, 62.  
*Bengtsson, Bengt Svante*, museiintendent, Lund, f. 2/3 10, 62.  
*Riis, Poul Jörgen*, professor, Köpenhamn, f. 26/5 10, 62.  
*Nilsson-Ehle, Hans Gregor Gunnar*, professor, Göteborg, f. 17/7 10, 49.  
*Westergård-Nielsen, Christian Emil*, professor, Århus, f. 24/11 10, 61.  
*Kjellman, Nils Reinhold*, docent, rektor, Lund, f. 8/2 11, 60.  
*Lindblad, Gustaf Martin Esaias*, professor, Stockholm, f. 26/2 11, 50.

- Westin, Gunnar Torvald*, professor, Stockholm, f. 29/10 11, 52.  
*Fischer-Jørgensen, Eli*, universitetslektor, Köpenhamn, f. 11/2 11, 60.  
*Glob, Peter Wilhelm*, riksantikvar, Köpenhamn, f. 20/2 11, 54.  
*Ahlbäck, Torvald Olav Otto*, professor, Malax, f. 28/3 11, 59.  
*Jensen, Povel Johannes*, professor, Köpenhamn, f. 3/5 11, 62.  
*Halldórsson, Halldór Torfi Gudmundur*, professor, Reykjavik, f. 13/7 11, 59.  
*Normann, Carl-Edvard*, professor, Lund f. 26/1 12, 55.  
*Gerleman, John Gillis*, professor, Lund, f. 27/3 12, 51.  
*Fink, Troels Marstrand Trier*, professor, generalkonsul, Flensburg, f. 18/4 12, 55.  
*Barck, Per-Olov*, professor, Helsingfors, f. 12/5 12, 66.  
*Stjernquist, Per Nilsson*, professor, Lund, f. 14/5 12, 63.  
*Gravier, Maurice Pierre Albert*, professor, Paris, f. 7/6 12, 62.  
*Malmberg, Bertil*, professor, Lund, f. 22/4 13, 48.  
*Noreng, Harald*, professor, Bergen, f. 25/4 13, 61.  
*Johannesson, Nils Gösta*, docent, lektor, Eslöv, f. 19/10 13, 63.  
*Ollén, Gunnar*, docent, Malmö, f. 22/11 13, 58.  
*Lundström, Sven Gunnar*, professor, Uppsala, f. 30/1 14, 51.  
*Nilsson, Sven Augustinus*, professor, Uppsala, f. 9/11 14, 52.  
*Korlén, Hans Gustav Vilhelm*, professor, Stockholm, f. 27/1 15, 50.  
*Fehrman, Carl Abraham Daniel*, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/2 15, 50.  
*Hadding, Kerstin*, professor, Lund, f. 7/2 15, 64.  
*Waller, Sture Magnus*, docent, Lund, f. 8/3 15, 56.  
*Björck, Tor Erland Staffan*, professor, Lund, f. 5/8 15, 52.  
*Ekbo, Sven Arnold*, professor, ordbokschef, Lund, f. 7/8 15, 56.  
*Becker, Carl Johan*, professor, Köpenhamn, f. 3/9 15, 59.  
*Gabrieli, Mario*, professor, Rom, f. 23/9 15, 63.  
*Reutersvärd, Oscar Gustaf Adolf*, professor, Lund, f. 29/11 15, 64.  
*Lyttkens, Hampus Elof Axel*, professor, Lund, f. 19/2 16, 67.  
*v. Wright, Georg Henrik*, professor, kansler för Åbo akademi, Helsingfors, f. 14/6 16, 53.  
*Mannsåker, Dagfinn*, riksarkivar, Oslo, f. 30/6 16, 66.  
*Egardt, Brita Sigrid Anna Lovisa*, docent, Lund, f. 7/8 16, 68.  
*Holm, Per Olof Gösta*, professor, Lund, f. 7/8 16, 63.  
*Sundqvist, Anders*, docent, Lund, f. 15/9 16, 61.  
*Hägerstrand, Stig Torsten Erik*, professor, Lund, f. 11/10 16, 57.  
*Ejder, Gustaf Åke Bertil*, professor, Lund, f. 2/11 16, 52.  
*Smidt, Kristian*, professor, Oslo, f. 20/11 16, 66.  
*Eldjárn, Kristján*, president, fil. dr, Bessastaðir, Island, f. 6/12 16, 70.  
*Dravina, Velta Tatjana*, bitr. professor, Stockholm, f. 25/1 17, 64.  
*Hartman, Sven Samuel*, professor, Lund, f. 22/6 17, 69.  
*Blegvad, Mogens*, professor, Köpenhamn, f. 25/6 17, 65.  
*Södergård, Olof Östen*, professor, Lund, f. 26/8 17, 65.  
*Stjernquist, Nils Nilsson*, professor, Lund, f. 29/8 17, 53.  
*Lárusson, Magnus Már*, professor, Reykjavik, f. 2/9 17, 66.  
*Carlsson, Sten Carl Oscar*, professor, Uppsala, f. 14/2 17, 53.

## *Vetenskaps societeten i Lund*

- Stjernquist, Berta Ingeborg*, professor, Lund, f. 26/4 18, 58.  
*Virtaranta, Erkki Pertti Ilmari*, professor, Helsingfors, f. 20/5 18, 53.  
*Thomsen, Rudi*, professor, Århus, f. 21/7 18, 59.  
*Brøndsted, Mogens Holger*, professor, rektor, Odense, f. 12/11 18, 70.  
*Klindt-Jensen, Ole*, professor, Århus, f. 31/3 18, 73.  
*Benson, Sven Archer*, professor, Göteborg, f. 22/1 19, 54.  
*Regnéll, Hans Otto*, forskardocent, Lund, f. 30/1 19, 54.  
*Rooth, Anna Birgitta*, professor, Uppsala, f. 15/5 19, 60.  
*Åsdahl Holmberg, Ella Märta Mathilda*, professor, Göteborg, f. 24/8 19, 58.  
*Carlsson, Nils Gösta*, professor, Stockholm, f. 19/9 19, 59.  
*Wallner, Björn Anders*, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/10 19, 69.  
*Norborg, Lars-Arne*, docent, universitetslektor, Lund, f. 27/10 19, 62.  
*Roelandts, Karel*, professor, Louvain, f. 6/5 19, 60.  
*Sundby, Bertil Johannes*, professor, Bergen, f. 21/7 19, 61.  
*Oberholzer, Otto*, professor, Kiel, f. 11/12 19, 64.  
*Arvidsson, Rolf Lennart*, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 5/1 20, 73.  
*Back, Pär-Erik*, professor, Umeå, f. 20/9 20, 59.  
*Beyer, Edvard Freydar*, professor, Oslo, f. 6/10 20, 63.  
*Gårding, Eva*, docent, Lund, f. 14/7 20, 71.  
*Higham, John*, professor, Baltimore, Maryland, USA, f. 26/10 20, 67.  
*Löwendahl, Gösta Emil Oskar*, docent, universitetslektor, Lund, f. 13/6 20, 59.  
*Pettersson, Hans Olof*, docent, lektor, Lund, f. 17/4 20, 63.  
*Rudberg, Stig Yngve*, professor, Lund, f. 28/10 20, 66.  
*Røstvig, Maren-Sofie*, professor, Oslo, f. 27/3 20, 65.  
*Schaar, Claes Göran Gustav Viktor*, professor, Lund, f. 18/5 20, 53.  
*Smith, Gudmund John Wilhelm*, professor, Lund, f. 29/1 20, 60.  
*Thors, Carl-Eric*, professor, Helsingfors, f. 8/6 20, 65.  
*Cinthio, Erik Axel Hampus*, bitr. professor, Lund, f. 26/2 21, 61.  
*Fenger, Henning*, professor, Århus, f. 9/8 21, 66.  
*Hagen, Anders*, professor, Bergen, f. 15/5 21, 61.  
*Henriksen, Aage Skjoldborg*, professor, Köpenhamn, f. 25/4 21, 74.  
*Malmer, Mats Erik Gustaf Sigurd P.*, professor, Stockholm, f. 18/10 21, 70.  
*Nordström, Axel Olof*, docent, universitetslektor, Lund, f. 28/5 21, 64.  
*Odén, Agnes Birgitta*, professor, Lund, f. 11/8 21, 58.  
*Sjöstedt, John Lennart*, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/6 21, 64.  
*Skyum-Nielsen, Niels Holger*, professor, Köpenhamn, f. 17/10 21, 72.  
*Strömberg, Märta Linnéa Ingeborg*, docent, universitetslektor, Lund, f. 7/11 21, 67.  
*Vitestam, Nils Gösta*, professor, Lund, f. 2/3 21, 67.

Arbetande ledamöter

A. INLÄNDSKA

- Rystad, Nils Göran*, professor, Lund, f. 31/7 25, 58.  
*Palm, James Vilhelm Jonas*, professor, Uppsala, f. 29/6 25, 59.  
*Sandström, Sven Erik Åke*, docent, universitetslektor, Lund, f. 26/2 27, 59.  
*Andrén, Carl-Gustaf*, professor, Lund, f. 1/7 22, 61.  
*Swahn, Jan-Öjvind*, docent, Lund, f. 15/5 25, 61.  
*Andersson, Sven Helge Sigfrid*, docent, universitetslektor, Växjö, f. 27/10 22, 62.  
*Fridlitzius, Joel Gunnar Ferdinand*, forskardocent, Lund, f. 29/6 22, 62.  
*Holm, Hans Ingvar*, professor, Lund, f. 25/10 23, 62.  
*Mogren, Jan Olof Mårten Adolf*, docent, universitetslektor, Karlstad, f. 8/6 24, 63.  
*Wallén, Per-Edwin Magnus*, professor, Lund, f. 15/4 25, 63.  
*Aström, Paul Fredrik Karl*, professor, Göteborg, f. 15/1 29, 64.  
*Halldén, Sören*, professor, Lund, f. 19/5 23, 65.  
*Bringéus, Nils-Arvid Edvard Alarik*, professor, f.d. praeses, Lund, f. 29/3 26, 65.  
*Kihlstedt, Curt Axel*, professor, praeses, Lund, f. 8/12 27, 66.  
*Lagerroth, Lars Erland*, docent, Lund, f. 10/1 25, 66.  
*Fabritius, Cajus*, professor, Göteborg, f. 28/9 25, 67.  
*Jörberg, Gustav Lennart*, docent, Lund, f. 26/1 27, 67.  
*Loman, Bengt Ragnar Carl*, forskardocent, Lund, f. 7/8 23, 67.  
*Bjerstedt, Sven Åke Ingvar*, professor, Malmö, f. 10/4 30, 68.  
*Kornhall, David Christian*, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/11 28, 68.  
*Romberg, Hans Arnold Bertil*, docent, Lund, f. 8/12 25, 68.  
*Tägil, Sven Otto*, docent, Lund, f. 15/12 30, 68.  
*Törnqvist, Gunnar Evald*, professor, Lund, f. 23/1 33, 68.  
*Gustafsson, Stig Gunnar Valdemar*, bitr. professor, Lund, f. 10/8 23, 69.  
*Petersson, Hans Fredrik*, bitr. professor, Lund, f. 29/11 24, 69.  
*Lagerroth, Siv Ulla-Britta*, docent, Lund, f. 19/10 27, 70.  
*Malmer, Mats Erik Gustaf Sigurd P.*, professor, Stockholm, f. 18/10 21, 70.  
*Svartvik, Jan Lars*, professor, Lund, f. 18/8 31, 70.  
*Vallinder, Torbjörn*, docent, universitetslektor, Lund, f. 30/11 25, 70.  
*Améen, Lennart Gustaf Gunnarsson*, docent, universitetslektor, Lund, f. 4/7 26, 71.  
*Ek, Sven Birger*, docent, Landskrona, f. 10/6 31, 71.  
*Olsson, Bernt Oskar Hemfrid*, docent, Helsingborg, f. 11/5 29, 71.  
*Rosengren, Inger Tilly*, professor, Lund, f. 14/7 34, 71.  
*Undhagen, Carl-Gustaf*, docent, Malmö, f. 6/1 26, 71.  
*Österlin, Lars Gustaf*, docent, Lund, f. 5/10 23, 71.  
*Gerhardsson, Birger*, professor, Lund, f. 26/9 26, 72.  
*Gierow, Pär Göran Axel*, professor, Lund, f. 20/8 30, 72.  
*Larsson, Lars-Olof Ingvar*, docent, universitetslektor, Växjö, f. 15/11 34, 72.  
*Pamp, Bengt Torsten*, docent, Lund, f. 3/11 28, 72.  
*Rhenman, Erik Axel*, professor, Lund, f. 18/12 32, 72.

## *Vetenskapssocieteten i Lund*

- Westerhult, Bo Anders*, docent, Lund, f. 18/4 29, 72.  
*Vinge, Louise*, docent, Lund, f. 24/11 31, 72.  
*Gemzell, Carl-Axel Uno*, docent, Lund, f. 20/10 31, 73.  
*Kristensson, Gillis Per-Erik*, docent, Lund, f. 19/2 28, 73.  
*Lindborg, Rolf Harry*, docent, Lund, f. 7/3 31, 73.  
*Nilsson, Sten Åke*, docent, Lund, f. 9/4 36, 73.  
*Thalberg, Björn*, professor, Lund, f. 18/2 24, 73.  
*Bohlin, Folke Bernhard*, docent, universitetslektor, Lund, f. 21/9 31, 74.  
*Bornäs, Nils Göran Gudmund*, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/7 35, 74.  
*Đurovič, Ľubomír Jan*, professor, Lund, f. 9/2 25, 74.  
*Jonsson, Hans Erling*, docent, Lund, f. 10/6 28, 74.  
*Simonsson, Tord Lennart Wolmer*, docent, Lund, f. 13/2 26, 74.  
*Ståhl, Ingemar*, professor, Lund, f. 2/6 38, 74.  
*Wieslander, Hans Johan Magnus*, docent, universitetslektor, Växjö, f. 30/7 29, 74.  
*Blomqvist, Jerker*, t.f. professor, Uppsala, f. 6/4 38, 75.  
*Bramstång, Nils Åke Gunnar*, professor, Lund, f. 13/6 32, 75.  
*Håkanson, Lennart Åke*, docent, Lund, f. 14/10 39, 75.  
*Kieffer, René Jean Joseph*, docent, Lund, f. 22/9 30, 75.  
*Lindell, Ebbe*, bitr. professor, Malmö, f. 15/10 25, 75.  
*Nalepa, Jerzy*, docent, Lund, f. 29/7 26, 75.  
*Swedner, Hugo Harry Harald Rodney*, docent, Lund, f. 28/5 25, 75.  
*Österberg, Eva Birgitta*, docent, Lund, f. 25/10 42, 75.  
*Bäckman, Sven Arvid*, docent, Lund, f. 14/11 30, 76.  
*Eckerdal, Lars Hugo*, docent, Lund, f. 15/8 38, 76.  
*Hast, Karl Sture Arne*, ordboksredaktör, Lund, f. 23/5 24, 76.  
*Hermerén, Göran*, professor, Lund, f. 5/9 39, 76.  
*Roos, Carl Martin*, professor, Lund, f. 15/5 41, 76.  
*Söderpalm, Sven Anders*, docent, Lund, f. 11/4 33, 76.  
*Widebäck, Göran Viktor*, docent, Lund, f. 6/10 30, 76.  
*Wärneryd, Olof Ingemar*, professor, Lund, f. 4/7 31, 76.

### B. UTLÄNDSKA

- Enkvist, Nils Erik August*, professor, Åbo, f. 27/9 25, 59.  
*Jacobsen, Eric August*, professor, Köpenhamn, f. 5/4 23, 61.  
*Weibull, Hans Jörgen*, professor, Århus, f. 25/4 24, 61.  
*Halvorsen, Eyvind Fjeld*, professor, Oslo, f. 4/5 22, 62.  
*Egerod, Søren*, professor, Köpenhamn, f. 8/7 23, 63.  
*Glamann, Kristof*, professor, Köpenhamn, f. 26/8 23, 63.  
*Huldén, Lars Evert*, professor, Helsingfors, f. 5/2 26, 63.  
*Önnerfors, Alf Roland*, professor, Köln, f. 30/11 25, 63.  
*Christensen, Johnny*, professor, Köpenhamn, f. 5/3 30, 68.  
*Vilkuna, Askö*, professor, Jyväskylä, f. 17/11 29, 69.  
*Ladefoged, Peter Nielsen*, professor, Los Angeles, f. 17/9 25, 70.

- Wiegmann, Günter Franz, professor, Münster, f. 31/1 28, 70.  
Johannesson, Eric Oscar, professor, Berkeley, California, USA, f. 4/5 23, 71.  
Sørensen, Knud Oscar, professor, Århus, f. 2/2 28, 71.  
Banton, Michael Parker, professor, Bristol, f. 8/9 26, 72.  
Stoklund, Bjarne, professor, Köpenhamn, f. 17/1 28, 72.  
Sørensen, John Kousgård, professor, Köpenhamn, f. 6/12 25, 72.  
Wilson, David Mackenzie, professor, London, f. 30/10 30, 72.  
Wrede, Johan Otto Wilhelm, professor, Helsingfors, f. 18/10 35, 72.  
Zettersten, Sven Arne Paul, professor, Köpenhamn, f. 10/1 34, 72.  
Foote, Peter Godfrey, professor, London, f. 26/5 24, 73.  
Johnsen, Erik, professor, Köpenhamn, f. 16/11 28, 73.  
Lidin, Olof Gustav, professor, Köpenhamn, f. 3/2 26, 73.  
Sjöblom, Bengt Gunnar Olof, professor, Lund, f. 28/2 33, 73.  
Bosson, James Evert, professor, Berkeley, California, USA, f. 17/7 33, 74.  
Christie, Nils, professor, Oslo, f. 24/2 28, 74.  
Olsen, Olaf, professor, Århus, f. 7/6 28, 74.  
Salomonsen, Per, afdelningsleder, Ålborg, f. 29/3 28, 74.  
Westman, Rolf Rainer Otto Robert, professor, Åbo, f. 21/6 27, 74.  
Krummacher, Friedhelm Gustav-Adolf Hugo Robert, professor, Erlangen, f. 22/1 36, 75.  
Boyer, Régis, professor, Paris, f. 25/6 32, 75.  
Kittang, Atle, professor, Bergen, f. 20/3 41, 75.  
Kersten, Adam, professor, Warszawa, f. 26/4 30, 76.  
Klinge, Matti, docent, Helsingfors, f. 31/8 36, 76.  
Larsson, Gustav Edvin, professor, Oslo, 24/1 25, 76.

## Vetenskaps societetens verksamhet 1976

Som *stiftande ledamot* har invalts direktör Einar Mörck, Trelleborg.

Som *inländska arbetande ledamöter* har invalts docenterna Sven Bäckman och Lars Eckerdal, ordboksredaktören Sture Hast, professorerna Göran Hermerén och Carl Martin Roos, docenterna Sven Anders Söderpalm och Göran Widebäck och professorn Olof Wärneryd, samtliga Lund.

Som *utländska arbetande ledamöter* har invalts professorn Edvin Larsson, Oslo, docenten Matti Klinge, Helsingfors, och professorn Adam Kersten, Warszawa.

Den 28 april hölls ett *sammanträde*, varvid professor Frithiof Rundgren, Uppsala, höll en föreläsning med titeln »Humanistisk forskning i vår tid. Innehåll och angelägenhet».



## *Vetenskaps societeten i Lund*

Den 25 september hade anordnats en *utfärd* med skånsk markhistoria som tema. Resan leddes av professor Nils Malmer och gick till Dalby hage, Romeleåsen, Vombsjön, Andrarum och Brösarps norra backar.

Vid *högtidssammanträdet* den 20 november föreläste professor Nils Erik Enkvist, Åbo, över ämnet »Text, lingvistik och textlingvistik».

*Styrelsen* har sammanträtt fem gånger.

Av trycket har utgivits *Årsbok 1976* och i skriftserien nr 72, Ulf Sjö-dell, *Infödda svenska män av ridderskapet och adeln*.

Ur Harry Karlssons fond har 1.000 kr tilldelats fil. dr Gösta Svenaeus för hans arbeten om Edvard Munch.

Ur Thorild Dahlgrens fond har 2.000 kr tilldelats fil. dr Christer Jönsson för hans avhandling *The Soviet Union and the Test Ban: A Study in Negotiating Behaviour*.

Lagerbringsmedaljen i silver jämte 750 kr tilldelades forstkandidat Thomas Bartholin för hans dendrokronologiska undersökningar.

Den Kockska belöningen, 1.000 kr, utgående ur en fond med Axel Kocks namn, som instiftats av en givare som önskar vara okänd, utdelades för första gången. Den tilldelades fil. dr Christer Platzack för hans avhandling *Språket och läsbarheten*.

Societeten har tacksamt mottagit en *donation* på 10.000 kr av leg. läkaren Mattias Olofsson.

*Resestipendier* har på våren tilldelats docent Lennart Håkanson, 1.000 kr; docent Lars-Olof Larsson, 1.000 kr; docent Märta Strömberg, 1.000 kr; på hösten professor Göran Hermerén, 600 kr, docent Tryggve Mettinger, 1.700 kr; docent Sven Anders Söderpalm, 200 kr.

*Smärre och tillfälliga bidrag till vetenskaplig forskning* tilldelades på våren docent Sten Åke Nilsson, 293 kr; docent Thore Pettersson, 300 kr; professor Sven Rubenson, 907 kr; på hösten docent Staffan Fogelmark, 200 kr; docent Hans Jonsson, 400 kr; docent Erland Lagerroth, 100 kr; docent Sten Åke Nilsson, 400 kr; fil. dr Paavo Roos, 400 kr.

Lund i januari 1977.

*Louise Vinge*

Sammandrag av  
Vetenskaps societetens i Lund räkenskaper  
år 1976

**Balanskonto den 1 januari 1976**

Tillgångar		Skulder	
Obligationer	356.500: —	Grundfond	413.000: —
Förlagsbevis	30.000: —	Dispositionsfond	81.210: 34
Aktier	102.550: —	Resestipendiefond	24.500: —
Bank	440.714: —	»Skånsk senmedeltid och renässans»	256.272: 31
Postgiro	303: 45	Olga och Thorild Dahlgrens fond	30.447: —
Revers	100.000: —	AB CWK Gleeerups fond	14.230: —
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000: —
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000: —
		Harry Karlssons fond	11.475: —
		50-årsfonden	58.152: —
		Tegnérfonden	105.755: 80
		Professor Axel Kocks fond	20.025: —
	<b>Kronor 1.030.067: 45</b>		<b>Kronor 1.030.067: 45</b>

**Vinst- och Förlustkonto år 1976**

Inkomster		Utgifter	
Räntor å obligationer	18.458: —	Avskrivning å aktier	150: 30
Räntor å förlagsbevis	1.675: —	Föreläsare	2.541: 15
Utdelning å aktier	13.164: —	Forskningsbidrag och belöningar	3.750: —
Ränta i bank	26.871: 59	Sekreteraren	2.000: —
Ränta å revers	7.500: —	Resestipendier	4.500: —
Bokningsdifferens vid byte av Hyp.-för. obl. 1974	1.000: —	Anslag ur: Tegnérfonden	1.000: —
Årsavgifter	3.000: —	Tegnérpriset	6.000: —
Årsböckerna:		50-årsfonden	2.500: —
Tryckningsbidrag	14.000: —	Dahlgrenska fonden	2.500: —
Försäljning	1.622: 53	Harry Karlssons fond	1.000: —
Återbetald mer- värdeskatt	3.730: —	Årsboken: Tryckningskostnader m.m.	22.528: 25
Skriftserien:		»Skånsk senmedeltid och renässans»:	
Försäljning	7.822: 02	Erlagd mervärdeskatt	149: —
Återbetald mer- värdeskatt	475: —	Övriga utgifter	11.517: 05
»Skånsk senmedeltid och renässans»:		Fondökningar	53.329: 23
Försäljning	467: 84		
Donation	10.000: —		
Fondminskningar	3.179: —		
	<b>Kronor 112.964: 98</b>		<b>Kronor 112.964: 98</b>

*Vetenskaps societeten i Lund*

**Balanskonto den 31 december 1976**

Tillgångar		Skulder	
Obligationer	367.500: —	Grundfond	416.000: —
Förlagsbevis	30.000: —	Dispositionsfond	100.495: 04
Aktier	102.550: —	Resestipendiefond	21.592: —
Bank	450.249: —	»Skånsk senmedeltid och renässans»	273.248: 84
Postgiro	22.418: 68	Olga och Thorild Dahlgrens fond	30.426: —
Kontant	7.500: —	AB CWK Gleerups fond	15.155: —
Revers	100.000: —	Grevinnan von Hallwyls fond	10.000: —
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000: —
		Harry Karlssons fond	11.225: —
		50-årsfonden	59.432: —
		Tegnérfonden	106.255: 80
		Professor Axel Kocks fond	21.388: —
		Mattias Olofssons fond	10.000: —
	<b>Kronor 1.080.217: 68</b>		<b>Kronor 1.080.217: 68</b>

Lund den 31 december 1976.

*Axel Roos*

## Specifikation av obligationer, förlagsbevis och aktier den 31 december 1976

Obligationer	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Staten	3,0	01.02.1937	2.000	1.500
Svenska Staten	3,5	15.12.1941	10.000	10.000
Svenska Staten (3.försvarslånet)	3,5	15.08.1942	10.000	10.000
Svenska Staten	3,5	15.03.1943	10.000	10.000
Svenska Staten	3,5	15.04.1943	20.000	20.000
Svenska Staten	3,5	01.11.1943	25.000	25.000
Svenska Staten	3,5	15.12.1944	10.000	10.000
Svenska Staten	4,5	09.05.1955	5.000	5.000
Svenska Staten	4,75	10.12.1956	5.000	5.000
Svenska Staten	7,25	03.09.1969	20.000	20.000
Svenska Staten	8,0	19.11.1975	10.000	10.000
Svenska Staten	8,5/8	20.11.1975	10.000	10.000
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	3,0	01.06.1937	5.000	4.000
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	3,0	15.11.1937	35.000	35.000
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	3,5	15.01.1944	10.000	10.000
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	3,0	15.04.1945	15.000	15.000
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	3,0	15.04.1946	2.000	2.000
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	5,5	10.04.1960	5.000	5.000
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	9,0	10.05.1976	25.000	25.000
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.01.1960	5.000	5.000
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.10.1960	5.000	5.000
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.07.1961	5.000	5.000
Svenska Intecknings Garanti AB	3,0	01.12.1934	5.000	5.000
Stockholms kommun	5,5	18.12.1963	10.000	10.000
Göteborgs kommuns	6,0	20.02.1962	5.000	5.000
Sandvik AB:s	6,0	02.11.1960	5.000	5.000
Gullspångs Kraft AB	6,0	28.12.1960	5.000	5.000
Sydsvenska Kraft AB	6,0	05.06.1961	5.000	5.000
Korsnäs AB	6,0	10.11.1961	5.000	5.000
Munksjö AB	6,0	06.12.1961	5.000	5.000
Munksjö AB	7,25	25.10.1972	25.000	25.000
Norrköpings Kraft AB	6,0	12.02.1962	5.000	5.000
Knutsbro Kraft AB	6,0	12.02.1962	5.000	5.000
Uddeholms AB	6,0	01.03.1962	5.000	5.000
Edsele Kraft AB	5,5	15.01.1964	5.000	5.000
Sångkällforsen AB	5,5	07.01.1964	5.000	5.000
Sparbankernas Intecknings AB	7,5	15.01.1971	10.000	10.000
			<b>Kronor</b>	<b>367.500</b>

## Vetenskapssocieteten i Lund

Förlagsbevis	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Handelsbanken	5,5	20.05.1959	5.000	5.000
Skånska Banken	5,25	20.02.1963	5.000	5.000
Skandinaviska Banken	5,75	10.10.1963	5.000	5.000
Kockums Mek. Verkstad	5,5	15.02.1963	5.000	5.000
Annetorp AB	5,5	10.04.1963	5.000	5.000
Sångkällforsen AB	6,0	07.01.1964	5.000	5.000
			<b>Kronor</b>	<b>30.000</b>

### Aktier

107 st. AB Bofors	10.700	10.000
157 st. Bolidens Gruv AB, ser. A	15.700	12.000
376 st. AB Cardo, varav 63 st. genom fondemission	37.600	17.000
150 st. Industri AB Euroc	15.000	15.900
90 st. Höganäs AB, stam	9.000	9.400
211 st. Skånska Banken	10.550	9.750
51 st. AB Skånska Cementgjuteriet, ser. B	2.550	3.500
fondemission	2.550	3.500
175 st. Svenska Handelsbanken	17.500	25.000
	<b>Kronor</b>	<b>102.550</b>

## Revisionsberättelse

Undertecknade, utsedda att granska Vetenskapssocietetens räkenskaper för år 1976, har fullgjort vårt uppdrag och funnit räkenskaperna i allo noggrant och omsorgsfullt förda och försedda med behöriga verifikationer.

Vi tillstyrker full ansvarsfrihet för skattmästaren och styrelsen för den tid revisionen omfattar.

Lund i mars månad 1977.

*Sven Ekbo*

*Olof Nordström*

## Skriftförteckning

### Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklasie. 1921.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923.
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928.
11. Stockholms stads tänkebok 1524–1529 av M:r Olaus Petri Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1–2. 1929. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940.
12. Gudmundi Olavi Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ, utg. av *G. Kallstenius*. 1930.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932.
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933.
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937.
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938.
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösastenen. 1940.
25. I Jesper Swedbergs Lefwernes Beskrifning utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941.
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941.
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix. 1941.
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944.
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945.
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundralet. 1946.
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948.
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699. 1948.
33. *Thede Palm*. Trädskult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion). 1948.
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949.
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomst-historia. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism). 1951.
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.

38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.
39. *A. Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalslagstiftning. 1951.
40. *Sam. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952.
41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. *Arthur Peetre*. Sko klostrens medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
43. *Carl Fehrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature.) 1954.
44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954.
45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i FINDERUP. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at FINDERUP. Politic complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping.) 1954.
46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954.
47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevers skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test.) 1955.
48. *Sixten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Västerås 1527.) 1956.
50. *Pietro Belloni e Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi. 1957.
51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordförädsutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957.
52. *Gunnar T. Westin*. Riksförståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517. 1957.
53. *Carl Fehrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957.
54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960.
55. *Gerhard Bendz*. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964.
56. *Birgitta Odén*. Kronohandel och finanspolitik 1560–1596. 1966.
57. *Erland Lagerroth*. Selma Lagerlöfs Jerusalem, Revolutionär sekticism mot fädernaärvd bondeordning. With a summary in English. (Selma Lagerlöf's Jerusalem. Revolutionary sectarianism versus the traditional peasant heritage.) 1966.
58. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Das Universum der Melancholie. 1968.
59. *Alf Önnersfors*. Die Hauptfassungen des Sigfridoffiziums. 1968.
60. *Per Wieselgren* (utgivning och kommentar). Brev till Georg Stiernhielm. 1968.
61. *Erland Lagerroth*. Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan. With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. *Bernt Olsson*. Bröllops besvär's Ihugkommelse. Del I (utgivning och kommentar). 1970.
63. *Bernt Olsson*. Bröllops besvär's Ihugkommelse. Del II (en monografi). 1970.
64. *Johannes Th. Kakridis*. Homer Revisited. 1971
65. *Jan Mogren*. Tegnér's översättningsverksamhet. 1971.
66. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del I (textband). 1973.
67. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del II (bildband). 1973.
68. *Fredrik Lagerroth*. Sverige och Eidsvollsförfattningen. 1973.
69. *Bernt Olsson*. Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier. 1974.
70. *Arthur Thomson*. Fortsatta studier i frihetstidens prästvalslagstiftning 1731–1739. 1974.
71. *Rolf Lindborg*. Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. 1974.

72. *Ulf Sjödell*. Infödda svenska män av ridderskapet och adeln. Kring ett tema i Sveriges inre historia under 1500- och 1600-talen. 1976.

### Skånsk Senmedeltid och Renässans

*Skriftserie utgiven av Vetenskaps societeten i Lund*

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation.) 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658.) 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd
3. *Karl F. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.) Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd
4. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Kan erhållas inb. i hfr bd
5. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Pris häft. 35 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
6. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd
8. *Wilhelm Norlind*. Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.) 1970
9. *Salomon Kraft*. Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.) 1971

### Årsbok 1920—1976

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969.



# Ur innehållet

## *Artiklar*

Nils Erik Enkvist: Text, lingvistik och textlingvistik

Harald Elovson: Vilhelm Ekelund och Herman Bang. En studie i komparativ litteraturhistoria

Sten Åke Nilsson: Åsnesekvensen i Los Caprichos

## *Minnesord*

Hugo E. Pipping av Johan Åkerman

L. L. Hammerich av Erik Rooth

Herman Siegvald av Bertil Pfannenstill

Algot Werin av Bernt Olsson

Sixten Belfrage av Gösta Holm

Jerker Rosén av Lars-Arne Norborg

Gunnar Qvarnström av Louise Vinge

